

วารสารบริหารการพัฒนา นวัตกรรมเชิงบูรณาการ

INTEGRATED INNOVATION DEVELOPMENT MANAGEMENT JOURNAL

ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 เดือน กรกฎาคม - ธันวาคม 2568
Vol. 5 No. 2 July - December 2025

ISSN 3027- 6985 (Online)

วารสารบริหาร

การพัฒนานวัตกรรมเชิงบูรณาการ

ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 ประจำเดือน กรกฎาคม - ธันวาคม 2568

ISSN 3027-6985 (Online)

กองบรรณาธิการ

ที่ปรึกษากองบรรณาธิการ

ศ.ดร. ภัคพงศ์ ปวงสุข

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, ประเทศไทย

ผศ.ดร. ชัยฤทธิ์ ทองรอด

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี (ศาลายา), ประเทศไทย

บรรณาธิการ

ดร. วัลลภ ไหญ่ยิ่ง

บริษัท เอช อาร์ ดี ไอ จำกัด, ประเทศไทย

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

ด้านบริหาร

ดร. สุภาวดี หนูสิน

บริษัท เอช อาร์ ดี ไอ จำกัด, ประเทศไทย

ด้านวิชาการ

อ.ดร. อธิศักดิ์ จิราภรณ์วารี

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี, ประเทศไทย

กองบรรณาธิการ

ดร. บุญรวม จิตต์สามารถ

บริษัท เอช อาร์ ดี ไอ จำกัด, ประเทศไทย

ดร. รัชกร โคตรสิงห์

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน, ประเทศไทย

ผศ.ดร. สานิตย์ หนูนิล

วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ประเทศไทย

ผศ.ดร. อีสริ์ จิรจรียาเวช

คณะพลศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ประเทศไทย

ผศ.ดร. วิวัฒน์ แก้วดวงเล็ก

สำนักวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, ประเทศไทย

อ.ดร. ศราวุฒิ อินทพนม

สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน มหาวิทยาลัยชีวิต, ประเทศไทย

อ.ดร. สุรรัชช์ วงษ์ทิพย์

คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีมหานคร, ประเทศไทย

อ.ดร. จริยา สนามทอง

สำนักวิชาศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต, ประเทศไทย

อ.ดร. ชิตวันพัทธ์ วีระสัย

คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีมหานคร, ประเทศไทย

พ.ต.ท.หญิง อ.ดร. ณพวรรณ ปัญญา

คณะสังคมศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ, ประเทศไทย

ดร. สิริสุดา หนูทิมทอง

กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย, ประเทศไทย

ดร. จิตพร โพธิ์ปัญญาศักดิ์

สถาบันพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ บริษัท เอช อาร์ ดี ไอ จำกัด, ประเทศไทย

ดร. นลินี หะยิมะ

คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยนานาชาติเซนต์เทเรซา, ประเทศไทย

ดร. หฐยา ผิวทอง

สำนักบริหารทรัพยากรบุคคล สำนักงานปลัดกระทรวงการคลัง, ประเทศไทย

ผศ.ดร. พงศ์พัฒน์ จิตตานุรักษ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

ดร. ณัฐวุฒิ รุ่งวงศ์

บริษัทหลักทรัพย์ที่ปรึกษาการลงทุน ตันธารคอร์ปอเรชั่น จำกัด, ประเทศไทย

ผู้ประสานงาน

นางสาวณัฐนันท์ จันทมณี

บริษัท เอช อาร์ ดี ไอ จำกัด, ประเทศไทย

นางสาวอิชยา วงศ์นคร

บริษัทในเครือ เอช อาร์ ดี ไอ จำกัด, ประเทศไทย

วารสารบริหาร

การพัฒนานวัตกรรมเชิงบูรณาการ

ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 ประจำเดือน กรกฎาคม - ธันวาคม 2568

ISSN 3027-6985 (Online)

วัตถุประสงค์และขอบเขตการตีพิมพ์

วารสารฯ มีนโยบายการตีพิมพ์บทความวิจัยหรือบทความวิชาการ ที่มีคุณภาพสูงและมีมาตรฐานสากล โดยมีกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ คณาจารย์ นักศึกษา นักวิชาการ และนักวิจัยทั้งในและนอกองค์กรสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

กระบวนการพิจารณาบทความ

บทความจะพิจารณาพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 3 ท่าน ในลักษณะปกปิดรายชื่อ (Double blind peer-reviewed)

ประเภทของบทความ

บทความวิจัย (research article) บทความวิชาการ (academic article) บทความปริทัศน์ (review article) บทวิจารณ์หนังสือ (book review)

ภาษาที่รับตีพิมพ์

ภาษาไทย

ภาษาอังกฤษ

กำหนดออก

วารสารตีพิมพ์ 2 ฉบับต่อปี

- ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน
- ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม

เจ้าของวารสาร

สถาบันพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ บริษัท เอช อาร์ ดี ไอ จำกัด (Human Resource Development Institute, HRDI Co., Ltd.)

บทบรรณาธิการ

วารสารบริหารการพัฒนานวัตกรรมเชิงบูรณาการ (Integrated Innovation Development Management Journal) จัดทำโดยสถาบันพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ บริษัท เอชอาร์ดีไอ จำกัด (Human Resource Development Institute, HRDI Co., Ltd.) มีนโยบายการตีพิมพ์บทความวิจัย บทความวิชาการ บทความปริทัศน์ และบทวิจารณ์หนังสือ ที่มีคุณภาพสูงและมีมาตรฐานสากล โดยมีกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ คณาจารย์ นักศึกษา นักวิชาการ และนักวิจัย ทั้งในและนอกองค์กร เกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และองค์กร การจัดการสิ่งแวดล้อม การจัดการพลังงาน การบริหารธุรกิจ พุทธศาสนา บริหารการศึกษา การพัฒนาชุมชน การพัฒนาสังคม รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ ภาษาศาสตร์ การศึกษาเชิงประยุกต์ รวมถึงสหวิทยาการอื่น ๆ ในด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

วารสารฉบับนี้ เป็นฉบับที่ 2 ปีที่ 5 ตีพิมพ์แบบออนไลน์ ผ่านกระบวนการของระบบเว็บไซต์ของ Thaijo ซึ่งในช่วงก่อนการตีพิมพ์วารสารฉบับนี้ กองบรรณาธิการวารสารได้ปรับปรุงแก้ไขข้อผิดพลาดในการตีพิมพ์วารสารทุกฉบับที่ตีพิมพ์ไปแล้ว ให้ความถูกต้องตามมาตรฐานมากยิ่งขึ้น จัดหาผู้ทรงคุณวุฒิประจำกองบรรณาธิการและผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกเพิ่มเติมให้เหมาะสมกับสหวิทยาการในด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มากยิ่งขึ้น ปรับปรุงคำแนะนำสำหรับผู้เขียนให้มีความละเอียดเพื่อลดข้อผิดพลาดในการเขียนต้นฉบับ ที่สำคัญ คือ ปรับปรุงกลยุทธ์กระบวนการทำงานของกองบรรณาธิการให้ใช้ระยะเวลาตั้งแต่ผู้เขียนส่งต้นฉบับจนถึงตอบรับการตีพิมพ์สั้นกว่าเดิม อย่างไรก็ตามกองบรรณาธิการได้เรียนรู้ข้อผิดพลาดและวิเคราะห์ช่องว่าง (Gap Analysis) ของการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อนำข้อมูลมาปรับปรุงพัฒนาในอันที่จะธำรงรักษาไว้ซึ่งคุณภาพทางวิชาการของวารสารนี้อย่างยั่งยืน

กองบรรณาธิการวารสารบริหารการพัฒนานวัตกรรมเชิงบูรณาการ หวังเป็นอย่างยิ่งว่า วารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านทุกท่าน และขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานของวารสาร ฉบับนี้รวมทั้งขอขอบคุณท่านผู้อ่านที่ได้ให้ความสนใจติดตามวารสารฯ และหากท่านมีข้อเสนอแนะ ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม เพื่อการปรับปรุงวารสารให้มีคุณภาพยิ่งขึ้นไป ทางกองบรรณาธิการยินดีเป็นอย่างยิ่ง

ดร.วัลลภ ไหญ่ยิ่ง

บรรณาธิการ

วารสารบริหารการพัฒนานวัตกรรมเชิงบูรณาการ

สารบัญ

สภาพการบริหารจัดการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลตามการรับรู้ของบุคลากร หลังการถ่ายโอนภารกิจให้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี.....	1
จิระศักดิ์ ทัพพา, วัชรภรณ์ ฉุนแสนดี	
การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่การพึ่งตนเองของชุมชนอีสานไทพวน บ้านดงบัง ตำบลกุดบง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย.....	18
ทศพล มีศรี, ศุภการ สิริไพศาล	
กระบวนการเพิ่มผลผลิตทำนา 1 ไร่ ได้ข้าว 1 ตัน เพื่อการพึ่งตนเองของเกษตรกรบ้านตลาดประตู.....	37
ฉลอง แสงราษฎร์เมฆินทร์, วงศ์สถิตย์ วิสุภี	
นวัตกรรมการพัฒนาการประกอบการชุมชน.....	55
ณัฐนันท์ จันทมณี	
การพัฒนาธุรกิจเกษตรของประเทศไทยและโอกาสในการแข่งขันในตลาดโลกแนวทาง และกลยุทธ์เพื่อความยั่งยืน.....	70
ณรงค์ ดุษฎี	

สภาพการบริหารจัดการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลตามการรับรู้ของบุคลากร
หลังการถ่ายโอนภารกิจให้แก่องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี
Management Conditions of Sub-district Health Promotion Hospitals
According to Personnel Perceptions After Transferring Missions to
the Pathum Thani Provincial Administrative Organization

จิระศักดิ์ ทัพพา* วัชรภรณ์ ชุนแสนดี

Jerasak Thappa* Watcharaporn Chunsandee

คณะสหเวชศาสตร์ มหาวิทยาลัยปทุมธานี

Faculty of Allied Health Sciences, Pathumthani University

Email: svection99@gmail.com

Received 19 July 2025

Revised 15 September 2025

Accepted 29 September 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการบริหารจัดการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล 2) วิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคการบริหารจัดการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และ 3) เสนอแนวทางการปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพแก่องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี ประชากรในการศึกษา คือ ข้าราชการของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่ถ่ายโอนภารกิจ ทั้งหมด 13 แห่ง จำนวน 71 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือวิจัยเป็นแบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ จำนวน ร้อยละ และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการศึกษา พบว่า 1) องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี ได้กำหนดแผนอัตรากำลังบุคลากรโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในระยะเวลา 3 ปี โดยจัดโครงสร้างออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มงานบริหารสาธารณสุข กลุ่มงานส่งเสริมป้องกันควบคุมโรค และกลุ่มงานเวชปฏิบัติ มีการสรรหาบุคลากรโดยการรับโอนรับย้ายและสอบแข่งขัน มีการพัฒนาบุคลากรด้วยการส่งฝึกอบรมและศึกษาต่อ การเสริมสร้างแรงจูงใจโดยการปรับปรุงกรอบตำแหน่งงานให้สูงขึ้นและจัดสรรโบนัสตามเกณฑ์ประเมิน 2) ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ได้แก่ การขาดแคลนบุคลากรด้านการเงินและบัญชีและเจ้าหน้าที่พัสดุ ปัญหาความวิตกกังวลของบุคลากรที่ปรับเปลี่ยนสายงานไม่ได้รับการพิจารณา และการจัดสรรงบประมาณ ไม่เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด 3) แนวทางการปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ควรสรรหาบุคลากรและทำการบรรจุเพิ่มเติมตามกรอบโครงสร้างอัตรากำลังที่กำหนดไว้ตามขนาด ของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และควรจัดหาพื้นที่แห่งใหม่ในการก่อสร้างโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่มีพื้นที่คับแคบ

คำสำคัญ: สภาพการบริหารจัดการ ปัญหาและอุปสรรค การปรับปรุงแก้ไขและพัฒนา โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี

Abstract

The objectives of this study were to 1) study the management conditions of sub-district health promotion hospitals, 2) analyze problems and obstacles in the management of sub-district health promotion hospitals, and 3) propose guidelines for improving and developing sub-district health promotion hospitals to the Pathum Thani Provincial Administrative Organization. The study population was 71 civil servants working in 13 sub-district health promotion hospitals who had transferred their duties and were selected by purposive sampling. The study instrument was a questionnaire. The data were analyzed by frequency, percentage, and content analysis.

The research results revealed that 1) Pathum Thani Provincial Administrative Organization has set a 3-year personnel plan for sub-district health promotion hospitals, which was structured into 3 groups: Public Health Administration Group, Disease Prevention and Control Promotion Group, and Medical Practice Group. The personnel were recruited through transfer/relocation and competitive examination. The personnel development plan was developed by sending them for training and further education. The strengthening motivation was achieved by improving job position frameworks and allocating bonuses based on evaluation criteria. 2) The problems and obstacles in the management include the shortage of finance, accounting personnel, and procurement personnel. The concerns of personnel who change careers are not considered, and the budget allocation is not allocated according to what the law stipulates. 3) The guidelines for improving and developing sub-district health promotion hospitals should recruit and fill additional personnel according to the structure framework specified by the size of the sub-district health promotion hospital, and should find a new area to construct a sub-district health promotion hospital with a narrow area.

Keywords: Management Conditions, Problems and Obstacles, Improving and Developing, Sub-District Health Promotion Hospitals, Pathum Thani Provincial Administrative Organization

1. บทนำ

ด้วยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 250 ได้บัญญัติแผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2551 และแผนปฏิบัติการกำหนดขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ฉบับที่ 2) โดยกำหนดให้กระทรวงสาธารณสุขถ่ายโอนสถานีนามัย โรงพยาบาลชุมชน และโรงพยาบาลทั่วไปให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความพร้อม และในระยะสุดท้ายให้ถ่ายโอนให้แก่องค์การบริหารส่วนจังหวัด สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุขจึงได้จัดทำแผน และดำเนินการถ่ายโอนภารกิจสถานีนามัย (โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และสถานีนามัยเฉลิมพระเกียรติ 60 พรรชนามินทรราชินี) ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไปแล้วจำนวน 27 แห่งในปี พ.ศ. 2551 จำนวน 19 แห่ง ในปี พ.ศ. 2555 จำนวน 4 แห่ง ในปี พ.ศ. 2557 จำนวน 1 แห่ง ในปี พ.ศ. 2559 จำนวน 6 แห่ง ในปี พ.ศ. 2562 และจำนวน 8 แห่ง ในปี พ.ศ. 2563 รวมทั้งสิ้น 65 แห่ง จากจำนวนสถานีนามัยเฉลิมพระเกียรติ 60 พรรชนามินทรราชินี และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ตำบล 9,787 แห่งทั่วประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, ม.ป.ป.)

ในวันที่ 1 ตุลาคม 2565 โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลและสถานีนามัยเฉลิมพระเกียรติ 60 พรรชนามินทรราชินี จำนวน 3,264 แห่ง ได้ถูกถ่ายโอนภารกิจไปให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดทั้งหมด ตามมติเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี (ครม.) เมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2565 และวันที่ 26 กรกฎาคม 2565 โดยโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่ถูกถ่ายโอนภารกิจครั้งนี้ คิดเป็นร้อยละ 47.5 จากจำนวนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลทั้งหมด 6,872 แห่งใน 49 จังหวัด และคิดเป็นร้อยละ 33.39 ของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลทั้งหมดของประเทศ จำนวนบุคลากรที่ถูกถ่ายโอนรวมทั้งสิ้น 21,829 ราย ประกอบด้วย ข้าราชการ จำนวน 11,992 ราย และประเภทการจ้างงานอื่น จำนวน 9,837 ราย แบ่งเป็นสายงานบริการทางการแพทย์ จำนวน 13,034 ราย คิดเป็นร้อยละ 59.7 ของบุคลากรที่ประสงค์ถ่ายโอนทั้งหมด สายสนับสนุนวิชาชีพและสายสนับสนุนงานบริหาร จำนวน 8,795 ราย คิดเป็นร้อยละ 40.3 ซึ่งพบว่ามีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ที่โอนย้ายบุคลากรและเจ้าหน้าที่ไปทั้งหมด คิดเป็นกว่าร้อยละ 75 โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่โอนย้ายบุคลากรไปมากกว่าครึ่งหนึ่ง คิดเป็นร้อยละ 21 โอนย้ายบุคลากรไปน้อยกว่าครึ่งหนึ่ง ประมาณร้อยละ 2.4 และไม่มีบุคลากรสมัครใจโอนย้าย ประมาณร้อยละ 1.13 (สำนักข่าว Hfocus, 2565) เป้าหมายสำคัญของการ ถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลให้องค์การบริหารส่วนจังหวัด คือ ประชาชนจะต้องได้รับประโยชน์มากขึ้น ปัจจัยเสี่ยงลดลง และสามารถเข้าถึงบริการได้มากขึ้น มีค่าใช้จ่ายที่น้อยลง

จากสภาพการบริหารจัดการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลโดยกระทรวงสาธารณสุขที่ผ่านมา พบว่า ความก้าวหน้าในสายงานอาชีพของบุคลากรมีน้อยมาก อัตราค่าจ้างที่ทางกระทรวงสาธารณสุขจัดสรรให้ นั้นไม่ครอบคลุมทุกวิชาชีพ ทำให้มีความเหลื่อมล้ำระหว่างวิชาชีพสูงมาก การบรรจุบุคคลเข้าเป็นข้าราชการ ในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลไม่ได้รับความสำคัญเท่าที่ควร จึงทำให้บุคลากรของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ซึ่งต้องการมีความก้าวหน้าในสายงานอาชีพที่ทำ มีงบประมาณในการดำเนินงานเพิ่มมากขึ้นในการบริหารจัดการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และมีอัตราค่าจ้างเจ้าหน้าที่ที่ครบตามกรอบโครงสร้าง อัตราค่าจ้างที่รัฐบาลจัดตั้งไว้ (สำนักข่าว Hfocus, 2564) จึงตัดสินใจถ่ายโอนภารกิจสู่องค์การบริหารส่วนจังหวัด

ตามกฎหมายบังคับ ซึ่งอาจส่งผลให้โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมีศักยภาพเพิ่มมากขึ้นในการจัดการระบบสุขภาพปฐมภูมิ

จังหวัดปทุมธานี ได้มีการถ่ายโอนภารกิจสู่องค์การบริหารส่วนจังหวัดแล้ว จำนวน 13 แห่ง จากจำนวนทั้งหมด 74 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 17.57 ซึ่งการถ่ายโอนภารกิจสู่องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานีของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในชุดแรกทั้ง 13 แห่งนี้ จะเป็นบทพิสูจน์ถึงความสามารถขององค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี ในการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดการพัฒนาระบบบริการสุขภาพปฐมภูมิของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลได้อย่างเข้มแข็งและมีประสิทธิภาพ ทั้งทางด้านบุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ รวมทั้งกระบวนการดำเนินงานต่าง ๆ ตามกรอบแนวทางการดำเนินการถ่ายโอนภารกิจสถานีนอมาลัยเฉลิมพระเกียรติ 60 พรรชนามรินทราธิณี และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลสู่องค์การบริหารส่วนจังหวัด (สำนักงานคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, ม.ป.ป.) เพื่อเป็นการติดตามการพัฒนาระบบบริการสุขภาพปฐมภูมิของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหลังการถ่ายโอนให้องค์การบริหาร ส่วนจังหวัดปทุมธานี จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาสภาพ ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล หลังมีการถ่ายโอนภารกิจไปสู่องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี แล้วประมาณ 1 ปี ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการวิจัยนี้ จะถูกนำเสนอต่อผู้บริหารองค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาในการปรับปรุงและพัฒนาโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลให้สามารถดำเนินการจัดการระบบสุขภาพปฐมภูมิ ได้อย่างเข้มแข็งและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นต่อไป

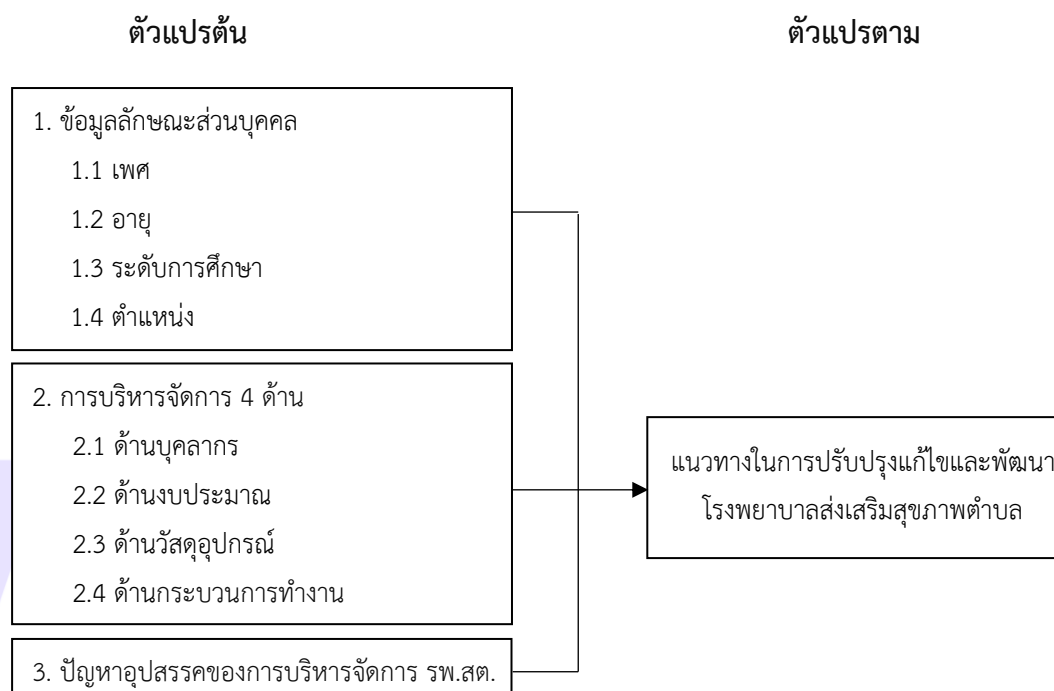
2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาสภาพการบริหารจัดการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลตามการรับรู้ของบุคลากรหลังการถ่ายโอนภารกิจให้แก่องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี

2.2 เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลตามการรับรู้ของบุคลากรหลังการถ่ายโอนภารกิจสู่องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี

2.3 เพื่อเสนอแนวทางในการปรับปรุงแก้ไข และพัฒนาโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแก่องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี

3. กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

4. ระเบียบวิธีวิจัย

4.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ บุคลากรที่เป็นข้าราชการ ทำหน้าที่ในตำแหน่งผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และข้าราชการผู้ปฏิบัติงาน ในตำแหน่งนักวิชาการสาธารณสุข เจ้าพนักงานสาธารณสุข พยาบาลวิชาชีพ เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุข เจ้าพนักงานเภสัชกรรม เจ้าพนักงานการเงินและบัญชี เจ้าพนักงานธุรการ และแพทย์แผนไทย ที่ปฏิบัติงานในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่ถ่ายโอนภารกิจ ให้แก่องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี ทั้งหมด 13 แห่ง กลุ่มตัวอย่างจำนวน 71 คน โดยการเลือกมาทั้งหมดแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

4.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่พัฒนาขึ้นตามกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ของการวิจัย ประกอบไปด้วย 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่ง แบบสอบถามเป็นแบบให้เลือกตอบ (Check List) ทั้งหมด 5 ข้อ

ส่วนที่ 2 สภาพการบริหารจัดการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลตามการรับรู้ของบุคลากรหลังการถ่ายโอนภารกิจให้แก่องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี มีทั้งหมด 4 ด้าน คือ ด้านการบริหารจัดการบุคลากร มีข้อคำถามทั้งหมด 6 ข้อ ด้านการบริหารจัดการงบประมาณ มีข้อคำถามทั้งหมด 4 ข้อ ด้านการบริหารจัดการวัสดุอุปกรณ์ มีข้อคำถามทั้งหมด 3 ข้อ และด้านการบริหารจัดการกระบวนการทำงาน มีข้อคำถามทั้งหมด 2 ข้อ ลักษณะของแบบสอบถามแต่ละด้านเป็นแบบปลายเปิด (Open Ended)

ส่วนที่ 3 ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลตามการรับรู้ของบุคลากรหลังการถ่ายโอนภารกิจสู่องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี มีข้อคำถามทั้งหมด 5 ข้อ ได้แก่ ปัญหาและอุปสรรคด้านการบริหารจัดการบุคลากร ปัญหาและอุปสรรคด้านการจัดการงบประมาณ ปัญหาและอุปสรรคด้านการบริหารจัดการวัสดุอุปกรณ์ อาคาร สถานที่ ปัญหาและอุปสรรคด้านการบริหารจัดการกระบวนการทำงาน ปัญหาและอุปสรรคด้านอื่น ๆ ลักษณะของแบบสอบถามเป็นปลายเปิด (Open Ended)

ส่วนที่ 4 แนวทางในการปรับปรุงแก้ไข และพัฒนาโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลภายใต้การบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี มีทั้งหมด 4 ด้าน คือ ด้านการบริหารจัดการบุคลากร ด้านการบริหารจัดการงบประมาณ ด้านการบริหารจัดการวัสดุอุปกรณ์ ด้านการบริหารจัดการกระบวนการทำงาน และด้านอื่น ๆ ลักษณะของแบบสอบถามเป็นปลายเปิด (Open Ended)

4.3 วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยขอหนังสือจากมหาวิทยาลัยปทุมธานี เพื่อขออนุญาตนายกององค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่ถ่ายโอนภารกิจทั้ง 13 แห่ง โดยผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัย ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง กรณีที่กลุ่มตัวอย่างไม่เข้าใจข้อคำถามสามารถซักถามรายละเอียดเพิ่มเติมจากผู้วิจัย

4.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ด้วย 2 วิธี ได้แก่

4.4.1 วิธีการเชิงปริมาณ ด้วยการทำให้ข้อมูลสามารถนับได้ โดยการจัดกลุ่มถ้อยคำหรือประโยคข้อความเป็นกลุ่มหรือหมวดหมู่ แล้วทำการแจกแจง ได้แก่ ข้อมูลลักษณะส่วนบุคคล ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา และตำแหน่ง สถิติที่ใช้ คือ จำนวน และร้อยละ

4.4.2 วิธีการเชิงคุณภาพ ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาแบบสรุปความ (Summative Content Analysis)

4.5 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percent) ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลลักษณะส่วนบุคคล

4.6 พหุทัศคติของกลุ่มตัวอย่าง

ได้รับการรับรองโครงการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยปทุมธานี โครงการวิจัยเลขที่ 008/2566 ลงวันที่ 22 กันยายน 2566

5. ผลการวิจัย

5.1 กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 72.60 มีอายุระหว่าง 31 – 40 ปี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 30.13 มีระดับการศึกษามากที่สุด คือปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 89.04 ปฏิบัติงานในตำแหน่งหน้าที่ผู้บริหารโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล คิดเป็นร้อยละ 17.80 และเป็นผู้ปฏิบัติงาน คิดเป็นร้อยละ 82.20 โดยตำแหน่งของผู้ปฏิบัติงานที่มีมากที่สุด คือ นักวิชาการสาธารณสุข คิดเป็นร้อยละ 41.67 รองลงมา คือ พยาบาลวิชาชีพ คิดเป็นร้อยละ 26.67 และน้อยที่สุด คือ เจ้าพนักงานสาธารณสุข คิดเป็นร้อยละ 5.00

5.2 สภาพการบริหารจัดการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลตามการรับรู้ของบุคลากรหลังการถ่ายโอนภารกิจให้แก่องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี แบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการบริหารจัดการบุคลากร ด้านการบริหารจัดการงบประมาณ ด้านการบริหารจัดการวัสดุอุปกรณ์ และด้านการบริหารจัดการกระบวนการทำงาน สามารถสรุปผลได้ดังนี้

5.2.1 ด้านการบริหารจัดการบุคลากร

1) องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานีได้จัดทำแผนหรือปรับปรุงโครงสร้างอัตรากำลังและมาตรฐานการปฏิบัติงานของบุคลากรโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลตามความเหมาะสมกับปริมาณงานและขอบเขตอำนาจหน้าที่ โดยมีการกำหนดแผนอัตรากำลังบุคลากรสาธารณสุข 3 ปี มีการจัดกรอบอัตรากำลังบุคลากรตามขนาดของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล คือ ขนาดเล็ก (S) ขนาดกลาง (M) และขนาดใหญ่ (L) ตามจำนวนประชากรในพื้นที่รับผิดชอบ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลขนาดเล็ก มีประชากรน้อยกว่า 3,000 คน อัตรากำลังเจ้าหน้าที่ทั้งหมด 7 คน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลขนาดกลาง มีประชากรรับผิดชอบจำนวน 3,000 – 8,000 คน มีอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ทั้งหมด 12 คน และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลขนาดใหญ่ มีจำนวนประชากรมากกว่า 8,000 คน มีอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ทั้งหมด 14 คน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมีการจัดโครงสร้างของหน่วยงานออกเป็น 3 กลุ่มงาน ได้แก่ กลุ่มงานบริหาร ประกอบด้วย เจ้าพนักงานการเงินและบัญชี เจ้าพนักงานธุรการ และนักวิชาการสาธารณสุข เจ้าพนักงานสาธารณสุข กลุ่มงานส่งเสริมป้องกันควบคุมโรค ประกอบด้วย นักวิชาการสาธารณสุข เจ้าพนักงานสาธารณสุข พยาบาลวิชาชีพ และหรือนักวิชาการทันตสาธารณสุข และกลุ่มงานเวชปฏิบัติครอบครัว ประกอบด้วย พยาบาลวิชาชีพ นักวิชาการสาธารณสุข และหรือแพทย์แผนไทย

2) องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานีดำเนินการสรรหาบุคลากรให้เต็มตามกรอบอัตรากำลังของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่วางแผนไว้ โดยมีการประกาศรับโอน รับย้าย ข้าราชการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พนักงานส่วนท้องถิ่น และข้าราชการประเภทอื่น เพื่อแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในสายงานที่ว่าง และประกาศรับด้วยวิธีพิเศษในส่วนของตำแหน่งที่ขาดแคลน เช่น พยาบาลวิชาชีพ แพทย์แผนไทย ทันตภิบาล ธุรการ และการเงิน จัดบุคลากรให้ตรงตามตำแหน่งและเลขที่ตำแหน่งอย่างเหมาะสมตามภารกิจหน้าที่ จัดให้มีบริการระบบสุขภาพแก่ประชาชนครอบคลุม 5 มิติ ได้แก่ การรักษาพยาบาลเบื้องต้น การส่งเสริมสุขภาพ การบำบัดและป้องกันควบคุมโรค การฟื้นฟูสมรรถภาพทางการแพทย์ และการคุ้มครองผู้บริโภค

3) มีการจัดบุคลากรให้เหมาะสมกับงานตามสายงานวิชาชีพ ตามความชำนาญและประสบการณ์ มีการจัดทำแผนและให้การพัฒนาบุคลากรโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ตามความประสงค์หรือเจตจำนงทั้งการฝึกอบรมหรือการศึกษาต่อ มีการเสริมสร้างแรงจูงใจบุคลากรในการปฏิบัติงาน โดยปรับปรุงกรอบตำแหน่งงานให้สูงขึ้น จากตำแหน่งชำนาญการเป็นชำนาญการพิเศษ และจากตำแหน่งชำนาญการเป็นอาวุโส ทำการประเมินเพื่อการแต่งตั้งหรือเลื่อนระดับบุคลากรให้ดำรงตำแหน่งที่สูงขึ้นในสายงานตามกรอบตำแหน่งที่ปรับปรุง มีการจัดสรรโบนัสตามเกณฑ์ประเมิน 1.49 – 1.5 เท่าของเงินเดือน ให้การสนับสนุนงบประมาณเพิ่มเติมตามขนาดโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (S, M, L) ดำเนินการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ ความสามารถตามคุณวุฒิ มีการจัดสรรรถยนต์ราชการ 4 ประตู และสนับสนุนวัสดุครุภัณฑ์อย่างเพียงพอ

4) ส่งเสริมให้บุคลากรโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลนำเสนอผลงานวิชาการประจำปี ระดับพื้นที่ เพื่อการคัดเลือกสู่การประกวดในเวทีวิชาการระดับจังหวัด และระดับกระทรวงสาธารณสุข มีการนำนวัตกรรมที่พัฒนาขึ้นไปใช้และเผยแพร่ต่อชุมชน ส่งเสริมการจัดทำโครงการเพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหาของแต่ละพื้นที่ตามบริบท สนับสนุนให้มีการพัฒนางานโดยการท้าวิจัยแบบ R2R เพื่อนำนวัตกรรมที่ได้มาใช้ปรับปรุงแก้ไขกระบวนการทำงาน ซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนางานวิจัยของบุคลากรให้เข้มแข็งสามารถนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาการทำงานได้

5.2.2 ด้านการบริหารจัดการงบประมาณ

1) องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี ส่งเสริมและสนับสนุนให้โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล จัดทำแผนงบประมาณประจำปี เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการของ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล โดยสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี ให้การพิจารณาและอนุมัติงบประมาณประจำปี โดยมีการจัดทำแผนงบประมาณค่าใช้จ่ายปีละ 2 ครั้ง เพื่อนำมาใช้จ่ายในด้านต่าง ๆ ได้แก่ แผนการใช้จ่ายเงินบำรุงและแผนงบประมาณรายจ่ายที่จำเป็นตามความต้องการหรือจำเป็นเร่งด่วนของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล แผนงบประมาณหมวดเงินเดือนพนักงาน ลูกจ้างประจำ ค่าอยู่เวรนอกเวลาราชการ แผนการจัดซื้อจัดจ้างครุภัณฑ์สำนักงาน แผนพัฒนาบุคลากร แผนจัดปรับปรุงอาคารสถานที่ แผนงานโครงการดำเนินงาน และแผนขอรับการสนับสนุนครุภัณฑ์ประจำปีจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี

2) องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี ให้การอนุมัติโครงการและงบประมาณ และการเบิกจ่ายงบประมาณโครงการ แก่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่เสนอขอทุกโครงการ โดยให้การอนุมัติโครงการและงบประมาณ หลังการเสนอขออนุมัติ ประมาณ 1 - 15 วัน ถ้าวางเงินเกิน 1 แสนบาท ต้องรออนุมัติจากนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี ถ้าไม่เกิน 1 แสนบาท เป็นอำนาจของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในการอนุมัติเบิกจ่ายได้ทันที

3) ผลกระทบที่ได้รับจากการดำเนินการปรับบัญชีเงินเดือนหลังการถ่ายโอนภารกิจ คือ ทำให้การขึ้นเงินเดือนน้อยกว่าอยู่ในสังกัดเดิมกระทรวงสาธารณสุข แต่ได้รับโบนัสสมทบ แต่บุคลากรที่มีเงินเดือนน้อย จะได้รับการปรับอัตราเงินเดือนสูงกว่าอยู่ในสังกัดเดิมกระทรวงสาธารณสุข เนื่องจากการปรับ

เงินเดือนจริง ตามกรอบอัตรากำลังของตำแหน่ง มีตารางเทียบขั้นเงินเดือน ที่ทำให้มองเห็นภาพชัดเจนในการขึ้นอัตราเงินเดือน

4) องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี มอบอำนาจให้โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ดำเนินการเก็บรักษาเงินบำรุง และมอบอำนาจในการอนุมัติการใช้เงินบำรุงของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล โดยมีการแต่งตั้งคณะกรรมการเก็บรักษาเงินบำรุง และนำส่งคลัง จำนวน 3 คน ให้ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมีอำนาจในการอนุมัติจัดซื้อจัดจ้าง และอนุมัติจ่ายเงินบำรุงได้ในวงเงินไม่เกิน 100,000 บาท โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลสามารถเก็บรักษาเงินสดได้ไม่เกิน 5,000 บาท เงินสดที่เกิน 5,000 บาท ต้องนำฝากเข้าบัญชีธนาคารทุกสัปดาห์

5.2.3 ด้านการบริหารจัดการวัสดุอุปกรณ์

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล จัดทำแผนการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ในการดำเนินงาน ได้ในวงเงินไม่เกิน 100,000 บาท โดยต้องผ่านความเห็นชอบของคณะกรรมการสุขภาพระดับพื้นที่ (กสพ.) ถ้าวงเงินเกิน 100,000 บาท จะต้องเสนอให้นายกองการบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานีเป็นผู้อนุมัติ และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเป็นผู้ตรวจรับพัสดุ โดยมีผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลทำหน้าที่หัวหน้าเจ้าหน้าที่พัสดุ และบุคลากรทำหน้าที่เจ้าหน้าที่พัสดุ ส่วนการจัดซื้อยา เวชภัณฑ์ และวัคซีน ยังไม่สามารถดำเนินการจัดซื้อได้ จึงต้องอาศัยโรงพยาบาลแม่ข่ายเป็นคลังในการเบิกจ่ายไปก่อน และองค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี มอบอำนาจให้โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ดำเนินการจำหน่ายวัสดุครุภัณฑ์สำนักงานที่ชำรุดที่ใช้งานไม่ได้ และให้นำเงินส่งคืนคลังองค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานีตามระเบียบพัสดุ

5.2.4 ด้านการบริหารจัดการกระบวนการทำงาน

1) ในการจัดบริการสุขภาพ องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี ส่งเสริมให้โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลดำเนินการจัดบริการสุขภาพได้ตามความต้องการของทีมงานและเครือข่ายสุขภาพ ทั้งงานรักษาพยาบาล งานป้องกันควบคุมโรค งานสร้างเสริมสุขภาพ และงานฟื้นฟูสุขภาพ ตามบริบทและสภาพปัญหาของพื้นที่ ตามความต้องการของประชาชน และตามความเป็นจริงที่สามารถดำเนินการได้อย่างเหมาะสม ส่วนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่มีบุคลากรไม่เพียงพอ ในกรณีที่ยังสรรหาบุคลากรใหม่ไม่ได้ องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานีจะส่งบุคลากรเข้าไปช่วยเหลือชั่วคราว ทำให้โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมีอัตรากำลังของบุคลากรในการดำเนินงานมากขึ้น ในการทำงานจะเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลสภาพปัญหาสุขภาพของชุมชน แล้วนำปัญหาที่ได้มาวางแผนในการแก้ไข เพื่อให้ประชาชนได้รับประโยชน์จากบริการอย่างถูกต้องเหมาะสม นอกจากนี้ได้เปิดโอกาสให้โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลขอรับการสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์เพิ่ม และการขอเพิ่มอัตรากำลังบุคลากรให้เต็มตามกรอบโครงสร้างอัตรากำลัง

2) ในการควบคุมกำกับงาน องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี มอบหมายให้ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล จัดทำมาตรฐานการปฏิบัติงานและตัวชี้วัดเฉพาะที่จำเป็นและมีผลต่อประชาชน สามารถวัดผลการปฏิบัติงานของบุคลากรได้จริง มีการมอบหมายภาระงานให้บุคลากรเป็นรายบุคคล มีการควบคุม กำกับ และติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากรเป็นรายเดือนและรายปี

โดยมีกองสาธารณสุข องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี เป็นผู้ประสานและติดตามผลการดำเนินงานตามตัวชี้วัด

3) ในการตัดสินใจ องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี ให้ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมีอำนาจในการตัดสินใจเพื่อการบริหารจัดการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างเต็มที่ โดยมีคำสั่งมอบหมายหน้าที่อย่างชัดเจน เช่น การอนุมัติการลาของเจ้าหน้าที่ การเบิกจ่ายงบประมาณในวงเงินที่กำหนดไว้ นอกจากนี้ผู้รับผิดชอบงานหลักสามารถตัดสินใจในงานที่รับผิดชอบได้อย่างเสรี เมื่อผู้รับผิดชอบงานหลักไม่สามารถตัดสินใจได้ ก็เสนอปัญหาให้ผู้ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลช่วยตัดสินใจ เพื่อหาทางออกร่วมกันในการแก้ไขปัญหา รวมทั้งการสร้างความร่วมมือกันของบุคลากรโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในการพัฒนาและการแก้ไขปัญหาของชุมชน เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงบริการได้อย่างเสมอภาคและเป็นธรรม

4) ในการประชาสัมพันธ์หน่วยงาน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ดำเนินการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารโดยผ่านทางเพจเฟซบุ๊กของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และขององค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี โดยการประชาสัมพันธ์ทั้งเชิงรุกและเชิงรับ การประชาสัมพันธ์เชิงรุก ได้แก่ การประชาสัมพันธ์โดยผ่านอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ผู้นำชุมชนไลน์ (Line) หนังสือเวียนอิเล็กทรอนิกส์ การใช้ Application ที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลสร้างขึ้นเอง ส่วนการประชาสัมพันธ์เชิงรับโดยการผ่านประชาชนผู้รับบริการ

5.3 ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลตามการรับรู้ของบุคลากรหลังการถ่ายโอนภารกิจสู่องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี แบ่งเป็น 4 ด้าน ดังนี้

5.3.1 ด้านการบริหารจัดการบุคลากร ปัญหาและอุปสรรคที่พบได้แก่ ปัญหาการขาดแคลนบุคลากรในตำแหน่งเจ้าหน้าที่การเงินและบัญชี เจ้าหน้าที่พัสดุ แพทย์แผนไทย เจ้าหน้าที่ทันตภิบาล และนักวิชาการสาธารณสุข ทำให้งานบริการด้านสาธารณสุขไม่ครอบคลุมประชาชนในพื้นที่ บุคลากรทางการแพทย์และเจ้าหน้าที่กายภาพบำบัดจากโรงพยาบาลแม่ข่ายช่วยในการบริการด้านการตรวจรักษาลดน้อยลง ส่งผลให้ประชาชนต้องเดินทางไปตรวจรักษาที่โรงพยาบาลชุมชนหรือโรงพยาบาลทั่วไปมากขึ้น และปัญหาความวิตกกังวลของบุคลากรในการปรับเปลี่ยนสายงานจากเจ้าพนักงานสาธารณสุขเป็นนักวิชาการสาธารณสุข ซึ่งยังไม่ได้รับการพิจารณา

5.3.2 ด้านการบริหารจัดการงบประมาณ ปัญหาและอุปสรรคที่พบคือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลส่วนใหญ่มีพื้นที่จำกัดและคับแคบ ไม่สามารถขยายพื้นที่ในการต่อเติมอาคารได้ หรือต่อเติมได้เพียงเล็กน้อย ทำให้พื้นที่ในการให้บริการประชาชนไม่เพียงพอ ประชาชนไม่ได้รับความสะดวกในการเข้ารับบริการ การเบิกจ่ายและเวชภัณฑ์ทางการแพทย์ไม่คล่องตัว ขาดการสนับสนุนจากโรงพยาบาลแม่ข่าย และเครื่องมือในการทำงานไม่ได้รับการ Calibrate ทำให้ไม่สามารถวัดประสิทธิภาพของเครื่องมือได้ และบ้านพักเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอ

5.3.3 ด้านการบริหารจัดการวัสดุอุปกรณ์ อาคาร สถานที่ ปัญหาและอุปสรรคที่พบคือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลส่วนใหญ่มีพื้นที่จำกัดและคับแคบ ไม่สามารถขยายพื้นที่ในการต่อเติมอาคาร

ได้หรือต่อเติมได้เพียงเล็กน้อย ทำให้พื้นที่ในการให้บริการประชาชนไม่เพียงพอ ประชาชนไม่ได้รับความสะดวกในการเข้ารับบริการ การเบิกยาและเวชภัณฑ์ทางการแพทย์ไม่คล่องตัว ขาดการสนับสนุนจากโรงพยาบาลแม่ข่าย และเครื่องมือในการทำงานไม่ได้รับการ Calibrate ทำให้ไม่สามารถวัดประสิทธิภาพของเครื่องมือได้ และบ้านพักเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอ

5.3.4 ด้านการบริหารจัดการกระบวนการทำงาน ปัญหาและอุปสรรคที่พบ ได้แก่ ความสับสนในการประสานสั่งการทำงานด้านหนังสือราชการประสานงานจากสำนักงานสาธารณสุขอำเภอ ที่ส่งให้โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล แต่ไม่ได้แจ้งให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานีได้รับทราบ ทำให้การตัดสินใจในการปฏิบัติไม่ถูกต้อง ปัญหาเกี่ยวกับระเบียบและขั้นตอนการปฏิบัติงานด้านการเงินและบัญชี และด้านงานพัสดุ และการขาดความพร้อมในระบบของคลังยา เวชภัณฑ์ และ Lab ที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี ยังไม่สามารถจัดหาให้ได้

5.4 แนวทางในการปรับปรุงแก้ไข และพัฒนาโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลภายใต้การบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี ควรมีดังนี้

5.4.1 ด้านการบริหารจัดการบุคลากร ควรมีการสรรหาบุคลากรและบรรจุเพิ่มเติมตามกรอบโครงสร้างอัตรากำลังที่กำหนดไว้ตามขนาดของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล มีการจัดทำแผนอัตรากำลังบุคลากร 3 ปี เพื่อให้มีความสอดคล้องกับภาระงานของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่เพิ่มมากขึ้น มีการจัดทำแผนการพัฒนาบุคลากรด้านการศึกษาต่อหรือการส่งบุคลากรไปอบรมเพิ่มความรู้ มีการชี้แจงเพื่อทำความเข้าใจแก่บุคลากรในการปรับเปลี่ยนตำแหน่ง เพื่อคลายความวิตกกังวลของบุคลากรให้ลดน้อยลง และควรมีการจัดระบบการให้คำปรึกษาแก่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล โดยมีบุคลากรด้านการแพทย์และพยาบาลในการให้คำปรึกษา

5.4.2 ด้านการบริหารจัดการงบประมาณ ควรจัดสรรงบประมาณสนับสนุนตามเกณฑ์ขนาดของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลตามความเป็นจริง ควรเพิ่มอำนาจแก่ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ให้สามารถบริหารจัดการงบประมาณในการจัดซื้อจัดจ้างได้มากกว่า 100,000 บาท ควรจัดทีมให้การดูแลและช่วยเหลือในด้านระบบการเงินและบัญชี การพัสดุ และระบบแผนงานต่าง ๆ ให้แก่บุคลากรผู้ปฏิบัติงานของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล เพื่อให้เกิดประสิทธิผลและประสิทธิภาพมากที่สุด ควรจัดสรรงบประมาณในการจัดซื้อสมุนไพรและยาสมุนไพรเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้เพียงพอต่อการให้บริการประชาชน และควรเพิ่มงบประมาณค่าตอบแทนการอยู่เวรรักษาการณ์ สวัสดิการต่าง ๆ ให้ใกล้เคียงกับค่าครองชีพในยุคปัจจุบัน เพื่อเป็นการเสริมสร้างแรงจูงใจแก่บุคลากรในการปฏิบัติงาน

5.4.3 ด้านการบริหารจัดการวัสดุอุปกรณ์ อาคาร สถานที่ องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี ควรจัดหาพื้นที่แห่งใหม่ในการก่อสร้างโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่มีพื้นที่คับแคบ ไม่สามารถขยายหรือต่อเติมอาคารได้ เพื่อให้มีพื้นที่เพียงพอต่อการให้บริการประชาชน ควรเร่งรัดดำเนินการเรื่องเช่าที่ดินหรือขอใช้ที่ดินวัดให้ถูกต้องตามระเบียบราชการ และเร่งรัดดำเนินการปรับปรุงหรือต่อเติมอาคารของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่ขออนุมัติดำเนินการให้แล้วเสร็จตามระยะเวลาที่กำหนด และควรจัดสร้างบ้านพักอาศัยให้เจ้าหน้าที่อย่างเพียงพอ เพื่อการสร้างสวัสดิการและแรงจูงใจให้กับบุคลากร

5.4.4 ด้านการบริหารจัดการกระบวนการทำงาน ควรมีทีมให้การสนับสนุนหรือเป็นพี่เลี้ยงในการให้ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติงานที่ถูกต้องตามระเบียบราชการขององค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานีแก่บุคลากร ควรจัดตั้งศูนย์คลังยาและเวชภัณฑ์ทางการแพทย์สำหรับเก็บรักษายาและเวชภัณฑ์เพื่อให้การสนับสนุนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลอย่างเพียงพอ ควรมีศูนย์กลางในการเก็บรวบรวมรายงานด้านสาธารณสุขของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ควรสนับสนุนด้านวิชาการที่ไร้รอยต่อจากกระทรวงสาธารณสุข ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนด้านบุคลากรทางการแพทย์ การบริการทางการแพทย์ และการนิเทศงาน เร่งรัดจัดทำเกณฑ์มาตรฐานการพัฒนาโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน การพัฒนาบุคลากรทางด้านวิชาการ และสนับสนุนการจัดเวทีนำเสนอผลการปฏิบัติงานประจำปีอย่างต่อเนื่อง

5.4.5 ด้านอื่น ๆ มีดังนี้ คือ ควรมีการจัดตั้งกลุ่มจิตอาสาในการช่วยงานอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ควรจัดตั้งเครือข่ายการทำงานที่บูรณาการระหว่างโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลและหน่วยงานสาธารณสุขในสังกัดกระทรวงสาธารณสุข เพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ควรสนับสนุนให้นำเทคโนโลยีมาใช้ในการปฏิบัติงาน เช่น Telemedicine เพื่อปรึกษาแพทย์ได้ตลอดเวลา มีการนำระบบลีน (LEAN) ใช้ในการสนับสนุนการปฏิบัติงานของบุคลากร เพื่อลดขั้นตอนการปฏิบัติงาน และควรพัฒนาโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลให้เป็นศูนย์การแพทย์ โดยมีการดำเนินงานตามแบบศูนย์การแพทย์บึงยี่โถ ภายในระยะเวลา 5 - 10 ปี

6. อภิปรายผล

6.1 สภาพการบริหารจัดการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ หลังการถ่ายโอนภารกิจให้แก่องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี มี 4 ด้าน ดังนี้

6.1.1 ด้านการบริหารจัดการบุคลากร

พบว่า องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี ได้จัดทำแผนหรือปรับปรุงโครงสร้างอัตรากำลังและมาตรฐานการปฏิบัติงานของบุคลากร โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลตามความเหมาะสมกับปริมาณงานและขอบเขตอำนาจหน้าที่ ซึ่งได้มีการกำหนดแผนอัตรากำลังบุคลากรสาธารณสุข 3 ปี มีการจัดกรอบอัตรากำลังบุคลากรตามขนาดของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล คือ ขนาดเล็ก (S) ขนาดกลาง (M) และขนาดใหญ่ (L) ตามจำนวนประชากรในพื้นที่รับผิดชอบ โดยโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลขนาดเล็ก ที่มีประชากร ในความรับผิดชอบน้อยกว่า 3,000 คน จะมีอัตรากำลังเจ้าหน้าที่จำนวน 7 คน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลขนาดกลาง ที่มีประชากรรับผิดชอบจำนวน 3,000 – 8,000 คน จะมีอัตรากำลังเจ้าหน้าที่จำนวน 12 คน และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลขนาดใหญ่ ที่มีจำนวนประชากรมากกว่า 8,000 คน จะมีอัตรากำลังเจ้าหน้าที่จำนวน 14 คน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมีการจัดโครงสร้างของหน่วยงานออกเป็น 3 กลุ่มงาน ได้แก่ กลุ่มงานบริหาร ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่งานการเงินและบัญชี เจ้าหน้าที่งานธุรการ และนักวิชาการสาธารณสุข เจ้าหน้าที่งานสาธารณสุข กลุ่มงานส่งเสริมป้องกันควบคุมโรค ประกอบด้วย นักวิชาการสาธารณสุข เจ้าหน้าที่งานสาธารณสุข พยาบาลวิชาชีพ และหรือนักวิชาการทันตสาธารณสุข และ

กลุ่มงานเวชปฏิบัติครอบครัว ประกอบด้วย พยาบาลวิชาชีพ นักวิชาการสาธารณสุข และหรือแพทย์แผนไทย ซึ่งเป็นไปตามโครงสร้างโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลของกระทรวงสาธารณสุขที่กำหนดไว้ (สำนักงานคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, ม.ป.ป.)

การจัดสรรบุคลากรโดยการประกาศรับโอน รับย้ายข้าราชการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พนักงานส่วนท้องถิ่น และข้าราชการประเภทอื่น เพื่อแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในสายงานที่ว่าง มีการจัดบุคลากรให้เหมาะสมกับงานตามสายงานวิชาชีพ ตามความชำนาญ และประสบการณ์ มีการจัดทำแผนและให้การพัฒนาบุคลากรโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ตามความประสงค์หรือการแสดงเจตจำนงทั้งการฝึกอบรมหรือการศึกษาต่อ ซึ่งมีความสอดคล้องกับ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2553, น. 24 - 26) ที่กล่าวว่า การบริหารทรัพยากรมนุษย์ (Man) ที่ให้มีคุณภาพ จะต้องบรรจุแต่งตั้งและใช้บุคลากรเหมาะสมกับงาน มีการพัฒนาคุณภาพของบุคลากรโดยให้บุคลากรเข้ารับการพัฒนาหรือฝึกอบรมเป็นประจำ

การเสริมสร้างแรงจูงใจบุคลากรในการปฏิบัติงาน โดยการปรับปรุงกรอบตำแหน่งงานให้สูงขึ้น จากตำแหน่งชำนาญการเป็นชำนาญการพิเศษ และตำแหน่งชำนาญงานเป็นอาวุโส และทำการประเมิน เพื่อการแต่งตั้งหรือเลื่อนระดับบุคลากรให้ดำรงตำแหน่งที่สูงขึ้นในสายงาน ตามกรอบตำแหน่งที่ปรับปรุง ซึ่งสอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ม.ป.ป.) ที่กำหนดไว้ว่า กรณีเจ้าพนักงานสาธารณสุขที่มีคุณวุฒิตรงตามมาตรฐานกำหนดตำแหน่งนักวิชาการสาธารณสุขและพยาบาลวิชาชีพ องค์การบริหารส่วนจังหวัดสามารถดำเนินการสอบคัดเลือกเพื่อเปลี่ยนสายงานเป็นตำแหน่งประเภทวิชาการได้ โดยจะต้องได้รับความเห็นชอบจาก ก.จ.จ. และสำนักงบประมาณเพื่อให้การอุดหนุนงบประมาณ

การจัดสรรโบนัสเป็นไปตามเกณฑ์ประเมิน 1.49 - 1.5 เท่าของเงินเดือน มีการให้การสนับสนุนงบประมาณเพิ่มเติมตามขนาดโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (SML) ดำเนินการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถตามความเหมาะสมกับคุณวุฒิ มีการสนับสนุนวัสดุครุภัณฑ์อย่างเพียงพอ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ม.ป.ป.) ที่กำหนดไว้ตามแผนการดำเนินงาน

ส่งเสริมให้บุคลากรโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล มีการนำเสนอผลงานวิชาการประจำปี ระดับพื้นที่ เพื่อการคัดเลือกสู่การประกวดในเวทีวิชาการระดับจังหวัด และกระทรวงสาธารณสุข ตามลำดับ และมีการนำนวัตกรรมที่พัฒนาขึ้นไปใช้และเผยแพร่ต่อชุมชน ส่งเสริมการจัดทำโครงการเพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหาของแต่ละพื้นที่ตามบริบทในแต่ละพื้นที่ สนับสนุนให้มีการพัฒนางานโดยการทวิวิจัย R2R เพื่อนำนวัตกรรมที่ได้มาปรับปรุงแก้ไขกระบวนการทำงาน ซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนางานวิจัยของบุคลากรให้มีความเข้มแข็ง สามารถนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาในการทำงานได้

6.1.2 ด้านการบริหารจัดการงบประมาณ

องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานีได้ส่งเสริมและสนับสนุนให้โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล จัดทำแผนงบประมาณประจำปี เพื่อใช้เป็นค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล โดยสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานีเป็นผู้พิจารณาและอนุมัติงบประมาณประจำปี ซึ่งประกอบด้วย

แผนการใช้จ่ายเงินบำรุง แผนงบประมาณหมวดเงินเดือนพนักงาน ลูกจ้างประจำ ค่าอยู่เวรนอกเวลาราชการ แผนการจัดซื้อจัดจ้างครุภัณฑ์สำนักงาน แผนพัฒนาบุคลากร แผนปรับปรุงอาคารสถานที่ และแผนงานโครงการดำเนินงานต่าง ๆ โดยกระบวนการอนุมัติงบประมาณโครงการสามารถเบิกจ่ายได้ภายในระยะเวลา 1 – 15 วัน หลังการเสนออนุมัติ ทั้งนี้ หากวงเงินเกิน 100,000 บาท อำนาจการอนุมัติอยู่ที่นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี แต่หากวงเงินไม่เกิน 100,000 บาท เป็นอำนาจของผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในการอนุมัติ การดำเนินงานดังกล่าวสอดคล้องกับแผนการดำเนินงานของสำนักงานคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ม.ป.ป.) ซึ่งกำหนดให้โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลต้องมีแหล่งรายได้ เพื่อใช้ในการบริหารจัดการหน่วยงาน โดยการจัดสรรงบประมาณประเภท “เงินอุดหนุนเฉพาะกิจ” และ “เงินอุดหนุนทั่วไป” เพื่อสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพการให้บริการด้านสาธารณสุขอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน พร้อมทั้งดำเนินการใช้จ่ายงบประมาณอย่างถูกต้องตามระเบียบของราชการส่วนท้องถิ่น ส่วนผลกระทบที่เกิดจากการปรับบัญชีเงินเดือนหลังการถ่ายโอนภารกิจถือเป็นประเด็นที่เกิดขึ้นตามมา ซึ่งองค์การบริหารส่วนจังหวัดควรกำหนดแนวทางในการแก้ไขและปรับปรุงให้เหมาะสมต่อไป

6.1.3 ด้านการบริหารจัดการวัสดุอุปกรณ์

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลสามารถจัดทำแผนการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการดำเนินงานได้ในวงเงินไม่เกิน 100,000 บาท โดยต้องผ่านความเห็นชอบของคณะกรรมการสุขภาพระดับพื้นที่ (กสพ.) หากวงเงินเกิน 100,000 บาท ให้เสนอเรื่องเพื่อตรวจสอบและขออนุมัติจากนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานีแนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ม.ป.ป.) ที่ระบุว่า องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องให้การสนับสนุนเงินอุดหนุนสำหรับค่าครุภัณฑ์และสิ่งก่อสร้างแก่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่ได้รับการถ่ายโอนภารกิจ เพื่อพัฒนาคุณภาพการให้บริการด้านสาธารณสุขให้มีความเพียงพอและมีประสิทธิภาพ

6.1.4 ด้านการบริหารจัดการกระบวนการทำงาน

1) โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลสามารถดำเนินการจัดบริการสุขภาพ ทั้งด้านการรักษาพยาบาล การป้องกันควบคุมโรค การสร้างเสริมสุขภาพ การฟื้นฟูสภาพ และการคุ้มครองผู้บริโภค ตามบริบทและสภาพปัญหาของพื้นที่ รวมทั้งตามความต้องการของประชาชน โดยการทำงานจะเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลสภาพปัญหาสุขภาพของชุมชน แล้วนำปัญหาที่ได้มาวางแผนในการแก้ไข เพื่อให้ประชาชนได้รับประโยชน์จากบริการอย่างถูกต้องเหมาะสม ในการควบคุมกำกับงาน ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลได้จัดทำมาตรฐานการปฏิบัติงานและตัวชี้วัดที่สามารถวัดผลการปฏิบัติงานได้ มีการควบคุมกำกับ และติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากรเป็นรายเดือนและรายปี โดยมีกองสาธารณสุของค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี เป็นผู้ประสานและติดตามผลการดำเนินงานตามตัวชี้วัด ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมีอำนาจในการตัดสินใจเพื่อการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด รวมทั้งในการพัฒนาและการแก้ไขปัญหาของชุมชน เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงบริการได้อย่างเสมอภาคและเป็นธรรม อีกทั้งมีการประชาสัมพันธ์หน่วยงานผ่านทางเพจเฟซบุ๊ก ทั้งเชิงรุกและเชิงรับ

การบริหารจัดการกระบวนการทำงานขององค์กรมีการควบคุม ตรวจสอบข้อมูลข่าวสารอย่างมีมาตรฐาน บุคลากรของหน่วยงานปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมาย ข้อบังคับ ระเบียบ และ วินัยอย่างเคร่งครัด ซึ่งจะทำให้องค์กรมี ศักยภาพและความเข้มแข็งในการให้บริการประชาชน (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2553, น. 24 – 26)

2) ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลตามการรับรู้ ของบุคลากรหลังการถ่ายโอนภารกิจสู่องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี ได้แก่ ปัญหาการขาดแคลน บุคลากรในงานบริหาร โดยได้มีการสรรหาบุคลากรลงในตำแหน่งที่ขาดแคลนแล้วแต่ยังไม่ได้ ปัญหาการจัดสรร งบประมาณ ไม่เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดไว้ ปัญหาของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลส่วนใหญ่มีพื้นที่ จำกัดและคับแคบ ทำให้พื้นที่ในการให้บริการประชาชนไม่เพียงพอ ปัญหาเกี่ยวกับระเบียบและขั้นตอนการ ปฏิบัติด้านงานการเงินและบัญชี และด้านงานพัสดุ และการขาดความพร้อมในระบบของคลังยา เวชภัณฑ์ และ Lab ที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานียังไม่มีสามารถจัดหาให้ได้ ซึ่งสอดคล้องกับ สมยศ แสงมะโน (2557) ที่ได้ศึกษาปัญหาการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล จากกระทรวงสาธารณสุขไป สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่พบปัญหา คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีข้อจำกัดเกี่ยวกับการจัดสรร งบประมาณในการจ้างบุคลากรรายได้มีไม่เพียงพอในการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์และเวชภัณฑ์ งบประมาณที่ได้รับ จากรัฐบาลไม่เพียงพอ การจัดหางบประมาณเพิ่มเติม เพื่อใช้สำหรับการดำเนินงานมีขีดจำกัดในการจ้าง บุคลากรด้านสาธารณสุข ซึ่งจะพบว่าในการบริหารจัดการขององค์กร บุคลากรนับเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการ ดำเนินกิจการงานขององค์กร ส่วนงบประมาณก็เป็นปัจจัยที่สำคัญรองลงมา ในการช่วยขับเคลื่อนให้การ ดำเนินงานขององค์กรเป็นไปได้อย่างราบรื่น (พิรศักดิ์ โตคำวรรณ, 2566) ซึ่งองค์กรที่แคลนบุคลากรและ งบประมาณในการบริหารจัดการ จะส่งผลให้องค์กรขาดประสิทธิภาพในการทำงาน (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2553, น. 24 – 26)

3) ทางในการปรับปรุงแก้ไข และพัฒนาโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแก่องค์การ บริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี ควรมีการสรรหาบุคลากรให้เป็นไปตามกรอบโครงสร้างอัตรากำลังที่กำหนดไว้ มี การจัดทำแผนอัตรากำลังบุคลากร 3 ปี เพื่อให้มีความสอดคล้องกับภาระงานของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ตำบลที่เพิ่มมากขึ้น มีการจัดทำแผนการพัฒนาบุคลากร มีการจัดระบบการให้คำปรึกษาแก่โรงพยาบาล ส่งเสริมสุขภาพตำบล แพทย์และพยาบาลให้คำปรึกษา ควรจัดสรรงบประมาณสนับสนุนแก่โรงพยาบาล ส่งเสริมสุขภาพตำบลตามขนาดและเป็นจริงอย่างเพียงพอ จัดทีมให้การดูแลและช่วยเหลือในด้านระบบ การเงินและบัญชี การพัสดุ และระบบแผนงานต่าง ๆ ให้แก่บุคลากรผู้ปฏิบัติงานของโรงพยาบาลส่งเสริม สุขภาพตำบล ควรจัดหาพื้นที่แห่งใหม่ในการก่อสร้างโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่มีพื้นที่คับแคบ ไม่ สามารถขยายหรือต่อเติมอาคารได้ เพื่อให้มีพื้นที่เพียงพอต่อการให้บริการประชาชน ควรจัดตั้งศูนย์คลังยา และเวชภัณฑ์ทางการแพทย์สำหรับเก็บรักษาและเวชภัณฑ์ เพื่อให้การสนับสนุนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ตำบลอย่างเพียงพอ ควรมีศูนย์กลางในการเก็บรวบรวมรายงานด้านสาธารณสุขของโรงพยาบาลส่งเสริม สุขภาพตำบล ควรสนับสนุนด้านวิชาการที่ไร้รอยต่อจากกระทรวงสาธารณสุข และควรมีการจัดตั้งกลุ่มจิต อาสาในการช่วยงานอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) การจัดตั้งเครือข่ายการทำงานที่บูรณาการ ระหว่างโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลและหน่วยงานสาธารณสุข ในสังกัดกระทรวงสาธารณสุข เพื่อให้เกิด

ความเชื่อมโยงในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ควรสนับสนุนให้นำเทคโนโลยีมาใช้ในการปฏิบัติงาน เช่น Telemedicine เพื่อปรึกษาแพทย์ได้ตลอดเวลา มีการนำระบบลีน (LEAN) ใช้ในการสนับสนุนการปฏิบัติงานของบุคลากร เพื่อลดขั้นตอนการปฏิบัติงาน และควรพัฒนาโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลให้เป็นศูนย์การแพทย์ หากองค์กรดำเนินการจัดหาบุคลากรที่ให้ความเพียงพอกับงาน มีการจัดคนลงตำแหน่งที่เหมาะสมกับงาน จะทำให้การดำเนินงานขององค์กรเกิดประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น (พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต, 2552) และการจัดสรรงบประมาณที่เพียงพอแก่การบริหารจัดการองค์กร จะส่งผลให้การดำเนินงานขององค์กรมีประสิทธิภาพเช่นเดียวกัน (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2553, น. 24 – 26)

7. สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

7.1 สรุปผลการวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพ วิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคการบริหารจัดการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลตามการรับรู้ของบุคลากรหลังการถ่ายโอนภารกิจ และเสนอแนวทางการปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพให้แก่องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงให้ตอบแบบสอบถาม จากประชากรที่เป็นข้าราชการของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่ถ่ายโอนภารกิจ ทั้งหมด 13 แห่ง จำนวน 71 คน ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาและวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า องค์กรบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี ได้กำหนดแผนอัตรากำลังบุคลากรโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในระยะเวลา 3 ปี โดยจัดโครงสร้างออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มงานบริหารสาธารณสุข กลุ่มงานส่งเสริมป้องกันควบคุมโรค และกลุ่มงานเวชปฏิบัติ มีการสรรหาบุคลากรโดยการรับโอน/ย้ายและสอบแข่งขัน มีการพัฒนาบุคลากรด้วยการส่งฝึกอบรมและศึกษาต่อ การเสริมสร้างแรงจูงใจโดยการปรับปรุงกรอบตำแหน่งงานให้สูงขึ้นและจัดสรรโบนัสตามเกณฑ์ประเมิน พบปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ได้แก่ การขาดแคลนบุคลากรด้านการเงินและบัญชีและเจ้าหน้าที่พัสดุ ปัญหาความวิตกกังวลของบุคลากรที่ปรับเปลี่ยนสายงานไม่ได้รับการพิจารณา และการจัดสรรงบประมาณไม่เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด พร้อมทั้งได้เสนอแนวทางการปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล โดยควรสรรหาบุคลากรและทำการบรรจุเพิ่มเติมตามกรอบโครงสร้างอัตรากำลังที่กำหนดไว้ตามขนาดของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และควรจัดหาพื้นที่แห่งใหม่ในการก่อสร้างโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่มีพื้นที่คับแคบ

7.2 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

องค์กรบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี ควรนำสภาพปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และข้อเสนอแนะของบุคลากรโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในการปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ที่ค้นพบได้ในครั้งนี้ไปปรับปรุงและแก้ไขพัฒนาโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลให้มีศักยภาพเพิ่มมากขึ้นทั้งด้านบุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และกระบวนการทำงาน ซึ่งจะทำให้โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลสามารถดำเนินงานในการให้บริการสุขภาพแก่ประชาชนในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น

7.3 ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการให้บริการสุขภาพแก่ประชาชนของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล หลังจากที่ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนการบริหารจัดการจากองค์การบริหารส่วน จังหวัด ปทุมธานี เพื่อนำผลการศึกษาที่ได้ไปพัฒนาระบบการให้บริการสุขภาพแก่ประชาชนดียิ่งขึ้นต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต. (2552). องค์การและการบริหารการจัดการ. บริษัท ธินซ์ ปียอน บุ๊คส์ จำกัด.
- พีรศักดิ์ โตคำวรรณ. (2555, 17 เมษายน). ปัจจัยของการบริหาร. GotoKnow. <https://www.gotoknow.org/posts/273013>
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. (2553). การบริหารจัดการและการบริหารการพัฒนาขององค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐ. สำนักพิมพ์นิติธรรม.
- สมยศ แสงมะโน. (2557). ปัญหาการถ่ายโอนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล จากกระทรวงสาธารณสุขไปสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเชียงใหม่. *Journal of Graduate Research*, 5(2), 25 –35. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/banditvijai/article/view/96611>
- สำนักข่าว Hfocus. (2564, 25 ตุลาคม). เปิดมุมมอง: ข้อดีข้อเสียถ่ายโอนภารกิจ รพ.สต. สู่อำเภอ ภาพสะท้อนการดูแลบุคลากรของกระทรวงสาธารณสุข. Hfocus. <https://www.hfocus.org/content/2021/10/23471>
- สำนักข่าว Hfocus. (2565, 29 กันยายน). 49 อบจ.เตรียมรับถ่ายโอน รพ.สต. 3,264 แห่ง. Hfocus. <https://www.hfocus.org/content/2022/09/26078>
- สำนักงานคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. (ม.ป.ป.). แนวทางการดำเนินการถ่ายโอนภารกิจสถานีนามยเฉลิมพระเกียรติ 60 พรรษา นวมินทราชินี และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลให้แก่องค์การบริหารส่วนจังหวัด. สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี.

การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่การพึ่งตนเองของชุมชนอีสานไทพวน
บ้านดงบัง ตำบลกุดบง อำเภอนาคู จังหวัดนครราชสีมา

Development of Community Enterprise for Self – Reliance in the Isan
Tai Phuan, Ban Dong Bang, Kut Bong Subdistrict, Phonphisai District,
Nongkhai Province.

ทศพล มีศรี* ศุภการ สิริไพศาล

Thotsaphon Meesri* Supakan Siripaisarn

บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

Graduate School, Learning Institute for Everyone

Email: meesri.tsp@gmail.com

Received 18 September 2025

Revised 26 November 2025

Accepted 29 November 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) สภาพปัญหาของวิสาหกิจชุมชนอีสานไทพวน 2) ศักยภาพและแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอีสานไทพวน และ 3) ผลการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่การพึ่งตนเองของชุมชนอีสานไทพวน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต และการสนทนากลุ่ม กลุ่มตัวอย่างจำนวน 24 คน และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัญหาของวิสาหกิจชุมชนอีสานไทพวน สมาชิกไม่ให้ความสำคัญกับการวางแผน บุคลากรขาดความรู้ด้านภูมิปัญญา การบริหาร การตลาด การเงิน และนวัตกรรม กลุ่มไม่ได้รับคำปรึกษาและการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากหน่วยงานภาครัฐ และการบริหารจัดการวัตถุดิบ เครื่องมือในท้องถิ่นไม่ทันสมัย สินค้าไม่มีเอกลักษณ์และมูลค่าเพิ่ม ศักยภาพและแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอีสานไทพวน ด้านการตลาดเน้น “การตลาดยุค 6.0” ศึกษาผู้บริโภคยุคดิจิทัล ด้านบัญชีและการเงิน หน่วยงานภาครัฐกำหนดระเบียบ ตรวจสอบ และอบรม เพื่อให้กลุ่มทำบัญชีถูกต้อง ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ ประสานกับสถาบันการศึกษาให้ความรู้และคำปรึกษาด้านการออกแบบ ด้านการผลิตสนับสนุนการใช้วัตถุดิบท้องถิ่น ด้านภาษาต่างชาติ หน่วยงานภาครัฐจัดอบรม ด้านการขาดความร่วมมือประสานงานกับสถาบันการศึกษาและหน่วยงานภาครัฐในการฝึกอบรมให้ความรู้ ด้านการลดต้นทุน ใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น ลดการซื้อจากภายนอก ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ใช้ไอทีทำการตลาด โฆษณา และขายสินค้าออนไลน์ เมื่อพัฒนาสามารถแก้ปัญหา ก่อเกิดความร่วมมือ จนสามารถพึ่งตนเองของกลุ่มได้ ด้านเทคโนโลยีได้รับการฝึกอบรมฟรีจากภาครัฐ ด้านเศรษฐกิจ กลุ่มยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง ใช้ชีวิตพออยู่พอกิน ไม่ฟุ้งเฟ้อ ใช้จ่ายอย่างประหยัด และด้านสังคมและวัฒนธรรม อาศัยการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แบ่งปันความรู้ รับผิดชอบงานส่วนรวมด้วยความเต็มใจไม่หวังผลตอบแทน

คำสำคัญ: ชุมชนอีสานไทพวน วิสาหกิจชุมชน การพึ่งตนเอง

Abstract

This research aimed to: 1) Problems of Isan Tai Phuan Community Enterprises; 2) Potential and Development Approaches for Isan Tai Phuan Community Enterprises; and 3) Results of Community Enterprise Development toward Self-Reliance in Isan Tai Phuan Communities. This qualitative research utilized in-depth interviews, observation, and focus group discussions with 24 participants. Data were analyzed content-based. The findings revealed that members of Isan Tai Phuan community enterprises lack planning priorities; personnel lack knowledge of local wisdom, management, marketing, finance, and innovation; and lack continuous consultation and support from government agencies. Furthermore, local raw material and equipment management is outdated; products lack uniqueness and added value. The potential and development approaches for Isan Tai Phuan community enterprises emphasize "Marketing 6.0" by digital consumer studies. Government agencies establish regulations, audits, and training to ensure accurate accounting practices. Product design involves coordination with educational institutions to provide design consultation and advice. Production supports the use of local raw materials. Government agencies provide training. Lack of Cooperation: Coordination with educational institutions and government agencies to provide training and knowledge. Cost reduction, use of local raw materials, and reduction of external purchasing are also important. Information Technology: Using IT for marketing, advertising, and online sales. When developed, problems can be solved and cooperation can be established until the group can be self-reliant. In terms of technology, free training is provided by the government. In terms of economy, the group adheres to the Sufficiency Economy principle, living a self-sufficient life, not being extravagant, and spending thriftily. In terms of society and culture, they rely on mutual assistance, sharing knowledge, and taking responsibility for community work with willingness and without expecting anything in return.

Keywords: Isan Tai Phuan Community, Community Enterprise, Self-Reliance

1. บทนำ

ประเทศไทยเคยเป็นประเทศเกษตรกรรมที่พึ่งพาภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรธรรมชาติ แต่เมื่อมีการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ทำให้เกษตรกรรมเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อยังชีพเป็นการผลิตเพื่อการค้า ส่งผลให้ภาคอุตสาหกรรมและบริการมีบทบาทนำในเศรษฐกิจ ต่อมาเมื่อมีการเปิดเสรี

ทางการเงิน มีเงินลงทุนต่างประเทศไหลเข้ามา ประเทศไทยเกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว แต่ก็นำไปสู่วิกฤตเศรษฐกิจปี 2540 หรือ “วิกฤตต้มยำกุ้ง” ทำให้เกิดปัญหา “เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน” รัฐบาลจึงหันกลับมาเน้นการพัฒนาฐานราก โดยเฉพาะภาคเกษตรและชุมชน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 และ 12 มุ่งการพัฒนาที่ยั่งยืน ลดความเหลื่อมล้ำ เสริมสร้างศักยภาพชุมชน และส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้มากขึ้น

ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อวิถีชีวิต คือ ด้านเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีนั้นเกิดขึ้นได้ทุกวัน และจะมีการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วเพิ่มมากยิ่งขึ้น ในยุคศตวรรษที่ 21 เป็นช่วงเวลาสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ (Ethnic Diversity) ได้กลายเป็นประเด็นสำคัญในระดับสากล สังคมในปัจจุบันมีความเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มคนที่หลากหลาย ทั้งในด้านเชื้อชาติ วัฒนธรรม ศาสนา และภาษา ซึ่งนำไปสู่โอกาสในการเรียนรู้ร่วมกันอย่างไม่เคยมีมาก่อน (สิทธิโชค ปาณะศรี และคณะ, 2561, น. 102 - 103) กล่าวใน สรายุธ รัศมี (2568, น. 95 - 121) ปัญหาจากบริบทภายนอกที่ส่งผลต่อการสื่อสารเพื่อสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม ได้แก่ สภาพเศรษฐกิจถดถอย นโยบายและการสนับสนุนจากภาครัฐที่จำกัดเฉพาะกลุ่ม สภาพสังคม ค่านิยม วิถีชีวิตที่เน้นวัตถุนิยม การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้บริโภค ขณะที่ปัญหาภายในกลุ่มผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรม ได้แก่ ปัญหาสุขภาพ เงินทุน การจัดหาวัตถุดิบ กระบวนการผลิต และการตลาด ส่วนปัญหาของฝ่ายผู้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรม ได้แก่ ความไม่สนใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น แนวทางการสื่อสารที่เหมาะสมกับการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม หัตถกรรมผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ ได้แก่ การสื่อสารผ่านช่องทางออนไลน์ที่เฉพาะเจาะจง การสื่อสารด้วยบุคคลต้นแบบ ผนวกกับการรณรงค์ของสถานศึกษาและสถาบันครอบครัว (อรมน ปั่นทอง และวรวิทย์ ประสิทธิ์ผล, 2564, น. 146)

“ไทยพวน” ก็คือ กลุ่มชาติพันธุ์เชื้อสายพวนที่อพยพจากประเทศลาวมาอยู่ในประเทศไทย มีชื่อเรียกหลากหลาย เช่น ไทยพวน ลาวพวน หรือพวน ชาวไทยพวนมีอัตลักษณ์โดดเด่น ทั้งด้านภาษา (ภาษาพวนควบคู่ภาษาไทย) อาหาร (นิยมปลาร้า) การแต่งกาย (ผ้าหม้อห้อม ผ้าซิ่น) และประเพณีสำคัญ เช่น ฮีต 12 คอง 14 กำฟ้า เลี้ยงผีปู่ตา ปัจจุบันการถ่ายทอดการประยุกต์หัตถกรรมและการแต่งกายให้ร่วมสมัย ควบคู่กับการอนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิมให้คงอยู่ต่อไป (วัลยา นามธรรม, 2568) แต่ด้วยปัจจัยทางด้านเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ชุมชนอีสานไทยพวน บ้านดงบัง จ.หนองคาย ได้การก่อตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เมื่อ 26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2564 เพื่อสืบสานและถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเอาไว้ ทั้งนี้ศักยภาพความเป็นชาวไทยพวน มีวัฒนธรรมทางด้านอาหาร มีผลิตภัณฑ์อาหารหลากหลาย เช่น ปลาร้าบอง น้ำพริกตาแดง ลอดช่อง และแหนม แต่เผชิญปัญหาหลัก ได้แก่ วัตถุดิบไม่เพียงพอ การแปรรูปและเก็บรักษาไม่ได้คุณภาพ การตลาดไม่เข้มแข็ง บรรจุภัณฑ์ไม่โดดเด่น ขาดการประชาสัมพันธ์ และขาดความรู้ด้านการจัดการบัญชี ส่งผลให้การพัฒนาและเติบโตของกลุ่มมีข้อจำกัด

ดังนั้น การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน คือ ทางออกในการที่จะแก้ปัญหาและขับเคลื่อนเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม การรวมกลุ่มของคนในชุมชนที่มีความผูกพันและวิถีชีวิตร่วมกัน เพื่อทำการผลิต การบริการ หรือกิจการต่าง ๆ ทั้งในรูปนิติบุคคลและไม่เป็นนิติบุคคล โดยมีเป้าหมายสร้างรายได้และการพึ่งพาตนเองของ

ครอบครัวและชุมชน ดำเนินงานบนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เริ่มจากตลาดในชุมชนเป็นหลัก เชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจชุมชนผ่านกลไกของอุปสงค์อุปทาน ทั้งภายในและภายนอกชุมชน แม้ว่าพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 จะเป็นเครื่องมือสนับสนุนการขับเคลื่อน แต่ความสำเร็จขึ้นอยู่กับ การนำแนวคิดไปใช้จริงในบริบทของการจัดการชุมชน วิสาหกิจชุมชนไม่ได้มุ่งหวังกำไรทางการเงิน เพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงกำไรทางสังคมด้วย ความสำเร็จขึ้นอยู่กับ “การพึ่งตนเอง” บนพื้นฐานศักยภาพ และทรัพยากรในชุมชน สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีการประเมินการพึ่งตนเอง 5 ด้าน ได้แก่ เทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจ และสังคมวัฒนธรรม ทั้งนี้การดำเนินงานยังมุ่งใช้ทรัพยากรภายใน ร่วมกับเทคโนโลยีเพื่อยกระดับคุณภาพสินค้าและสร้างประโยชน์ต่อทั้งเศรษฐกิจและสังคม

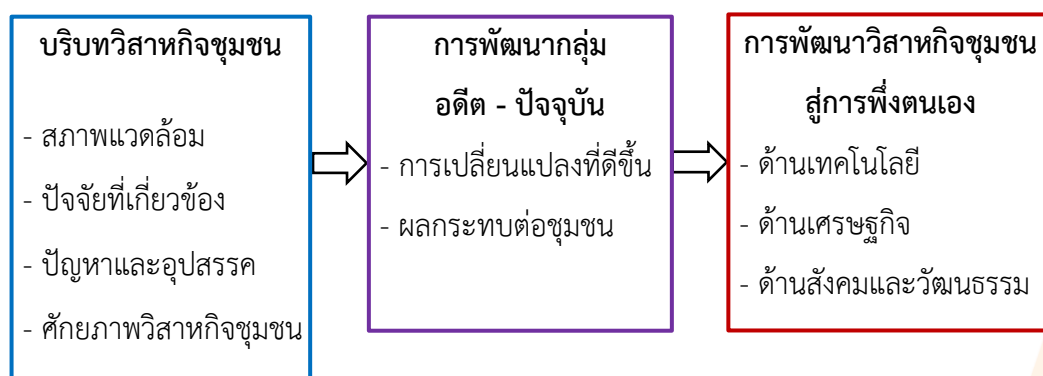
จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่การพึ่งตนเองของชุมชนอีสานไทพวน บ้านดงบัง ตำบลกุดบง อำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดหนองคาย เพื่อรักษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ให้สูญหายไปกับการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัล โดยทำการศึกษารูปแบบการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ทั้งด้านปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน ตลอดจนแนวทางในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เป็นแนวทางในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของวิสาหกิจชุมชนอีสานไทพวน
- 2.2 เพื่อศึกษาศักยภาพและแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอีสานไทพวน
- 2.3 เพื่อศึกษาผลการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่การพึ่งตนเองของชุมชนอีสานไทพวน

3. กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษารั้ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้น ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

4. ทบทวนวรรณกรรม

4.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา

“การพัฒนา หมายถึง การพัฒนาตนเอง เพราะพื้นฐานของการพัฒนาทั้งหมดนั้น ถ้าหากขาดการพัฒนาตนเองเป็นพื้นฐานแล้วนั้น ก็ยากที่จะสามารถพัฒนาสิ่งอื่นแม้กระทั่งครอบครัวของตนเอง ดังนั้นก่อนจะไปพัฒนาบุคคลใดก็ควรที่จะพัฒนาตนเองก่อนเสมอบุคคลอื่นเขาถึงจะยอมรับฟัง และเกิดความศรัทธา” (อำภา บุญช่วย, 2537, น. 34)

“การพัฒนา หมายถึง วิธีการมากมายที่จะมุ่งเน้นเพิ่มเติมความคิด ความรู้ ความสามารถให้แก่บุคคลในองค์กร รวมทั้งพัฒนามุมมอง เจตคติ ของบุคคลที่ปฏิบัติงานเพื่อเป็นไปในทางที่ดี ซึ่งจะทำให้การทำงานเกิดประสิทธิภาพ” (กิตติมา ปรีดีติลล, 2539, น. 22)

“การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นทางด้านความรู้ความสามารถ ซึ่งเกิดขึ้นจากการกระทำของตนเองหรือบุคคลอื่นกระทำ” (Good, 1973, p 539)

สรุป การพัฒนา หมายถึง วิธีการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้เกิดความคิด ความรู้ ความสามารถ ทักษะการทำงานกับบุคคล ซึ่งทำให้เกิดจากการเปลี่ยนแปลงด้วยตนเองหรือบุคคลอื่นกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านความรู้ความสามารถ

4.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน

“วิสาหกิจชุมชน ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า Community Enterprise คือ การประกอบการเพื่อการจัดการทุนของชุมชนอย่างสร้างสรรค์ เพื่อการพึ่งตนเอง “ทุน” ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงแต่เพียงเงิน แต่รวมถึงทรัพยากร ผลผลิต ความรู้ ภูมิปัญญา ทุนทางวัฒนธรรม และทุนทางสังคม” (เสรี พงศ์พิศ และคณะ, 2544, น. 126)

“วิสาหกิจชุมชน หมายถึง การประกอบการ ซึ่งรวมถึงกระบวนการคิด การจัดการผลผลิต และทรัพยากรทุกขั้นตอน โดยภูมิปัญญาขององค์กรชุมชน หรือเครือข่ายขององค์กรชุมชน เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งมีได้มีเป้าหมายเพียงเพื่อสร้างกำไรทางการเงินเพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงกำไร ทางสังคม ได้แก่ ความเข้มแข็งของชุมชนและความสงบสุขของสังคมด้วย” (วิจิต นันทสุวรรณ, 2547, น. 31)

“วิสาหกิจชุมชนว่า หมายถึง เป็นกิจการของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการ หรือการอื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นนิติบุคคลในรูปแบบใดหรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัวชุมชนและระหว่างชุมชน ทั้งนี้ตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการประกาศกำหนด” (สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, 2548, น. 38)

“วิสาหกิจชุมชน (Small and Micro Community Enterprise: SMCE) หมายถึง กิจการชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการหรืออื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยคณะกรรมการที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกัน และรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นนิติบุคคลในรูปแบบใด หรือไม่เป็นนิติบุคคล

เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชน และระหว่างชุมชน ” (กองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, 2562, น. 8)

“วิสาหกิจชุมชน เป็นกระบวนการสร้างสรรค์ทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน เป็นการประกอบการบนพื้นฐานการใช้ความรู้ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม และการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างรู้คุณค่า เพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชน และระหว่างชุมชน โดยมุ่งประโยชน์ทางสังคม แก่ชุมชนมากกว่าการแสวงหากำไรสูงสุด มุ่งต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบ การมีสุขภาพอนามัยและคุณภาพชีวิตของชุมชน และมุ่งต่อการรักษาระบบนิเวศของสังคมโดยรวม” (จริภรณ์ มีศรี, 2563, น. 24)

สรุป วิสาหกิจชุมชน หมายถึง กระบวนการของชุมชน ประกอบการบนพื้นฐานการใช้ความรู้ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม และการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างรู้คุณค่า เพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชน และระหว่างชุมชน

4.3 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง

“การพึ่งตนเอง หมายถึง ความสามารถในการดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างไม่เดือดร้อน ยึดทางสายกลางในการดำรงชีวิตและสามารถพึ่งตนเองได้” (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2543, น. 2-3)

“การพึ่งตนเอง เป็นกระบวนการให้การศึกษาและพัฒนาความสามารถของบุคคล โดยการดึงเอาศักยภาพของบุคคลออกมาใช้ ทำให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้มากขึ้น ลดการพึ่งพิงจากภายนอกแต่ยังคงการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างคนในกลุ่มหรือชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่ชุมชนพึ่งตนเองได้ต่อไป” (อำนาจ เมฆนพรัตน์, 2543, น. 18)

“การพึ่งตนเอง ไม่ได้หมายความว่าทุกอย่างจะต้องทำด้วยตนเองตลอด แต่พยายามพัฒนาในการพึ่งตนเอง สิ่งสำคัญที่จะช่วยในการพึ่งตนเองที่ดีที่สุดก็คือ ความรู้ เรามีความรู้ในสิ่งที่เรากำลังจะดำเนินการมากนักยแค่ไหนเกี่ยวกับความรู้ไม่ได้หมายความว่า ฉันรู้แค่นี้ ฉันจะทำแค่นี้ แต่เมื่อเริ่มวิเคราะห์ในตนเองว่าตนเองมีความรู้แค่ไหน ก็จะเริ่มแสวงหาความรู้ ซึ่งความรู้นั้นมีอยู่มากมาย เรื่องการพัฒนาในความรู้นั้นจะเห็นว่าเชื่อมโยงกับตัวเราเองก่อนแล้วขยายไปถึงว่า เราศึกษาแสวงหาความรู้เพิ่มเติมในส่วนไหน และต้องทำตามขั้นตอนในการวิเคราะห์อย่างระมัดระวัง” (อำพน กิตติอำพน, 2550, น. 25-26)

“การพึ่งตนเอง (Self-Reliance) หมายถึง ความสามารถในการดำรงตนอยู่อย่างอิสระมั่นคงสมบูรณ์ การพึ่งตนเองได้มีได้ทั้งระดับปัจเจกชนและระดับชุมชน คำว่า “ปัจเจกชนพึ่งตนเอง” หมายถึง การที่บุคคลดำรงตนอยู่ได้อย่างมีอิสระ เช่น สามารถแยกตัวออกมาอยู่ห่างจากพ่อแม่ มีความมั่นคงในชีวิตสามารถเลี้ยงตัวเองได้ สามารถตัดสินใจเรื่องสำคัญต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง หรือสามารถขอคำแนะนำของผู้อื่นมาประกอบการตัดสินใจของตนเองได้” (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2550, น. 26)

สรุป การพึ่งตนเอง หมายถึง การรู้จักพึ่งตนเอง การดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างไม่เดือดร้อน ยึดทางสายกลางในการดำรงชีวิต มีความสามารถในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ด้วยตนเอง สามารถพิจารณาและคิดค้นวิธีการแก้ไขปัญหาด้วยตนเองได้ในเบื้องต้น

4.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทักษิญา สง่าโยธิน (2560) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการดำเนินงาน วิสาหกิจชุมชนรูปแบบต่าง ๆ ทั้งวิสาหกิจชุมชนในประเทศและวิสาหกิจชุมชนต่างประเทศ จากการสังเคราะห์ ข้อมูลจากการทบทวนวรรณกรรม ทั้งหมด 16 แห่ง พบว่า ปัจจัยแห่งความสำเร็จที่ค้นพบเรียงตามระดับปัจจัย แห่งความสำเร็จที่พบมากไปหาน้อย ได้ดังนี้ 1) ปัจจัยด้านภาวะผู้นำ 2) ความสามัคคี ในกลุ่ม การมีส่วนร่วม และความผูกพัน 3) ระบบการบริหารจัดการที่ดี 4) เงินทุน 5) การสนับสนุนจากภาครัฐ 6) ทักษะ ความสามารถในการผลิต รวมถึงนวัตกรรม การผลิตและการพัฒนา 7) การสนับสนุนจากภายนอกที่สอดคล้อง กับความต้องการของชุมชน (การสร้างเครือข่าย) 8) ผู้นำที่มีความรู้ความสามารถ 9) การมีตลาดรองรับ ที่แน่นอน 10) การทำบัญชีรายรับ - รายจ่าย และความโปร่งใส 11) ระบบการสื่อสาร 12) ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ สวยงาม ตรงความต้องการของผู้บริโภค 13) ความพร้อมของอุปกรณ์และเครื่องมือ 14) การใช้ทรัพยากรและ ภูมิปัญญาท้องถิ่น 15) การปฏิบัติทางกฎและข้อบังคับทางสิ่งแวดล้อม

วิมลสิริ กุญชรทต และณัฐชน มาพิจาณ์ (2563) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง สภาพการบริหารจัดการ ปัจจัย ที่มีผลต่อการพัฒนา ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการพัฒนาของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ผลิตและ พัฒนาการแปรรูปกล้วยตำบลดะหาน อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร ให้ประสบความสำเร็จจนเกิด ความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน โดยรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสัมภาษณ์ เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลหลักรวม จำนวน 8 คน ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการเชิงพรรณนา วิเคราะห์ เนื้อหา และนำมาสรุปข้อมูลจากการศึกษาพบว่า วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ผลิตและพัฒนาการแปรรูปกล้วย ตำบลดะหาน อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร มีการดำเนินงานที่เป็นระบบมีการจัดตั้งศูนย์กลางการผลิตเพื่อควบคุม ตรวจสอบและรับประกันคุณภาพของผลิตภัณฑ์ ผู้นำกลุ่มและสมาชิกมีความรับผิดชอบ และมีความเสียสละ ที่จะทำงานเพื่อส่วนรวมโดยไม่หวังผลตอบแทน สมาชิกในกลุ่มมีทักษะและความชำนาญในการทำงาน เป็นอย่างดี อีกทั้งสมาชิกในกลุ่มมีอุดมการณ์และทัศนคติไปในทิศทางเดียวกัน จึงทำให้การพัฒนาวิสาหกิจ ชุมชนกลุ่มผู้ผลิตและพัฒนาการแปรรูปกล้วยตำบลดะหาน เกิดความเข้มแข็งจนสามารถพึ่งตนเองได้

จริภรณ์ มีศรี (2563, น. 38) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน กลุ่มชาลี - วรรณ ชุมชนพัฒนา ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มชาลี - วรรณ ชุมชนพัฒนา ได้แก่ กลุ่มมีการดำเนินงานต่อเนื่อง สมาชิกมีความพึงพอใจและมีส่วนร่วม และกลุ่มมีการผลิตและพัฒนาคุณภาพสินค้าอย่างต่อเนื่อง ส่วนปัจจัย ที่ส่งผลต่อความสำเร็จของกลุ่ม ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจในหลักการดำเนินงานของกลุ่ม ลักษณะของผู้นำกลุ่ม การบริหารงานกลุ่ม การมีส่วนร่วมของสมาชิกในกิจกรรมกลุ่ม และการได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ ภาครัฐ ภาคเอกชน และผู้นำชุมชน อยู่ในระดับมากที่สุด ผู้นำกลุ่มและสมาชิกของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มชาลี - วรรณ ชุมชนพัฒนา เห็นว่ากลุ่มประสบความสำเร็จเพราะการมีผู้นำที่ดี มีความซื่อสัตย์ รับผิดชอบ และการร่วมมือกัน ของสมาชิกทุกคนในการดำเนินงาน มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม และมีความรับผิดชอบ ร่วมกัน สิ่งที่เป็นเครื่องสนับสนุนความสำเร็จอย่างต่อเนื่อง คือ การที่กลุ่มได้รับการคัดเลือกเป็นกลุ่มเกษตรกร ดีเด่นแห่งชาติ สาขาแปรรูปสัตว์น้ำ ประจำปีงบประมาณ 2553 โดยตัวแทนกลุ่มได้เข้ารับรางวัล

โล่พระราชทานจากสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ในงานพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ประจำปี 2553 กลุ่มสามารถเป็นแบบอย่างให้กับกลุ่มอื่น ๆ ได้ คือ การมีภาวะผู้นำของผู้นำกลุ่ม การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการของสมาชิกทุกคนในกลุ่ม การที่กลุ่มมีการผลิตสินค้าและผลิตภัณฑ์โดยใช้วัตถุดิบและวัสดุอุปกรณ์ในท้องถิ่น ความโปร่งใส ในการดำเนินงานของคณะกรรมการบริหาร โดยมีการจัดตั้งคณะกรรมการตรวจสอบในการติดตาม ประเมินผล ตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจฝ่ายบริหาร

ธวัชชัย พินิจใหม่ และคณะ (2560) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง การพึ่งตนเองของวิสาหกิจชุมชนกรณีศึกษา วิสาหกิจชุมชนแปรรูปสมุนไพรพื้นบ้านนาโพธิ์ ตำบลท่าแร่ อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ตามตัวแบบ TERMS Model เพื่อเสนอแผนภูมิแบบจำลองการพึ่งตนเองของวิสาหกิจชุมชน โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การสังเกต และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับประธาน เลขานุการ และสมาชิกกลุ่ม ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยใช้ Triangular Techniques และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยระเบียบวิธีเชิงคุณภาพ ซึ่งผลการวิจัย พบว่า 1) การพึ่งตนเองทางด้านเทคโนโลยี กลุ่มใช้ภูมิปัญญา ท้องถิ่นจากการถ่ายทอดของบรรพบุรุษควบคู่ไปกับการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างสมดุล มาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์จากสมุนไพร ได้ 5 กลุ่มผลิตภัณฑ์ และกลุ่มได้สร้างความเชื่อมั่นในผลิตภัณฑ์ของกลุ่มโดยการขอรับรองมาตรฐานการผลิตตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่ดีในการผลิต (GMP) และมาตรฐานเลขสารบบอาหาร (อย.) 2) การพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจ กลุ่มมีการซื้อขายพืชสมุนไพรภายในชุมชนและกลุ่มได้เปิดโอกาสให้สมาชิกรับผลิตผลของกลุ่มไปจำหน่ายต่อ เพื่อเป็นการสร้างรายได้และเกิดประโยชน์ร่วมกันระหว่างสมาชิกและกลุ่ม 3) การพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน โดยกลุ่มจะมีการปลูกพืชสมุนไพรไว้ใช้เองเป็นหลัก มีการถ่ายทอดความรู้ให้กับคนในชุมชน มีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ และมีการซื้อสมุนไพรจากภายนอกชุมชน ถ้าสมาชิกกลุ่มและคนในชุมชนไม่สามารถผลิตสมุนไพรชนิดนั้นได้ด้วยตนเอง 4) การพึ่งตนเองทางด้านการตลาด กลุ่มมีจิตใจที่แน่วแน่ที่ไม่ใช้สารเคมีในการผลิตสมุนไพร สมาชิกมีจิตใจที่เอื้อเฟื้อและเสียสละเพื่อส่วนรวม 5) การพึ่งตนเองทางด้านสังคม โดยการช่วยเหลือซึ่งกันภายในชุมชนด้วยการสร้างอาชีพให้กับสมาชิกและคนในชุมชน

จิราณัฐ ธัญญเจริญ และคณะ (2566, น. 27) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง การพึ่งตนเองของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มมีการพึ่งตนเอง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีการพึ่งตนเองอยู่ในระดับมากในทุกด้าน ได้แก่ ด้านจิตใจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านเทคโนโลยีและด้านเศรษฐกิจ ตามลำดับ ในส่วนของปัจจัย ที่มีความสัมพันธ์กับการพึ่งตนเองของวิสาหกิจชุมชนมีความสัมพันธ์ในเชิงบวก ได้แก่ อายุของสมาชิกกลุ่ม ระดับกิจการของกลุ่ม การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการพึ่งตนเองของวิสาหกิจชุมชนในเชิงลบ ได้แก่ ประเภทของกลุ่ม ซึ่งกลุ่มวิสาหกิจบางกลุ่ม มีปัญหาขาดเทคโนโลยีที่ทันสมัย ทั้งเทคโนโลยีการผลิตสินค้า เทคโนโลยีการถนอมอาหาร อีกทั้งการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ส่งผลต่อจิตใจทำให้สภาพจิตใจแย่ และในด้านเศรษฐกิจทำให้รายได้ลดลง วิสาหกิจบางกลุ่มนั้นมีวัตถุดิบในชุมชนไม่เพียงพอต่อการผลิตสินค้า จึงต้องนำเข้าวัตถุดิบจากชุมชนอื่น ๆ บางวิสาหกิจไม่มีการส่งต่อความรู้

ไปยังคนรุ่นหลัง เนื่องด้วยหลายสาเหตุ เช่น การที่คนรุ่นใหม่ไม่ค่อยสนใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือไม่ทราบในการมีอยู่ของชุดความรู้ในภูมิปัญญานั้น ๆ ข้อเสนอแนะภาครัฐควรมีการสนับสนุนงบประมาณในส่วนและเทคโนโลยี ชุมชนควรมีการจัดกิจกรรมเพื่อเพิ่มขวัญกำลังใจ อีกทั้งควรมีตลาดนัดชุมชนเพื่อเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจภายในชุมชน รวมไปถึงควรขยายเครือข่ายระหว่างวิสาหกิจชุมชนและผู้ผลิตวัตถุดิบทั้งภายในและภายนอกชุมชน โดยส่งเสริมให้คนในชุมชนเพาะปลูกวัตถุดิบที่ขาดแคลนมากขึ้น และสำนักงานเกษตรอำเภอที่รับผิดชอบในส่วนงานของวิสาหกิจชุมชนควรส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่หันมาสนใจอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องและจริงจัง

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และหลักแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา การพึ่งตนเอง และทฤษฎีเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน เพื่อนำมาสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่การพึ่งตนเองของชุมชนอีสานไทพวน บ้านดงบัง ตำบลกุดบง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย ให้สอดคล้องกับบริบทชุมชนไทพวน ที่ดำเนินกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน สภาพแวดล้อมและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง มีผลกระทบต่อการยกระดับในการพัฒนา โดยการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองในการพัฒนาใน 3 ด้านสำคัญ ได้แก่ ด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคมและวัฒนธรรม เพื่อให้ได้แนวทางการแก้ไขปัญหาและพัฒนาวิสาหกิจชุมชน

5. ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษา เรื่อง “การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่การพึ่งตนเองของชุมชนอีสานไทพวน บ้านดงบัง ตำบลกุดบง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย” รูปแบบการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยมีบทบาทในการหาประเด็นปัญหา สืบค้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ข้อมูลการดำเนินกิจการตั้งแต่ก่อตั้งเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2564 และประสานงานกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอีสานไทพวนและบุคคลในชุมชนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอีสานไทพวน ซึ่งบุคคลในชุมชนมีบทบาทในการร่วมให้ข้อมูลแบบสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต และการสนทนากลุ่ม เพื่อให้ได้มาซึ่งสภาพปัญหาของวิสาหกิจชุมชนอีสานไทพวน และข้อมูลการพึ่งตนเองของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอีสานไทพวน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคมและวัฒนธรรม

5.1 ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากร ประชาชนบ้านดงบัง ตำบลกุดบง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย เพศชาย 309 คน เพศหญิง 300 คน รวม 609 คน จาก 203 ครัวเรือน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 24 คน เป็นประธานวิสาหกิจชุมชนอีสานไทพวน 1 คน ผู้นำชุมชน 1 คน แกนนำสมาชิก 2 คนที่เป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนวิสาหกิจชุมชน อีกทั้งเป็นบุคคลอื่นเป็นที่เคารพ มีความน่าเชื่อถือในชุมชน และชาวบ้านที่ยังไม่เป็นสมาชิก โดยการเลือกแบบเจาะจงร้อยละ 10 ของ 200 ครัวเรือน ครัวเรือนละ 1 คน ได้จำนวน 20 คน โดยทั้งหมดที่เลือกมีความสนใจและต้องการเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอีสานไทพวน

5.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

5.2.1. การศึกษาสภาพปัญหาของวิสาหกิจชุมชนอีสานไทพวน จากการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5.2.2. การศึกษาศักยภาพและแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอีสานไทพวน จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกต

5.2.3. การศึกษาผลการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่การพึ่งตนเองของชุมชนอีสานไทพวน ใช้การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) รวบรวมข้อมูลตามประเด็นที่กำหนดที่ได้จากการอภิปรายในการประชุม

5.3 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

5.3.1 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ลักษณะของแบบสัมภาษณ์เป็นแบบมีโครงสร้าง ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำ ประธานกลุ่ม สมาชิกของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และชาวบ้านผู้ที่มีความต้องการเข้าร่วมเป็นสมาชิก

5.3.2 แบบสังเกต สภาพโดยทั่วไปและการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

5.3.3 บันทึกการสนทนากลุ่ม สรุปผลการดำเนินงาน และแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนสู่การพึ่งตนเอง

5.4 การวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล

จากข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์เพื่อหาความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัย และนำข้อมูลที่ได้สู่การอธิบายดังต่อไปนี้

เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ศึกษาสภาพปัญหาของวิสาหกิจชุมชนอีสานไทพวน ใช้การสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ศึกษาศักยภาพและแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอีสานไทพวน โดยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสังเกต แบบสัมภาษณ์

เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ศึกษาผลการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่การพึ่งตนเองของชุมชนอีสานไทพวน ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม

การนำเสนอข้อมูล มีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้ 1) ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ซึ่งประกอบด้วย เอกสาร แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยครั้งนี้ 2) ศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา อุปสรรคของชุมชนตามกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการศึกษาภาคสนาม 3) รวบรวม ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาภาคสนามในชุมชน 4) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ทั้งหมด โดยทำการเรียบเรียงข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แล้วนำมาสรุปผล

5.5 ระยะเวลาในการทำวิจัย

เริ่มการวิจัย พฤศจิกายน 2567 - สิ้นสุดการวิจัย เมษายน 2568

6. ผลการวิจัย

6.1 สภาพปัญหาของวิสาหกิจชุมชนอีสานไทพวน

สภาพปัญหาของวิสาหกิจชุมชนอีสานไทพวน ดังนี้ 1) ด้านความร่วมมือของสมาชิก สมาชิกไม่ให้ความสำคัญกับการวางแผน การกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และการประชุมร่วมกัน ส่งผลต่อความสามัคคีของกลุ่ม 2) ด้านความรู้ความสามารถและบุคลากร ขาดแรงงาน ขาดบุคลากรที่มีความรู้ด้านภูมิปัญญา การบริหาร การตลาด การเงิน และนวัตกรรม ทำให้การพัฒนาไม่เข้มแข็ง 3) ด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ภาครัฐ ไม่ได้รับคำปรึกษาและการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง นโยบายของรัฐขาดความต่อเนื่องและการบูรณาการ ขาดการประชาสัมพันธ์ทั่วถึง 4) ด้านประสิทธิภาพการดำเนินงาน บริหารจัดการวัตถุดิบไม่เพียงพอ ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ทันสมัย เข้าตลาดสมัยใหม่ยาก สินค้าไม่มีเอกลักษณ์และมูลค่าเพิ่ม

6.2 ศักยภาพและแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอีสานไทพวน

ศักยภาพและแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอีสานไทพวน ดังนี้ 1) ด้านการตลาดเน้น “การตลาดนำการผลิต” ศึกษาความต้องการผู้บริโภค โดยหน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่นสนับสนุนพื้นที่แสดงสินค้า 2) ด้านบัญชีและการเงิน หน่วยงานภาครัฐกำหนดระเบียบ ตรวจสอบ และอบรม เพื่อให้กลุ่มทำบัญชีถูกต้องและบริหารการเงินได้จริง 3) ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ ประสานกับสถาบันการศึกษาให้ความรู้และคำปรึกษาด้านการออกแบบโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย 4) ด้านการผลิต สนับสนุนการใช้วัตถุดิบท้องถิ่นและพัฒนาทักษะแรงงานใหม่ให้พร้อมก่อนการผลิต 5) ด้านภาษาต่างชาติ หน่วยงานภาครัฐจัดอบรมสร้างแรงจูงใจ และประสานงานกับสถาบันการศึกษา 6) ด้านการลดต้นทุน ใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น ลดการซื้อจากภายนอก และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน 7) ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ใช้ไอทีทำการตลาดโฆษณา และขายสินค้าออนไลน์ โดยหน่วยงานภาครัฐสนับสนุนการอบรมและเครื่องมือฟรี

6.3 ผลการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่การพึ่งตนเองของชุมชนอีสานไทพวน

กลุ่มประสบความสำเร็จด้วยภาวะผู้นำ การมีส่วนร่วมของสมาชิก การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเพื่อลดต้นทุน การวางแผนผลิตตามความต้องการตลาด การพัฒนาความรู้ด้านแปรรูปและการตลาด ด้วยการสนับสนุนการเรียนรู้ด้านเทคโนโลยีและเครื่องมือจากภาครัฐ ความโปร่งใสในการบริหาร ความสามัคคี และกฎระเบียบที่ชัดเจน ส่งผลให้กลุ่มมีรายได้มั่นคง และเป็นแบบอย่างแก่วิสาหกิจชุมชนอื่น ซึ่งการพึ่งตนเองของกลุ่ม ดังนี้ 1) ด้านเทคโนโลยี ได้รับการฝึกอบรมฟรีและมีผู้เชี่ยวชาญในการทำงานในกลุ่ม 2) การพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ กลุ่มยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ใช้ชีวิตพออยู่พอกิน ไม่ฟุ้งเฟ้อ ใช้จ่ายอย่างประหยัดและคิดก่อนซื้อ ทำให้ดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข 3) การพึ่งพาตนเองด้านสังคมและวัฒนธรรมด้วยการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แบ่งปันความรู้ รับผิดชอบงานส่วนรวมด้วยความเต็มใจไม่หวังผลตอบแทน ทำให้สมาชิกอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

7. อภิปรายผล

7.1 สภาพปัญหาของวิสาหกิจชุมชนอีสานไทพวน

พบว่า กลุ่มมีปัญหาการดำเนินงานที่ผ่านมา 4 ด้าน ได้แก่

7.1.1 ด้านความร่วมมือของสมาชิก สมาชิกไม่ให้ความสำคัญกับการวางแผนการดำเนินงาน โดยไม่ให้ความสำคัญกับการกำหนดวิสัยทัศน์ การวางแผนเป้าหมาย สมาชิกขาดประชุมร่วมกันซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความสมัครสมานสามัคคีภายในกลุ่ม แก้ไขด้วยการให้สมาชิกที่มีความขัดแย้งได้นำเสนอเหตุผลและแนวทางปฏิบัติ สิ่งที่เป็นปัญหาเกิดจากความไม่เข้าใจ การไม่ได้เข้าร่วมประชุม ประธานกลุ่มได้ใช้ความเป็นภาวะผู้นำในการตัดสินใจ อธิบายวิสัยทัศน์ที่ปฏิบัติได้จริง และแก้ปัญหาโดยให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายร่วมกัน จัดกิจกรรมพบปะในกลุ่มสมาชิกมากขึ้น

7.1.2 ด้านความรู้ความสามารถและจำนวนของบุคลากร การขาดแคลนแรงงาน บุคลากรไม่มีความจริงใจในการทำงานให้แก่วิสาหกิจชุมชน ขาดบุคลากรที่มีความรู้ทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น และขาดบุคลากรที่มีความรู้ทางด้านการบริหารจัดการ ได้รับการแก้ไขในการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ บุคคลภายนอกที่เป็นปราชญ์ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งสถาบันการศึกษาทั้งมาจัดฝึกอบรมทักษะในด้านที่ขาดหาย และส่งบุคลากรที่ขาดทักษะเฉพาะทางออกไปอบรมในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจนดีขึ้น

7.1.3 ด้านความช่วยเหลือสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกและภาครัฐ กลุ่มขาดการได้รับการสนับสนุนเจ้าหน้าที่ภาคเอกชน ทางกลุ่มได้พึ่งตนเอง และใช้ความเป็นผู้นำกลุ่มประธานกลุ่มในการสร้างสัมพันธ์ทางเครือข่าย ทำกลุ่มตนเองให้มีคุณค่า และก็ได้ได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายและภาครัฐตามมาในทุก ๆ ด้าน

7.1.4 ด้านประสิทธิภาพของการดำเนินงาน ยังไม่สามารถบริหารจัดการวัตถุดิบให้เพียงพอต่อการผลิตได้ ไม่สามารถนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสร้างสรรค์ให้ทันสมัย การนำสินค้าเข้าไปสู่ตลาดสมัยใหม่นั้นทำได้ยาก นอกจากนั้น ยังพบว่า วิสาหกิจชุมชนยังไม่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่ม ไม่สามารถสร้างเอกลักษณ์ที่ชัดเจนให้กับสินค้าได้ หลังจากกลุ่มได้รับการส่งเสริมด้านเทคโนโลยีทำให้ประสิทธิภาพด้านการดำเนินงานดีขึ้นตามลำดับจนสามารถเกิดความชำนาญ การตอบสนองลูกค้าด้วยความรวดเร็ว การค้นหานวัตกรรมในการแปรรูป สร้างรูปแบบบรรจุภัณฑ์ที่สวยงามอย่างหลากหลายตอบสนองความต้องการลูกค้าได้อย่างรวดเร็ว

สอดคล้องกับผลการศึกษาวิจัยของจริกรณ์ มีศรี (2563) พบว่า กลุ่มควรมีการดำเนินงานต่อเนื่อง สมาชิกต้องมีความพึงพอใจและมีส่วนร่วม และกลุ่มต้องมีการผลิตและพัฒนาคุณภาพสินค้าอย่างต่อเนื่อง โดยมีปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของกลุ่ม ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจในหลักการดำเนินงานของกลุ่ม ลักษณะของผู้นำกลุ่ม การบริหารงานกลุ่ม การมีส่วนร่วมของสมาชิกในกิจกรรมกลุ่ม และการได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ภาคเอกชน และผู้นำชุมชน

7.2 ศักยภาพและแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอีสานไทพวน

จากการศึกษาศักยภาพและแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอีสานไทพวน พบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนอีสานไทพวนบรรลุความสำเร็จในอาชีพ มีความภาคภูมิใจ มีรายได้มากขึ้น สมาชิกได้รับความรู้ จากภูมิปัญญาท้องถิ่น สมาชิกต่างให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ผลผลิตได้รับมาตรฐาน OTOP โดยมีสิ่งที่เป็นเครื่องสนับสนุนความสำเร็จอย่างต่อเนื่องของกลุ่ม คือ การที่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนอีสานไทพวน ได้รับการคัดเลือกเป็นกลุ่มแกนหลักสำคัญในการพัฒนาหมู่บ้าน ดีเด่นระดับจังหวัด ประจำปี 2568 โดยตัวแทนกลุ่มได้เข้ารับพระราชทานโล่รางวัลเพื่อเชิดชูเกียรติ รวมทั้งเข้าเฝ้าทูลละอองพระบาทสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า

กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จากปัจจัยความสำเร็จเหล่านี้ ทำให้เกิดแนวทางในการพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนอีสานไทพวน ดังนี้

7.2.1 แนวทางการพัฒนาด้านการตลาด กลุ่มวิสาหกิจชุมชนอีสานไทพวน มีปัญหาด้านการตลาดมาก ดังนั้นจึงต้องเปลี่ยนวิธีการผลิตจากการผลิตนำการตลาดมาเป็นการตลาดนำการผลิต ก่อนที่จะผลิตอะไรต้องศึกษาก่อนว่า สินค้าที่จะผลิตเป็นสิ่งที่ต้องการของผู้บริโภคหรือไม่ กลุ่มผู้บริโภคคือใคร ผลิตแล้วต้องส่งมอบให้ทันต่อเวลาในข้อตกลง ผู้บริโภคชอบผลิตภัณฑ์แบบไหน และผลิตแล้วจะไปขายที่ไหน ซึ่งกระบวนการต้องมีความรวดเร็ว เพราะพฤติกรรมผู้บริโภคเปลี่ยนแปลงทุกวัน ก่อนผลิตต้องย่ำเตือนและมีหลักฐานในการตกลงร่วมกันในการผลิต เป็นต้น โดยมีสำนักงานเกษตรจังหวัดเข้ามามีบทบาทด้านนี้เพิ่มมากขึ้น ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือเชิงบูรณาการกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัดในการจัดหาสถานที่แสดงสินค้าอย่างถาวร โดยให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนสามารถนำสินค้ามาแสดงได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

7.2.2 การพัฒนาด้านระบบบัญชีและการเงิน หน่วยงานภาครัฐนอกจากจะจัดอบรมแล้วจะต้องออกกระเปาะใบเรื่องการทำบัญชีของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และมีการตรวจบัญชีจากภาครัฐอยู่เสมอ เพื่อให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้จัดทำบัญชีรายรับ - รายจ่าย และสามารถบริหารงานการเงินได้ตามความเป็นจริง

7.2.3 การพัฒนาด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ หน่วยงานภาครัฐโดยเฉพาะสำนักงานเกษตรจังหวัด จะต้องเป็นผู้ประสานงานหรือสื่อกลางระหว่างกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกับสถาบันการศึกษา การที่สถาบันการศึกษาสามารถให้ความรู้ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์และการให้คำปรึกษา โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย ซึ่งจะทำให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนสามารถพัฒนาตนเองในด้านนี้ได้ต่อไป

7.2.4 การพัฒนาการผลิต รัฐจะต้องสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนที่ใช้วัตถุดิบที่ตนเองมีในท้องถิ่นเพื่อนำมาใช้ในการผลิต การพัฒนาฝีมือแรงงานที่เข้ามาทำงานใหม่ให้มีทักษะความสามารถก่อนที่จะทำการผลิตสินค้า

7.2.5 การพัฒนาด้านภาษาต่างชาติ ภาครัฐจะต้องเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินการในด้านต่าง ๆ เช่น การกระตุ้น การสร้างแรงจูงใจ การจัดอบรมด้านภาษา และการประสานงานกับสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เป็นต้น

7.2.6 การลดต้นทุนการผลิต กลุ่มวิสาหกิจชุมชนจะต้องเน้นการใช้วัตถุดิบที่มีในท้องถิ่นของตนเอง เพื่อจะได้ไม่ต้องมีต้นทุนการจัดซื้อวัตถุดิบ และใช้วัตถุดิบที่เน้นการผลิตแบบการอนุรักษ์และธำรงรักษาไว้ซึ่งความเป็นทรัพยากรธรรมชาติ อีกทั้งมีการปลูกทดแทน และไม่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติมากเกินไปจนกระทั่งไม่สามารถฟื้นฟูตนเองได้

7.2.7 การพัฒนาการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เช่น การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการตลาด การโฆษณา และประชาสัมพันธ์สินค้า โดยผ่านสื่อออนไลน์ต่าง ๆ เช่น เว็บไซต์ของหน่วยงานราชการ หรือการสร้างเว็บไซต์เพื่อประชาสัมพันธ์สินค้าและเพื่อการจำหน่ายสินค้าด้วยตนเอง เป็นต้น โดยภาครัฐจะต้องสนับสนุนให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้พัฒนาตนเองด้วยการฝึกอบรม การสร้างเว็บเพจโดยใช้แอปพลิเคชันสำเร็จรูปที่มีให้ใช้ฟรี เป็นต้น

สอดคล้องกับผลการศึกษาวิจัยของวิมลสิริ กุญขุนทด และณัฐชนน มาพิจาณ์ (2563) พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนา ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการพัฒนาของวิสาหกิจชุมชนให้ประสบความสำเร็จ จนเกิดความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน กลุ่มต้องมีการดำเนินงานที่เป็นระบบ มีการจัดตั้งศูนย์กลางการผลิตเพื่อควบคุม ตรวจสอบ และรับประกันคุณภาพของผลิตภัณฑ์ ผู้นำกลุ่มและสมาชิกมีความรับผิดชอบ และมีความเสียสละที่จะทำงานเพื่อส่วนรวมโดยไม่หวังผลตอบแทน สมาชิกในกลุ่มมีทักษะและความชำนาญในการทำงานเป็นอย่างดี อีกทั้งสมาชิกในกลุ่มมีอุดมการณ์และทัศนคติไปในทิศทางเดียวกันจึงจะทำให้การพัฒนา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกิดความเข้มแข็งจนสามารถพึ่งตนเองได้

7.3 ผลการพัฒนวิสาหกิจชุมชนสู่การพึ่งตนเองของชุมชนอีสานไทพวน

จากการศึกษาผลการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่การพึ่งตนเองของชุมชนอีสานไทพวน พบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนอีสานไทพวนสามารถเป็นแบบอย่างให้กับกลุ่มอื่น ๆ ได้ คือ การมีภาวะผู้นำของผู้นำกลุ่ม การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการของสมาชิกทุกคนในกลุ่ม การที่กลุ่มมีการผลิตสินค้าและผลิตภัณฑ์ โดยใช้วัตถุดิบและวัสดุอุปกรณ์ในท้องถิ่นที่ไม่ต้องซื้อหาจากภายนอก เป็นการประหยัดค่าใช้จ่าย มีการวางแผนการผลิตสินค้าให้เพียงพอต่อความต้องการของตลาด ไม่ผลิตปริมาณมากเกินไปจนเหลือ เพื่อควบคุมให้สินค้ามีคุณภาพและยังคงเป็นที่ต้องการของตลาดต่อไป ทำให้กลุ่มยังคงมีรายได้และผลกำไรอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ การส่งเสริมการพัฒนาความรู้เกี่ยวกับการแปรรูปผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ และการตลาดอย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยการสื่อสารออนไลน์ทุกช่องทาง และความโปร่งใสในการดำเนินงานของคณะกรรมการบริหาร โดยมีการจัดตั้งคณะกรรมการตรวจสอบภายใน การติดตาม ประเมินผล ตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจฝ่ายบริหาร ผู้นำกลุ่มมีความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง และคอยให้ความรู้คำแนะนำต่อกลุ่มโดยกลุ่มมีความสามัคคีร่วมกัน ปฏิบัติ หรือรับฟังซึ่งกันและกัน พร้อมทั้งในกลุ่มมีกฎระเบียบของกลุ่มเมื่อสมาชิกลำบากปฏิบัติก็สามารถทำให้กลุ่มมีความกินดี อยู่ดี ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน สอนลูกหลานภายในครัวเรือนให้รู้จักประหยัด สามัคคี หลีกเลี่ยงยาเสพติด ซึ่งการพึ่งตนเองของชุมชนอีสานไทพวนมี 3 ด้าน ดังนี้

7.3.1 การพึ่งพาตนเองด้านเทคโนโลยี

ทางกลุ่มได้พยายามในการเรียนรู้การใช้เทคโนโลยี ทั้งจากการอบรมจากภาครัฐ และหน่วยงานเอกชน เพื่อใช้ในการทำการตลาดออนไลน์ จนทำให้การรับรู้และทันต่อความต้องการของผู้บริโภคยุคใหม่ การรับรู้ข่าวสารที่รวดเร็ว การหานวัตกรรมใหม่ ๆ มาพัฒนาผลิตภัณฑ์ การรับรู้ปัญหาหรือความต้องการของลูกค้าภายในกลุ่มรู้กันทั่วถึงได้อย่างรวดเร็ว สามารถแก้ปัญหาได้ทันที่ ทำให้การทำงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น สร้างอัตลักษณ์ในวงกว้างในระยะเวลายั่งยืน และต้นทุนต่ำ

สอดคล้องกับผลการวิจัยของเกศสิริ นวลไยสวรรค์ และคณะ (2566) ผู้ประกอบการธุรกิจต้องเผชิญกับความท้าทาย ความทันสมัยและจำเป็นที่ต้องก้าวทันกับการตลาดยุคใหม่ที่ขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี นวัตกรรม และการสร้างสรรค์อย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันที่เชื่อมโยงตลาดดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพและสร้างการเติบโตให้กับธุรกิจ

7.3.2 การพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ

กลุ่มใช้หลักการพึ่งพาตนเองทางด้านเศรษฐกิจ มีการดำเนินชีวิตที่ไม่ฟุ่มเฟือย มีความพอเพียง พึงพอใจในสิ่งที่มี โดยยึดทางสายกลาง “พออยู่ พอกิน” ตามแนวทางหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และสามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุขตามสมควรแก่สภาพ กลุ่มมีการใช้จ่ายเงินอย่างประหยัด คิดก่อนซื้อ ทุกครั้ง ซึ่งกลุ่มมีแนวทางการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ ดังนี้

- 1) การลดรายจ่าย มีการลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นและไม่เหมาะสมกับรายจ่ายออกไป จึงทำให้มีเงินใช้ในกลุ่มมาก
- 2) การเพิ่มรายได้ กลุ่มมีการจัดสรรเงินได้อย่างถูกต้องเหมาะสมกับสภาพของกลุ่ม โดยการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ด้วยการหาอาชีพเสริม การใช้เทคโนโลยีช่วยสร้างรายได้เสริมด้านอื่น ๆ ได้ อีกทั้งเฟซบุ๊ก และ Tiktok
- 3) การออมและการลงทุน สมาชิกหลายท่านใช้จ่ายเงินในแต่ละครั้งจะคิดถึงความเป็นและความต้องการของคนในครอบครัว การใช้จ่ายเงินในแต่ละครั้งจะมีการเก็บเงินไว้เพื่อการออมในอนาคต ด้วย และการนำเงินส่วนที่เหลือไปลงทุน โดยมีการวางแผนในการดำรงชีวิต
- 4) การปรับตัวให้เข้ากับเศรษฐกิจในชุมชน สมาชิกมีการปรับตัวให้เข้ากับเศรษฐกิจของชุมชน เช่น ในชุมชนมีแหล่งน้ำจึงมีการเลี้ยงปลาจำนวนมาก ซึ่งเหมาะสมกับพื้นที่และเป็นประกอบอาชีพที่ทำรายได้ได้ดี

สอดคล้องกับผลการศึกษาวิจัยของรัชชัย พินิจใหม่ และคณะ (2560) พบว่า กลุ่มมีการซื้อขายพืชสมุนไพรภายในชุมชน และกลุ่มได้เปิดโอกาสให้สมาชิกนำผลิตภัณฑ์ของกลุ่มไปจำหน่ายต่อ เพื่อเป็นการสร้างรายได้และเกิดประโยชน์ร่วมกันระหว่างสมาชิกและกลุ่ม

7.3.3 การพึ่งตนเองด้านสังคมและวัฒนธรรม

สมาชิกใช้หลักการพึ่งพาตนเองทางด้านสังคมและวัฒนธรรม เพื่อให้อยู่ร่วมผู้อื่นอย่างมีความสุข มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในกลุ่ม และเมื่อมีข่าวที่ต้องประชาสัมพันธ์จะเผยแพร่ข่าวสารให้คนในกลุ่มได้ทราบทั่วกัน นอกจากต้องช่วยกันในงานส่วนรวมแล้ว สมาชิกยังมีความรับผิดชอบในงานของกลุ่มที่ได้รับมอบหมายโดยทำอย่างเต็มที่ ซึ่งกลุ่มมีการพึ่งพาตนเองทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ดังนี้

- 1) การช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในกลุ่ม เมื่อคนอื่นเดือดร้อน และต้องการความช่วยเหลือจะช่วยเหลือช่วยเหลือกันตลอดเวลา เมื่อกลุ่มมีงานแสดงสินค้าหรืองานเทศกาลต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องใช้จำนวนคนในการทำงาน สมาชิกจะทำด้วยความเต็มใจโดยไม่หวังผลตอบแทน
- 2) การเผยแพร่ความรู้ให้สมาชิกในกลุ่ม กลุ่มมีการเผยแพร่ความรู้ให้กับสมาชิก โดยการสอน หรือถ่ายทอดประสบการณ์จากที่เคยทำมาและกระจายความรู้ให้สมาชิกได้ทราบ หรือเชิญวิทยากรจากที่อื่นมาให้ความรู้กับคนในกลุ่มมากขึ้น
- 3) ความรับผิดชอบในงานของกลุ่ม สมาชิกมีความรับผิดชอบต่องานสาธารณะร่วมกัน ทำกิจกรรม ด้วยความตั้งใจและไม่หวังผลตอบแทน การดำเนินชีวิตโดยใช้หลักการพึ่งพาตนเองด้านสังคมและวัฒนธรรม เป็นส่วนทำให้สมาชิกก็มีจิตสำนึกที่ต้องรับผิดชอบต่อกลุ่ม สมาชิกส่วนใหญ่รู้ว่าตนมีหน้าที่อะไร

ในกลุ่ม และทำมันอย่างเต็มที่โดยไม่เกี่ยงว่างานจะหนักแค่ไหน ทำให้รู้ว่าสมาชิกมีความรับผิดชอบในงานของกลุ่มมาก

สอดคล้องกับผลการศึกษาวิจัยของดาริน รุ่งกลิ่น (2558, น. 52) พบว่า การช่วยเหลือซึ่งกันภายในชุมชนด้วยการสร้างอาชีพให้กับสมาชิกและคนในชุมชน ควรตั้งกลุ่มที่มีประสิทธิภาพเพื่อเป็นหลักในการเจรจาต่อรองด้านผลประโยชน์ต่อไป

8. สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

8.1 สรุปผลการวิจัย

8.1.1 สภาพปัญหาของวิสาหกิจชุมชนอีสานไทพวน

- 1) ด้านความร่วมมือของสมาชิก สมาชิกไม่ให้ความสำคัญกับการวางแผน การกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และการประชุมร่วมกัน ส่งผลต่อความสามัคคีของกลุ่ม
- 2) ด้านความรู้ความสามารถและบุคลากร ขาดแรงงาน ขาดบุคลากรที่มีความรู้ด้านภูมิปัญญา การบริหาร การตลาด การเงิน และนวัตกรรม ทำให้การพัฒนาไม่เข้มแข็ง
- 3) ด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก/รัฐ ไม่ได้รับคำปรึกษาและการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง นโยบายรัฐขาดความต่อเนื่องและการบูรณาการ ขาดการประชาสัมพันธ์ทั่วถึง
- 4) ด้านประสิทธิภาพการดำเนินงาน บริหารจัดการวัตถุดิบไม่เพียงพอ ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ทันสมัย เข้าตลาดโมเดิร์นยาก สินค้าไม่มีเอกลักษณ์และมูลค่าเพิ่ม

8.1.2 ศักยภาพและแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอีสานไทพวน

- 1) ด้านการตลาดเน้น “การตลาด 6.0” ศึกษาความต้องการผู้บริโภคยุคดิจิทัล ศึกษาพฤติกรรมที่มีความผันผวนเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและตลอดเวลา โดยหน่วยงานภาครัฐสนับสนุนเครื่องมือด้านเทคโนโลยี รวมทั้งการจัดอบรมฝึกปฏิบัติงานชำนาญ หน่วยงานในส่วนท้องถิ่นสนับสนุนพื้นที่แสดงสินค้า
- 2) ด้านบัญชีและการเงิน หน่วยงานภาครัฐกำหนดระเบียบ ตรวจสอบ และอบรม เพื่อให้กลุ่มทำบัญชีถูกต้องและบริหารการเงินได้จริง
- 3) ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ ประสานกับสถาบันการศึกษาให้ความรู้และคำปรึกษาด้านการออกแบบโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย
- 4) ด้านการผลิต สนับสนุนการใช้วัตถุดิบท้องถิ่น ภูมิปัญญาที่หลากหลาย เน้นการสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรม และพัฒนาทักษะแรงงานใหม่ให้พร้อมก่อนการผลิต
- 5) ด้านภาษาต่างชาติ หน่วยงานภาครัฐจัดอบรม สร้างแรงจูงใจ และประสานงานกับสถาบันการศึกษา
- 6) ด้านการลงทุน ใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น ลดการซื้อจากภายนอก และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน
- 7) ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ใช้ไอทีทำการตลาด โฆษณา และขายสินค้าออนไลน์ โดยหน่วยงานภาครัฐสนับสนุนการอบรมและเครื่องมือฟรี

8.1.3 ผลการพัฒนางานวิสาหกิจชุมชนสู่การพึ่งตนเองของชุมชนอีสานไทพวน

ผลจากการพัฒนาทำให้กลุ่มประสบความสำเร็จด้วยภาวะผู้นำ การมีส่วนร่วมของสมาชิกเข้มแข็งขึ้น การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเพื่อลดต้นทุน การวางแผนผลิตตามความต้องการตลาด การพัฒนาความรู้ด้านแปรรูปและการตลาด ความโปร่งใสในการบริหาร ความสามัคคี และกฎระเบียบที่ชัดเจน ส่งผลให้กลุ่มมีรายได้มั่นคง กินดีอยู่ดี และเป็นแบบอย่างแก่ชุมชนอื่น ซึ่งการพึ่งตนเองของกลุ่ม ดังนี้

1) การพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยีทำให้ประสิทธิภาพด้านการดำเนินงานดีขึ้นตามลำดับ จนสามารถเกิดความชำนาญ การตอบสนองลูกค้าด้วยความรวดเร็ว การค้นหานวัตกรรมในการแปรรูปสร้างรูปแบบบรรจุภัณฑ์ที่สวยงามอย่างหลากหลายตอบสนองความต้องการลูกค้าได้อย่างรวดเร็ว เกิดภาพลักษณ์ที่ดีจนกลายเป็นอัตลักษณ์ผลิตภัณฑ์ไทยพวน

2) การพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ กลุ่มยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ใช้ชีวิตพออยู่พอกิน ไม่ฟุ้งเฟ้อ ใช้จ่ายอย่างประหยัดและคิดก่อนซื้อ ทำให้ดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข

3) การพึ่งพาตนเองด้านสังคมและวัฒนธรรมด้วยการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แบ่งปันความรู้ รับผิดชอบงานส่วนรวมด้วยความเต็มใจไม่หวังผลตอบแทน ทำให้สมาชิกอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

8.2 ข้อเสนอแนะ

8.2.1 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1) องค์การบริหารส่วนตำบลกุดบง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย ควรส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

2) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนอีสานไทพวนบ้านดงบัง ตำบลกุดบง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย ควรร่วมกันเรียนรู้และพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน เพื่อความยั่งยืนและควรมีการวิจัยการพึ่งตนเองในระดับอำเภอ

8.2.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรศึกษาวิจัยในเรื่องความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอีสานไทพวนบ้านดงบัง ตำบลกุดบง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย ที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชนบ้านดงบัง

2) ควรมีการวิจัยเปรียบเทียบการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอื่น ๆ ในเขตตำบลกุดบง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย

เอกสารอ้างอิง

กองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน. (2560). คู่มือการจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ปี2562.

chrome-extension://efaidnbmninnnigbpcaajpcglclefindmkaj/https://www.doae.go.th/wp-content/uploads/2022/10/law_smce_manual_2562.pdf

กิตติมา ปรีดีดิolk. (2539). ทฤษฎีบริหารองค์กร. ธนะการพิมพ์.

- เกศสิริ นวลไยสวรรค์, ทรงกลด พลพวก, วิมลกานต์ นิธิศิริวิศกุล, ฉัตรชัย ศรีมาลา, จริญญา ไชยเสริฐ, และสุเมธี เทียมสกุล. (2566). การตลาดดิจิทัลในยุคที่ท้าทายบทบาทความได้เปรียบทางการแข่งขันของผู้ประกอบการไทย. *วารสารวิจัยวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์*, 7(1), 193-207.
- จิรภรณ์ มีศรี. (2563). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน กลุ่มชาลี - วรรณ ชุมชนพัฒนา ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ. *กระทรวงเกษตรและสหกรณ์*.
https://hectortarr.arda.or.th/api/uploaded_file/Smf7SYtpUONPRtakVcklo
- จิราณัฐ ธีรบุญเจริญ, กังสดาล กนกหงส์, พหล ศักดิ์คะทัศน์, และสายสกุล พองมูล. (2566). การพึ่งตนเองของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่. *วารสารผลิตภัณฑ์เกษตร*, 5(1), 27-40.
- ทักษิญา สง่าโยธิน. (2560). ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน. *วารสารวิทยาลัยพาณิชยศาสตร์บูรพาปริทัศน์*, 12(2), 11-25.
- ธวัชชัย พินิจใหม่, สุภารัตน์ แซ่มเงิน, สาวิตรี รังสิภัทร, และทิพวัลย์ สีจันทร์. (2560). การพึ่งตนเองของวิสาหกิจชุมชน: กรณีศึกษา วิสาหกิจชุมชนแปรรูปสมุนไพรพื้นบ้านนาโพธิ์ ตำบลท่าแร่ อำเภอบ้านหมื่น จังหวัดเพชรบุรี. *วารสารการวิจัยเพื่อการพัฒนาชุมชน*, 10(3), 70-80.
- วัลยา นามธรรม. (2568, 11 เมษายน). *ไทยพวน*. <https://ethnicity.sac.or.th/database-ethnic/179>
- วิจิต นันทสุวรรณ. (2547). *ขบวนการชุมชนใหม่ การพัฒนาแบบแผนใหม่ทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน*. สถาบันพัฒนาทรัพยากรชุมชน.
- วิมลสิริ ภูขุนทด, และณัฐชน มาพิจารณ์. (2563). การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่ความสำเร็จ : กรณีศึกษา วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ผลิตและพัฒนาการแปรรูปกล้วย ตำบลระหาน อำเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร. ใน *รายงานการประชุมวิชาการการพัฒนาชุมชน ท้องถิ่นและสังคม ระดับชาติ (CSD สัมพันธ์) ครั้งที่ 19* (หน้า 671-680). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สรายุทธ รัตมี. (2568). กระบวนทัศน์ใหม่ในการส่งเสริมความตระหนักรู้ต่อความหลากหลาย ทางชาติพันธุ์สำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21. *วารสารพัฒนศาสตร์ วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 8(1), 95-121.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2550). *ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม* (พิมพ์ครั้งที่ 7). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน. (2548). *พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548. กรมส่งเสริมการเกษตร*. chrome-extension://efaidnbmnnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.moac.go.th/law_agri-files-391991791824
- สุเมธ ดันติเวชกุล. (2543). การดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ. *ข้าราชการครู*, 45(2), 2 - 3.
- เสรี พงศ์พิศ, วิจิต นันทสุวรรณ, และจำนงค์ แรกพินิจ. (2544). *วิสาหกิจชุมชน : แผนแม่บทแนวคิด แนวทาง ตัวอย่างร่างพระราชบัญญัติ. ภูมิปัญญาไทย*.

อรมน ปั่นทอง, และวรวิทย์ ประสิทธิ์ผล. (2564). แนวทางการสื่อสารเพื่อสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม
หัตถกรรมผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ จังหวัดนครนายก. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์*, 5(1), 146-160.

อำนาจ เมฆนพรัตน์. (2543). การพึ่งตนเองของเกษตรกรในโครงการส่งเสริมการเกษตรแบบผสมผสานของ
ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (Publication No. 3117539) [ปริญญามหาบัณฑิต,
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์]. หอสมุดแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อำพน กิตติอำพน. (2550). *ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับสังคมไทย*. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. บริษัท เพชรรุ่งการพิมพ์.

อำภา บุญช่วย. (2537). *การบริหารงานวิชาการในโรงเรียน* (พิมพ์ครั้งที่ 3). โอเอสพริ้นติ้งเฮาส์.

Good, C.V. (1973). *Dictionary of Education* (3rd ed.). McGraw-Hill.

กระบวนการเพิ่มผลผลิตทำนา 1 ไร่ ได้ข้าว 1 ตัน
เพื่อการพึ่งตนเองของเกษตรกรบ้านตลาดประดู่
Increasing the Yield of Rice from 1 Rai to 1 Ton of Rice
for Self-Reliance of Farmers in Ban Talat Pradu

ฉลอง แสงราษฎร์เมฆินทร์* วงศ์สถิตย์ วิสุภี

Chalong Saengratmekhin* Wongsatit Wisupee

บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

Graduate School, Learning Institute for Everyone

Email: Chalonglife007@gmail.com

Received 5 September 2025

Revised 4 December 2025

Accepted 6 December 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เรื่อง กระบวนการเพิ่มผลผลิตทำนา 1 ไร่ 1 ตัน สู่การพึ่งตนเองของเกษตรกรบ้านตลาดประดู่ ตำบลกระซอน อำเภอฟิมาย จังหวัดนครราชสีมา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ศึกษากลุ่มประชากรผู้มีส่วนสำคัญเพื่อให้ข้อมูล จำนวน 24 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อ 1) ศึกษาสภาพบริบทชุมชน ปัญหาและอุปสรรคกระบวนการทำนาของเกษตรกรชุมชนตลาดประดู่ 2) ศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหากระบวนการเพิ่มผลผลิตของการทำนาของเกษตรกรชุมชนตลาดประดู่ และ 3) ศึกษาผลการพัฒนากระบวนการเพิ่มผลผลิตทำนาเพื่อการพึ่งตนเองของเกษตรกรชุมชนตลาดประดู่ ทำให้ได้ผลการวิจัยคือ สภาพบริบทชุมชน ปัญหาและอุปสรรคกระบวนการทำนาของเกษตรกรชุมชนตลาดประดู่ พบว่าชุมชนบ้านตลาดประดู่ มีสภาพปัญหาการทำนา 10 ประการ พบแนวทางการแก้ไขปัญหากระบวนการเพิ่มผลผลิตทำนาจำนวน 5 ประเด็น และกระบวนการผลิตที่เพิ่มผลผลิตทำนาทั้งหมด 12 ขั้นตอน ผลการพัฒนากระบวนการเพิ่มผลผลิตทำนาเพื่อการพึ่งตนเองของเกษตรกรชุมชนตลาดประดู่ ด้านเศรษฐกิจและด้านสิ่งแวดล้อม กล่าวโดยสรุปการทำนาให้ได้ผลผลิตสูงถึง 1 ตันต่อไร่ ในงานวิจัยครั้งนี้จะเน้นการทำนาแบบประณีต โดยใช้เทคนิค ได้แก่ การเลือกใช้พันธุ์ข้าวที่ให้ผลผลิตดี กข49 การปรับปรุงดินด้วยการไม่เผาตอซังข้าว การหมักฟางข้าวในแปลงนา การใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ยอินทรีย์และปุ๋ยเคมีอย่างเหมาะสม การกำจัดวัชพืช โรคข้าวและแมลงศัตรูพืช และการจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: กระบวนการเพิ่มผลผลิต การทำนา 1 ไร่ ได้ข้าว 1 ตัน การพึ่งตนเอง

Abstract

This research, titled “The Process of Increasing Rice Yields per Rai, 1 Ton, Towards Self-Reliance of Farmers in Ban Talat Pradu, Krasorn Subdistrict, Phimai District, Nakhon Ratchasima Province,” is a qualitative research using action research methods. The study sample consisted of 24 key informants. Data were collected using observation, interview, focus group discussion, and content analysis. The research objectives were to 1) study the community context, problems, and obstacles in the rice farming process of farmers in the Talat Pradu community; 2) study solutions to problems in the rice farming process of farmers in the Talat Pradu community; and 3) study the results of developing a rice farming productivity increase process for self-reliance of farmers in the Talat Pradu community. The research findings were as follows: Community context, problems, and obstacles in the rice farming process of farmers in the Talat Pradu community. It was found that Ban Talat Pradu community has 10 rice farming problems, 5 solutions to problems in the rice farming productivity increase process, and 12 production processes that increase rice productivity. The results of the development of a rice farming productivity increase process for self-reliance of farmers in the Talat Pradu community Economically and environmentally, in summary, rice farming with a yield of up to 1 ton per rai. This research will focus on meticulous rice farming using techniques including selecting high-yielding rice varieties, such as RD49, soil improvement by not burning rice stubble, fermenting rice straw in the rice fields, using manure, organic fertilizers, and chemical fertilizers appropriately, eliminating weeds, rice diseases, and pests, and managing water efficiently.

Keywords: Process for increasing yields, 1 rai of rice yields 1 ton of rice, self-sufficiency.

1. บทนำ

ข้าวของไทยเป็นพืชอาหารประจำชาติที่มีตำนานประวัติศาสตร์มายาวนาน ปรากฏเป็นร่องรอยพร้อมกับอารยธรรมไทยมาไม่น้อยกว่า 5,500 ปี ซึ่งมีหลักฐานจากเมล็ดข้าวที่เป็นส่วนผสมของดินใช้เครื่องปั้นดินเผาที่บ้านเชียง อำเภอโนนนกทา ตำบลบ้านโคก อำเภอภูเวียง อันสันนิษฐานได้ว่า เป็นเมล็ดข้าวที่เก่าแก่ที่สุดของไทย รวมทั้งยังพบหลักฐานเมล็ดข้าวที่ขุดพบที่ถ้ำปุงฮอง จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยเมล็ดข้าวที่พบนี้มีลักษณะของข้าวเหนียวเมล็ดใหญ่ที่เจริญงอกงามในที่สูง นอกจากนี้ยังมีการค้นพบเมล็ดข้าวเก่าถ่านในดินและรอยเมล็ดข้าวบนเครื่องปั้นดินเผาที่โคกพนมดี อำเภอพนสนธิคม จังหวัดชลบุรี แสดงให้เห็นถึงชุมชนปลูกข้าวสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในแถบชายฝั่งทะเลในช่วงเวลานั้นเริ่มมีการเพาะปลูกข้าวเจ้าเมล็ดยาวเรียวยาวขึ้นแล้วสันนิษฐานว่านำมาจากอาณาจักรขอม ซึ่งในยุคนั้นถือว่าเป็นชนชั้นปกครอง การหุงต้มข้าวเมล็ดยาวนี้แตกต่าง

จากข้าวของชาวพื้นเมือง จึงเชื่อว่าเป็นสาเหตุให้ข้าวชนิดนี้ถูกเรียกว่า “ข้าวเจ้า” และเรียกข้าวเหนียวว่า “ข้าวโพ่” บ้างก็เรียกว่า “ข้าวบ่าว” หรือ “ข้าวนี้” ซึ่งข้าวในสมัยนั้นเรียกกันเป็นสิ่งที่บ่งบอกความเป็นชนชั้นได้อีกด้วย ปัจจุบันการปลูกข้าวในประเทศไทย คงมีเพียงข้าวเมล็ดป้อมที่พบมากในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ขณะที่ข้าวเมล็ดยาวพบมากในภาคกลางและภาคใต้ ภาคที่มีความอุดมสมบูรณ์มากที่สุดคือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพื้นที่ปลูกข้าว คิดเป็น 45% ของพื้นที่เพาะปลูกทั้งประเทศส่วนใหญ่ปลูกข้าวหอมมะลิ 105 ซึ่งเป็นข้าวคุณภาพดีที่สุดในโลก ข้าวที่ปลูกในพื้นที่แถบนี้จึงมักปลูกไว้เพื่อขาย รองลงมาคือภาคกลางและภาคเหนือ มีพื้นที่เพาะปลูกเท่ากันประมาณ 25% ทุกวันนี้ไทยเป็นแหล่งปลูกข้าวที่ผลิออกสู่ตลาดโลกมากที่สุด (สาคร ปานจีน และคณะ, 2557)

ประชากรส่วนใหญ่ของตำบลกระซอน ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก คือ อาชีพทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ อาชีพอื่น ๆ โดยส่วนมากมีการประกอบอาชีพค้าขาย รับจ้างทั่วไป รับราชการ และจะมีการประกอบอาชีพมากกว่า 1 อาชีพ เช่น เป็นเกษตรกรและค้าขาย หรือเกษตรกรและแรงงานรับจ้างในด้านแรงงานของภาคเกษตรกรรมจะใช้แรงงานจากสมาชิกในครัวเรือน โดยมีการจ้างงานในช่วงหว่านข้าวและเก็บเกี่ยวผลผลิต ส่วนนอกภาคเกษตรกรรมพบว่า ชาวบ้านจะรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมในเขตอำเภอเมือง นครราชสีมา อำเภอพิมาย และอำเภอใกล้เคียง มีบางส่วนเดินทางไปทำงานในต่างจังหวัดและต่างประเทศ จึงมีรายได้ที่ไม่แน่นอน

ชุมชนบ้านตลาดประดู่ ตำบลกระซอน อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา พื้นที่สภาพโดยรวมเป็นพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำ ชาวบ้านประกอบอาชีพหลัก คือ ทำนา ซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่ของทุ่งสัมฤทธิ์ อำเภอพิมาย สภาพแวดล้อมโดยรวม ซึ่งเมื่อก่อนการทำนาทำไร่จะใช้แรงงานสัตว์ ได้แก่ โคและกระบือเป็นหลัก เมื่อก่อนการใช้พันธุ์ข้าวในการปลูกทำนาก็จะมีอยู่หลายสายพันธุ์ เช่น ข้าวตาแห้ง ข้าวเหลืองประทิว ข้าวหอมมะลิ และข้าวเหลืองทอง โดยในอดีตการทำนาก็จะใช้แรงงานคนและสัตว์เป็นหลัก แต่ว่าผลผลิตยังไม่ดีเท่าที่ควร เนื่องจากว่า เกษตรกรชาวนาขาดความรู้ความสามารถในเรื่องของการลดต้นทุนการผลิต การทำนายังคงใช้ประสบการณ์เดิมที่เคยกระทำมาตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย ซึ่งการทำนาสมัยก่อนจะนิยมทำไว้กินและเก็บขายบ้างเป็นบางส่วน แต่ผลผลิตก็ยังไม่มากเท่าที่ควร ทำนาแบบตามมีตามเกิด ต่อมายุคหลังความเจริญด้านเทคโนโลยีได้เข้ามาสู่ชุมชน ชาวนาเกิดการปรับตัวตามยุคสมัยใหม่ โดยปรับเปลี่ยนเป็นการใช้รถไถนาเดินตามแทนการใช้แรงงานสัตว์ ซึ่งประสบปัญหาว่าต้องซื้อน้ำมันเชื้อเพลิงและต้องใช้แรงงานเพิ่มขึ้น สภาพดินเพาะปลูกจะเป็นดินเหนียว แต่ว่าพอใช้รถไถจะทำให้มีสภาพดินแน่น ผลผลิตก็ยังไม่ได้ตามที่ควรจะเป็น ใส่สารเคมีลงไปบ้างแต่ก็ยังไม่ได้ผลเท่าที่ควร อีกประการหนึ่งต้นทุนในการผลิตทั้งพันธุ์ข้าว เพราะเปลี่ยนพฤติกรรมใหม่ ชาวบ้านไม่ยอมเก็บพันธุ์ข้าวเอาไว้เพาะปลูก พยายามซื้อพันธุ์ข้าวที่มาจากแหล่งตลาด ทำให้การทำนาเน้นเศรษฐกิจสมัยใหม่ ผลผลิตได้น้อย การลงทุนสูง ราคาข้าวตกต่ำ ชาวบ้านขายข้าวซื้อข้าวกิน ต้นทุนการผลิตเพิ่มสูงขึ้น เกษตรกรทำนาขาดทุน นอกจากนี้ชาวนาเปลี่ยนพฤติกรรมการทำนาแบบหว่านแทนการปักดำเหมือนในสมัยก่อน ดังนั้นสิ่งที่กำลังจะดำเนินการแก้ไขปัญหานี้ โดยเน้นการลดต้นทุนการผลิต ทำอย่างไรจะหาพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับสภาพดิน น้ำ และอากาศ โดยการปรับปรุงบำรุงดิน และไม่จำเป็นจะต้องทำนาในปริมาณจำนวนมาก ซึ่งเน้นทำน้อยแต่ได้คุณภาพ กล่าวคือ ผลผลิตที่ออกมาประมาณ 1 ไร่

1 ต้น นี่คือการถามที่จะต้องตอบโจทย์ว่าจะทำอะไร และมีวิธีการทำอะไรให้เกษตรกรทำนา 1 ไร่ ให้ได้ข้าว 1 ตัน ผู้วิจัยได้พูดคุยกับชาวบ้านตลาดประดู่ มีกลุ่มผู้ที่จะเข้าร่วมกระบวนการวิจัย จำนวน 5 ราย รวมผู้วิจัยด้วยเป็น 6 ราย โดยเป็นแปลงทดลองปลูกข้าว จำนวน 5 ไร่ ด้วยการทำนาปรัง รูปแบบการทำนาอินทรีย์เคมี และใช้พันธุ์ข้าว กข49 โดยการหว่านนาตาม

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจทำวิจัยเรื่อง กระบวนการเพิ่มผลผลิตทำนา 1 ไร่ ได้ข้าว 1 ตัน เพื่อการพึ่งตนเองของเกษตรกรชุมชนบ้านตลาดประดู่ ตำบลกระซอน อำเภอฟิมาย จังหวัดนครราชสีมา เพื่อรวมกลุ่มเกษตรกรที่ทำนา ลดต้นทุนในการผลิต เพื่อให้ได้ผลผลิตที่สูงขึ้น เป็นการทำนาแบบผสมผสานระหว่างปุ๋ยเคมีและปุ๋ยอินทรีย์ จากการวิจัยในครั้งนี้ชาวนาสามารถพึ่งพาตนเองได้ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และการพึ่งตนเองทางสิ่งแวดล้อม

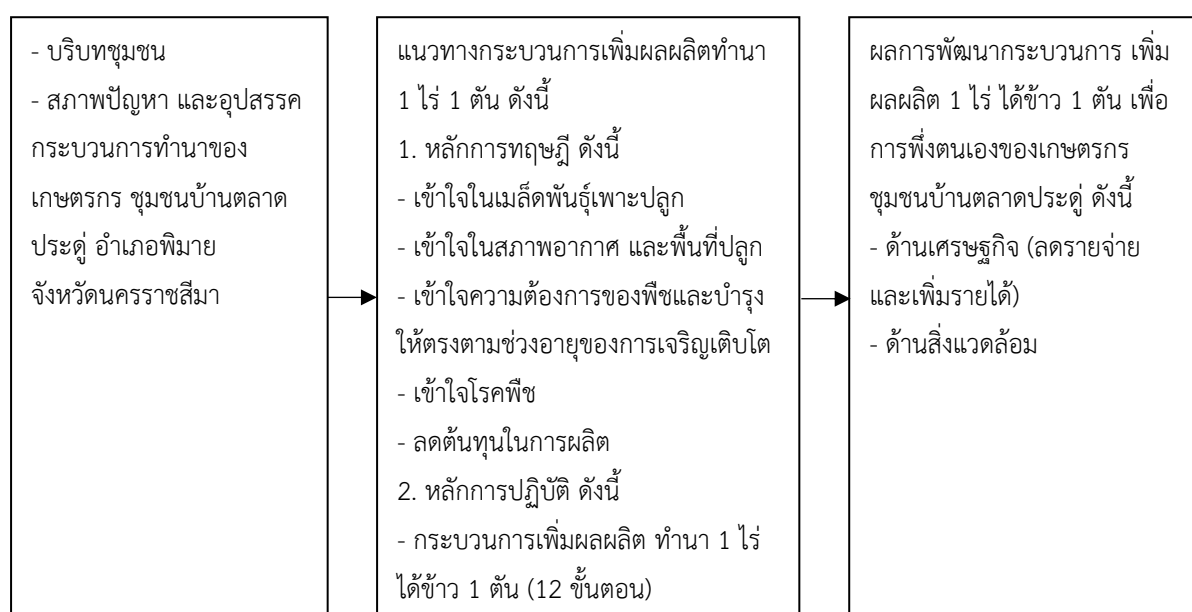
2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาสภาพบริบทชุมชน ปัญหาและอุปสรรคกระบวนการทำนาของเกษตรกรชุมชนตลาดประดู่ ตำบลกระซอน อำเภอฟิมาย จังหวัดนครราชสีมา

2.2 เพื่อศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหากระบวนการเพิ่มผลผลิตทำนา 1 ไร่ ได้ข้าว 1 ตัน ของเกษตรกรชุมชนตลาดประดู่ ตำบลกระซอน อำเภอฟิมาย จังหวัดนครราชสีมา

2.3 เพื่อศึกษาผลการพัฒนากระบวนการเพิ่มผลผลิตทำนา 1 ไร่ ได้ข้าว 1 ตัน เพื่อการพึ่งตนเองของเกษตรกรชุมชนตลาดประดู่ ตำบลกระซอน อำเภอฟิมาย จังหวัดนครราชสีมา

3. กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

4. ระเบียบวิธีวิจัย

4.1 รูปแบบการวิจัย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยเน้นให้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการวิจัยมากที่สุด โดยร่วมกันวางแผน การผลิต การบำรุงดูแล และเก็บเกี่ยวผลผลิตข้าว ส่วนวิธีการและเทคนิคที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสาร และข้อมูลปฐมภูมิจากภาคสนาม ประกอบด้วยแบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม โดยเก็บข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

4.2 ประชากรเป้าหมาย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการทำนาโดยตรง ผู้วิจัยกระทำโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) มีความพร้อมและสมัครใจยินดีเข้าร่วมกิจกรรมกระบวนการวิจัยในครั้งนี้ จำนวน 24 คน ได้แก่ 1) เกษตรกรชาวนา 10 คน 2) ผู้นำชุมชน 2 คน 3) เจ้าหน้าที่เกษตรตำบล 1 คน 4) เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ 1 คน 5) เจ้าหน้าที่พัฒนาที่ดิน 1 คน 6) วิทยากรผลิตปุ๋ย 2 คน 7) นักวิชาการศูนย์วิจัยข้าวนครราชสีมา (อำเภอพิมาย) 1 คน 8) นักวิชาการด้านวิทยาศาสตร์ 1 คน 9) หมอดินอาสาชุมชน 1 คน 10) นายกองค์การบริหารส่วนตำบลกระซอน 1 คน 11) ผู้ประกอบการโรงสีข้าว 1 คน และ 12) ผู้ประกอบการเครื่องจักรกลการเกษตร 1 คน

4.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล 1) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นข้อมูลชั้นรอง ได้แก่ แนวคิดการทำนา การทำนาอินทรีย์ การทำนา 1 ไร่ 1 ตัน การพึ่งตนเอง บริบทพื้นที่ที่ศึกษา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และกรอบแนวคิดในการวิจัย 2) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เป็นข้อมูลชั้นต้น ที่เก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนามพื้นที่วิจัย ได้แก่ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม

4.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย 1) แบบสังเกต เป็นการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม 2) แบบสัมภาษณ์ เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และไม่มีโครงสร้าง 3) การสนทนากลุ่ม จากตัวแทนผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 คน

4.5 การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis) ผู้วิจัยนำข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เป็นการอธิบายขยายความตามปรากฏการณ์ที่เป็นจริง โดยจัดหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

5. ผลการวิจัย

5.1 ศึกษาสภาพบริบทชุมชน ปัญหาและอุปสรรคกระบวนการทำนาของเกษตรกรชุมชนตลาดประตู ตำบลกระซอน อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

5.1.1 สภาพบริบทชุมชนบ้านตลาดประตู ตำบลกระซอน อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา เป็นชุมชนที่ส่วนใหญ่ประชากรประกอบอาชีพทำนา รองลงมา คือ ทำไร่ทำสวน เลี้ยงสัตว์ รับจ้างค้าขาย และรับราชการ ชุมชนมีแม่น้ำไหลผ่านเป็นโครงการชลประทาน เกษตรกรมีน้ำทำนาตลอดทั้งปี โดยการทำนาปีและนาปรัง อย่างไรก็ตามถึงฤดูฝนตกหนักจนน้ำท่วมข้าวตายกันหมด และฤดูแล้ง ขาดแคลนน้ำจนข้าวยืนต้นตายในที่สุด

5.1.2 ปัญหาและอุปสรรคกระบวนการทำนาของเกษตรกรชุมชนตลาดประดู่พบว่าชุมชนบ้านตลาดประดู่ประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก ทำนาปีและนาปรัง โดยมีระบบชลประทานไหลผ่าน สภาพปัญหากระบวนการในการทำนา สรุปได้ดังนี้ 1) พันธุ์ข้าวยังไม่เหมาะสม 2) ต้นทุนการผลิตสูง 3) การจัดการน้ำยังไม่ดีเท่าที่ควร 4) ภัยธรรมชาติ 5) ศัตรูพืชรบกวน 6) สารเคมีจากไร่อ้อยไหลลงสู่แปลงนา 7) ผลผลิตข้าวต่อไร่ลดลง 8) ราคาข้าวตกต่ำ 9) ภาระหนี้สินเพิ่มขึ้น และ 10) เกษตรกรขาดองค์ความรู้การทำนา 1 ไร่ 1 ตัน

5.2 ศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหกระบวนการเพิ่มผลผลิตทำนา 1 ไร่ ได้ข้าว 1 ตัน ของเกษตรกรชุมชนตลาดประดู่ ตำบลกระซอน อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

5.2.1 แนวทางการแก้ไขปัญหกระบวนการเพิ่มผลผลิตทำนา 1 ไร่ 1 ตัน (ภาคทฤษฎี) โดยการเรียนเชิญนักวิชาการศูนย์วิจัยข้าวนครราชสีมา อำเภอพิมาย เป็นวิทยากรบรรยายพิเศษ สรุปได้ดังนี้ 1) เข้าใจในเมล็ดพันธุ์เพาะปลูก เกษตรกรทุกคนควรทำความเข้าใจเมล็ดพันธุ์ข้าว สำหรับเพาะปลูกมีความเหมาะสมกับข้าวสายพันธุ์อะไร เช่น กข49 มีความเหมาะสมกับนาปรัง มีข้าวไม่ไวต่อช่วงแสงให้ผลผลิตสูงต่อไร่ อายุการปลูกประมาณ 100 วัน เมล็ดพันธุ์ที่นำมาปลูกต้องเป็นเมล็ดข้าวที่สมบูรณ์ ไม่เก็บข้าวไว้นานหลายปี 2) เข้าใจในสภาพอากาศและพื้นที่ปลูกข้าว เกษตรกรควรทำความเข้าใจในสภาพอากาศและพื้นที่ปลูกข้าว สภาพอากาศ กล่าวคือ ถ้าอากาศร้อนและหนาวส่งผลเสียต่อข้าว ทำให้การเจริญเติบโตชะงัก ใบเหลือง เมล็ดลีบ ผลผลิตลดลง หรือเกิดโรคต่าง ๆ ได้ เกษตรกรควรวางแผนการเพาะปลูก เลือกพันธุ์ข้าวที่ทนทาน และจัดการความชื้นในนาให้เหมาะสม เพื่อลดผลกระทบจากสภาพอากาศ ส่วนพื้นที่ปลูกข้าว ควรพิจารณาถึงสภาพดินที่ปลูกเป็นดินทราย ดินร่วน ดินร่วนปนทราย ดินเค็ม และดินเปรี้ยว ดินแต่ละชนิดจะเหมาะสมกับการปลูกข้าวสายพันธุ์อะไร 3) เข้าใจความต้องการของพืชและบำรุงให้ตรงตามช่วงอายุการเจริญเติบโต สรุปได้ดังนี้ เกษตรกรควรเข้าใจความต้องการของพืชข้าว โดยข้าวต้องการธาตุอาหารหลายชนิด แบ่งเป็นธาตุอาหารหลักที่ต้องการในปริมาณมาก ได้แก่ ไนโตรเจน (N) ช่วยทำให้ต้นข้าวแตกกอและใบเขียว ฟอสฟอรัส (P) ช่วยพัฒนาระบบรากและเพิ่มการออกดอก โพแทสเซียม (K) ช่วยให้ต้นแข็งแรง ทนต่อโรคและแมลง รวมถึงธาตุอาหารรองและธาตุอาหารเสริมอื่น ๆ เช่น แคลเซียมและแมกนีเซียมที่มีความสำคัญต่อการเจริญเติบโต โดยรวมส่วนบำรุงให้ตรงตามช่วงอายุการเจริญเติบโต 3 ระยะ ได้แก่ ระยะเร่งต้น ระยะรับรวง และระยะตั้งท้อง 4) เข้าใจโรคพืช เกษตรกรควรศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมว่า โรคของข้าวมีอะไรบ้าง และจัดการอย่างไร ทั้งการป้องกันและกำจัดโรค โดยโรคของข้าวมีหลายประเภทด้วยกัน เช่น โรคที่เกิดจากเชื้อแบคทีเรีย เช่น โรคขอบใบแห้ง โรคที่เกิดจากเชื้อรา เช่น โรคไหม้ และโรคใบจุดสีน้ำตาล เป็นต้น อาการของโรคข้าว เช่น ต้นเตี้ยแคระแกร็น ใบมีสีผิดปกติ เช่น เหลือง ดำ ชีด หรือ สีส้มแสด และมีจุดหรือขีดบนใบ หรือใบแห้งตายเป็นจุด ๆ ฯลฯ 5) ลดต้นทุนในการผลิต ซึ่งเกษตรกรสามารถปฏิบัติได้หลายประการ ดังนี้ ประการแรก การหาเมล็ดพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมและสมบูรณ์ ประการที่สอง การจัดการดินเพื่อให้ดินมีคุณภาพ โปร่ง ร่วนซุย และมีธาตุอาหารหลักครบ ได้แก่ ไนโตรเจน ฟอสฟอรัส และโพแทสเซียม ประการที่สาม การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ทั้งชนิดเม็ดหรือชนิดน้ำ เพราะลดต้นทุนการซื้อปุ๋ยเคมีและน้ำหมักสมุนไพรไล่แมลงโดยใช้ปุ๋ยคอก การปลูกพื้งเพื่อเป็นปุ๋ยพืชสด ประการสุดท้าย การจัดการอื่น ๆ เช่น การจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ การป้องกันและกำจัดโรคข้าว และการไม่เผาตอซังข้าว เป็นต้น

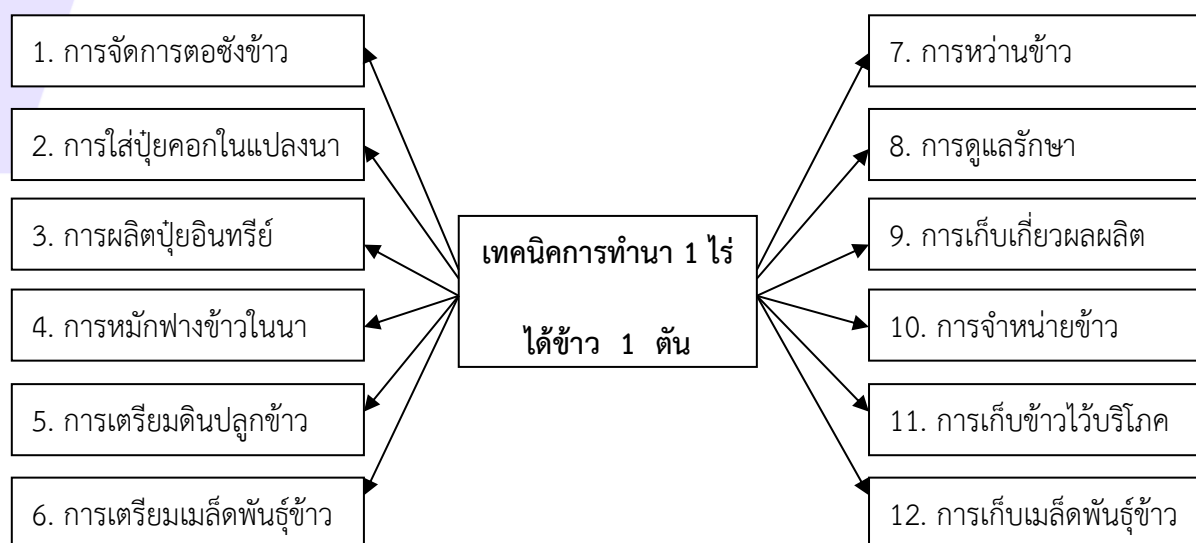
5.2.2 กระบวนการเพิ่มผลผลิตทำนา 1 ไร่ ได้ข้าว 1 ตัน (ภาคปฏิบัติ) ประกอบด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้

1) การวางแผนเตรียมการผลิตข้าว 1 ไร่ ได้ข้าว 1 ตัน มี 7 ด้าน ดังนี้ (1) ที่ดิน แปลงทดลองจำนวน 5 ไร่ 6 แปลง ได้แก่ ผู้วิจัยและเกษตรกรชาวนา 5 คน เป็นการทำนาปรัง ใช้หว่านนาตามการเตรียมดิน คือ การไม่เผาตอซังข้าว การนำปุ๋ยคอกไปใส่ในแปลงนา การหมักฟางข้าวในแปลงนา การไถตะและการไถแปรพร้อมคราดพรวนดิน (2) เงินทุน เกษตรกรพยายามลดต้นทุนการผลิตให้ได้มากที่สุด คัดเลือกเกษตรกรที่มีความพร้อมเรื่องเงินทุน และมีใจในการทำวิจัยครั้งนี้ (3) แรงงาน เป็นแรงงานในครอบครัวที่ช่วยกันทำงานทั้งสามมีและภรรยาตลอดถึงลูก ๆ ช่วยกันอีกแรงหนึ่ง อีกช่องทางหนึ่ง เกษตรกรทั้ง 5 คนช่วยกันทำนาแปลงทดลอง 5 ไร่ โดยหมุนเวียนสลับกันช่วยจนครบ (4) ผู้ประกอบการ เกษตรกรทุกคนเป็นผู้ประกอบการชุมชน เป็นอาชีพของตนเองที่ภาคภูมิใจ เกษตรกรทุกคนช่วยเหลือกันในการทำนาในครั้งนี้ (5) วัสดุอุปกรณ์ การปลูกข้าว ต้องวางแผนเตรียมเมล็ดพันธุ์ข้าว แซ่ข้าว วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการปลูกข้าวให้เรียบร้อย เช่น ปุ๋ยอินทรีย์เคมี และปุ๋ยต่าง ๆ (6) เครื่องจักร วางแผนรถไถนาเดินตามและรถไถนาแบบนั้งขับ รถเกี่ยวข้าว แผงโซล่าเซลล์ใช้ไฟฟ้าให้แสงสว่างและสูบน้ำเข้านา และ (7) เมล็ดพันธุ์ข้าว วางแผนใช้พันธุ์ข้าว กข49 ในการทำนาปรัง คัดเลือกเมล็ดข้าวที่สมบูรณ์ ทดสอบการงอก การแช่ข้าวก่อนนำไปปลูก

2) กระบวนการผลิตข้าว 1 ไร่ ได้ข้าว 1 ตัน มี 12 ขั้นตอน ดังนี้ (1) การจัดการซังตอข้าว เริ่มแรกของกระบวนการเพิ่มผลผลิตทำนา 1 ไร่ 1 ตัน หลังจากการเก็บเกี่ยวผลผลิต ก่อนทำวิจัยจะมีตอซังข้าวที่เหลือ จัดการโดยไม่เผาตอซังข้าว แต่จัดการโดยการอัดฟางข้าว ซึ่งเป็นการเพิ่มรายได้ ก่อนละ 5 - 10 บาท ทำให้ครอบครัวมีรายได้เสริมเข้ามา (2) การใส่ปุ๋ยคอกในแปลงนา ก่อนที่จะนำปุ๋ยคอกไปใส่ในแปลงนา ควรผลิตปุ๋ยคอกให้เรียบร้อย โดยการหมักแบบกอง ใช้อินทรีย์วัตถุ ได้แก่ มูลโค แกลบ และรำ ผสมกับน้ำหมักชีวภาพและกากน้ำตาล นำวัสดุทั้งหมดมาคลุกเคล้าให้เข้ากัน รดน้ำเป็นระยะเวลาการหมัก 30 วัน (3) การผลิตปุ๋ยอินทรีย์และน้ำหมักสมุนไพรไล่แมลงศัตรูข้าว ปุ๋ยอินทรีย์ผลิตด้วยการทำน้ำหมักชีวภาพจากเศษอาหารพืชผักผลไม้จากสุรา ยาสูบและกากน้ำตาล (4) การหมักฟางข้าวในแปลงนา ก่อนการทำนา ควรกำจัดเศษฟางที่เหลือด้วยการไม่เผาเศษฟางโดยเด็ดขาด เพราะทำลายโครงสร้างของดินและระบบนิเวศ แต่เป็นการหมักเศษฟางให้ย่อยสลายกลายเป็นปุ๋ยในแปลงนา ทำให้ดินร่วนซุย เพิ่มธาตุอาหารและโครงสร้างของดิน โดยมีวิธีการ คือ การย่ำฟางให้แบนราบกับพื้นดินแล้วเติมน้ำพร้อมจุลินทรีย์ย่อยสลายฟาง เช่น พด.2 และปุ๋ยยูเรีย แล้วปล่อยให้ย่อยสลายประมาณ 15 วัน ก่อนไถกลบ (5) การเตรียมดินปลูกข้าว โดยมีวิธีการไถนา คือ ครั้งแรกไถตะเป็นการไถพลิกหน้าดิน เพื่อพลิกดินชั้นล่างขึ้นมารับอากาศ ตากดินให้แห้ง และกำจัดวัชพืช หลังจากไถเสร็จให้ทิ้งช่วงประมาณ 1 - 2 สัปดาห์ ก่อนการไถครั้งต่อไป ครั้งที่สอง ไถแปร คือ การไถพลิกหน้าดินครั้งที่สองต่อจากการไถตะ โดยไถขวางแนวไถตะ เพื่อย่อยดินให้ละเอียดขึ้น กำจัดวัชพืชที่งอกขึ้นใหม่ และคลุกเคล้าเศษฟางและวัชพืชลงในดิน ทำให้ดินมีสภาพที่เหมาะสมต่อการเพาะปลูก นอกจากนี้จะไถครั้งที่สามหรือไม่ก็ได้ เป็นการไถคราดหรือพรวนดิน เป็นการทำเทือกนาหว่านน้ำตาม เพื่อให้ดินละเอียดเป็นโคลนเหมาะสำหรับปลูกข้าวต่อไป (6) การเตรียมเมล็ดพันธุ์ข้าวประกอบด้วย การคัดแยกเมล็ดพันธุ์ เช่น การคัดเมล็ดลีบหรือเมล็ดปนออก การทดสอบความงอกเพื่อทราบเปอร์เซ็นต์การงอก การแช่เมล็ด

เพื่อกระตุ้นการงอก การป้องกันโรคโดยอาจแช่ในน้ำสะอาดหรือสารผสมป้องกันเชื้อรา เช่น เชื้อไตรโคเดอร์มา และการเพาะให้รากงอก (7) การหว่านข้าว เป็นการหว่านข้าวน้ำท่วม คือ วิธีปลูกข้าวด้วยการหว่านเมล็ดข้าวที่ผ่านการเพาะให้งอกแล้วลงในแปลงนาที่มีน้ำขังอยู่ วิธีนี้มีข้อดีคือ ช่วยควบคุมวัชพืชได้ดีกว่าการหว่านข้าวแห้ง แต่ต้องอาศัยการเตรียมดินให้สม่ำเสมอและสามารถควบคุมระดับน้ำได้ดี (8) การดูแลรักษาประกอบด้วย การจัดการน้ำที่ดีและเพียงพอ การป้องกันและกำจัดศัตรูพืช ได้แก่ โรค แมลงและสัตว์ และการใส่ปุ๋ยอินทรีย์เคมีช่วงข้าวเร่งต้น ช่วงข้าวแตกกอ และช่วงข้าวตั้งท้องหรือรับรวง โดยปุ๋ยอินทรีย์เคมีใช้สูตร 12-4-4 และปุ๋ยเคมี สูตร 16-16-16 (9) การเก็บเกี่ยวผลผลิต เมื่อข้าวสุกงอมเต็มที่ ประมาณ 100 วัน สำหรับข้าวนาปรังและพันธุ์ข้าว กข49 (10) การจำหน่ายข้าว ติดต่อกับเจ้าของผู้ประกอบการเครื่องจักรกลการเกษตร คือรถเกี่ยวข้าว ค่ารถเกี่ยวข้าวนาปรังไร่ละ 500 บาท (11) การเก็บข้าวไว้บริโภค เกษตรกรชาวนาควรเก็บข้าวที่ตนเองปลูกไว้บริโภคตลอดทั้งปี เพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย และนำส่วนที่เหลือจากการเก็บไว้บริโภคไปขาย และ (12) การเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าว มีหลักการ คือ ตากพันธุ์ข้าวให้แห้ง บรรจุภาชนะให้มิดชิดไม่มีความชื้น โดยอย่าเก็บพันธุ์ข้าวไว้ที่มีความชื้นสูง เนื่องจากเมล็ดพันธุ์สามารถดูดความชื้นจากอากาศได้ และควรเก็บไว้ในที่อากาศถ่ายเทได้ดี

ทั้งนี้ กระบวนการผลิตข้าว 1 ไร่ ได้ข้าว 1 ตัน มี 12 ขั้นตอน สรุปได้ดังภาพด้านล่างนี้

ภาพที่ 2 เทคนิคการทำนา 1 ไร่ ได้ข้าว 1 ตัน

5.3 ศึกษาผลการพัฒนากระบวนการเพิ่มผลผลิตทำนา 1 ไร่ 1 ตัน สู่การพึ่งตนเองของเกษตรกรชุมชนตลาดประตู ตำบลกระซอน อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

5.3.1 การพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ จากผลการดำเนินงานวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยและเกษตรกร 5 ราย สามารถพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ คือ การลดรายจ่าย และเพิ่มรายได้ การลดรายจ่าย คือ การลดต้นทุนการผลิตให้ได้มากที่สุด เพราะการทำนาในปัจจุบันนี้ต้นทุนการผลิตสูงมาก เมื่อเทียบกับราคาข้าวที่ตกต่ำ

เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงพยายามลดต้นทุน ด้วยการทำนาอินทรีย์เคมี การกำจัดต่อซึ่งข้าวที่ดี การผลิตปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพ น้ำหมักสมุนไพรไล่แมลง การผลิตปุ๋ยคอก และการหมักฟางข้าวในแปลงนา การจัดการน้ำที่เพียงพอ นอกจากนี้การใช้พลังงานโซล่าเซลล์มาช่วยประหยัดค่าน้ำมันในการสูบน้ำเข้านาและค่าไฟฟ้า ส่วนการเพิ่มรายได้ ได้แก่ ผลผลิตข้าวเพิ่มขึ้น จากแปลงทดลอง จำนวน 5 ไร่ ข้าว กข49 ได้ผลผลิตสูงสุด โดยเฉลี่ยต่อไร่ 1.01 ตัน (1,010 กิโลกรัม)

5.3.2 การพึ่งตนเองด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า เกษตรกรให้ความสนใจสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น โดยการไม่เผาตอซังข้าว ผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ น้ำหมักสมุนไพรไล่แมลง การหมักฟางข้าวในแปลงนา และการผลิตปุ๋ยคอก

6. อภิปรายผล

จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อ ของการวิจัยเรื่อง กระบวนการเพิ่มผลผลิตทำนา 1 ไร่ ได้ข้าว 1 ตัน เพื่อการพึ่งตนเองของเกษตรกรบ้านตลาดประดู่ สามารถอภิปรายผลได้ตามรายละเอียดดังต่อไปนี้

6.1 ศึกษาสภาพบริบทชุมชน ปัญหาและอุปสรรคกระบวนการทำนาของเกษตรกรชุมชนตลาดประดู่ ตำบลกระซอน อำเภอยะผิง จังหวัดนครราชสีมา

พันธุ์ข้าวยังไม่เหมาะสม สภาพพื้นที่ทำการเกษตรของชาวบ้านตลาดประดู่ การทำนา 2 รูปแบบเป็นการทำนาส่วนตัว และรวมกลุ่มกันเป็นนาแปลงใหญ่ พันธุ์ข้าวที่ใช้ในการทำนาปี กข105 และ กข15 มีความเหมาะสมดีในการทำนาปี ส่วนข้าวนาปรัง เกษตรกรยังคงใช้ข้าวเหมือนเดิม คือ กข 105 และ กข15 ตามที่เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอและนักวิชาการศูนย์วิจัยข้าวนครราชสีมาได้แนะนำเกษตรกรไว้ว่า พันธุ์ข้าวที่เหมาะสมที่สุดกับสภาพพื้นที่ชลประทาน และพื้นที่อำเภอยะผิง ซึ่งร้อยละ 30 เป็นดินเค็ม และร้อยละ 70 เป็นดินร่วนปนทราย ข้าวพันธุ์ กข49 (RD49) เป็นข้าวไม่ไวต่อช่วงแสง คือ ข้าวที่ออกดอกเมื่อต้นข้าวเจริญเติบโตครบตามกำหนดอายุ ไม่ขึ้นอยู่กับความยาวของช่วงแสงในแต่ละวัน ทำให้สามารถปลูกได้ตลอดทั้งปี ไม่ว่าจะมิกกลางวันสั้นหรือยาวก็ตาม พันธุ์ข้าวกลุ่มนี้จึงเหมาะสำหรับเพาะปลูกในฤดูนาปรัง ซึ่งมักมีการปลูกต่อเนื่องจากนาปี ลักษณะเด่นของข้าวพันธุ์นี้ คือ ให้ผลผลิตสูง ให้ศักยภาพผลผลิตถึง 939 กก./ไร่ และข้าวคุณภาพดี สามารถทำข้าวสาร 100% ได้ มีความนุ่มเหมาะทำข้าวหนึ่งส่งออก นอกจากนี้ยังมีความสามารถต้านทานโรคไหม้ และเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาลได้ดี ดังนั้น กข49 จึงมีความเหมาะสมในการทำนาปรังมากที่สุด สรุปได้ว่า เกษตรกรบ้านตลาดประดู่ใช้พันธุ์ข้าวทำนาปรังยังไม่เหมาะสมเท่าที่ควร ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ สัมพันธ์ คงมันกลาง (2566) พบว่า สมาชิกนาแปลงใหญ่ ส่วนใหญ่ใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวของตนเอง และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ เมธี เจริญสุข และอนุพล อุ่นเอ้ย (2562) พบว่า จากการวิเคราะห์ข้อมูลต้นทุนการปลูกข้าวนาปรัง ทำให้ทราบถึงสาเหตุของปัญหา คือ เมล็ดพันธุ์ข้าวมีความงอกสมบูรณ์ต่ำ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุพัตรา โอทาศรี (2556) พบว่า ปัญหาเกี่ยวกับเมล็ดพันธุ์ที่ไม่มีคุณภาพ

ต้นทุนการผลิตเพิ่มสูงขึ้น ปัจจุบันเกษตรกรบ้านตลาดประดู่ โดยทั่วไปประกอบอาชีพกสิกรรมทำนามีต้นทุนการผลิตเพิ่มสูงขึ้น ได้แก่ ค่าเมล็ดพันธุ์ข้าว ค่าปุ๋ยเคมี ค่าสารเคมีกำจัดวัชพืชและศัตรูพืช ค่าสารเคมี

กำจัดเชื้อโรคเชื้อรา แบคทีเรีย ค่าน้ำมันเชื้อเพลิงสำหรับรถไถนา ค่าจ้างหว่านข้าว ค่าจ้างใส่ปุ๋ยฉีดพ่นฮอร์โมนข้าว และค่าเครื่องจักรกลการเกษตรในการเกี่ยวนวดข้าว ซึ่งต้นทุนการผลิตต่อไร่โดยเฉลี่ยประมาณ 4,000 บาท นับว่าสูงมาก เกษตรกรทำนา 20 ไร่ ต้องหาเงินมาลงทุน 80,000 บาท เป็นต้น ดังนั้น ต้นทุนการผลิตเพิ่มสูงขึ้น แต่สวนทางกับราคาขายข้าวที่ตกต่ำลงไปเรื่อย ๆ ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากหลายปัจจัย ดังนั้น ชาวนาไทยจึงมีภาระหนี้สินเพิ่มขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ จันทรจำว โพธิ์สุทธิ และคณะ (2564) พบว่า ในขณะที่ต้นทุนการผลิตอื่น ๆ ได้แก่ ค่าเช่าที่ดิน ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง ค่าจ้างแรงงาน มีแนวโน้มสูงขึ้น และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ กฤตวิทย์ ศิริงานสุรณ (2566) พบว่า ต้นทุนในการผลิตข้าวเฉลี่ย 4,690.88 บาท/ไร่ ผลผลิตข้าวเฉลี่ย 419.26 กิโลกรัม/ไร่ รายได้จากการทำนาเฉลี่ย 4,937.54 บาท/ไร่

การจัดการน้ำยังไม่ดีเท่าที่ควร ชุมชนบ้านตลาดประดู่จะทำนาปีละ 2 ครั้งเป็นอย่างน้อย คือ ทำนาปีและนาปรัง เพราะมีระบบชลประทานจากเขื่อนพิมาย แต่มีการบริหารจัดการน้ำไม่ดีเท่าที่ควร บางครั้งใช้น้ำอย่างฟุ่มเฟือย และไม่มีการกักเก็บน้ำไว้ในสระน้ำจากน้ำฝนธรรมชาติหรือน้ำชลประทาน นอกจากนี้ ชาวนาจัดการน้ำทำนาไม่ดี เพราะขาดองค์ความรู้ด้านการจัดการน้ำแบบใหม่ เช่น การทำนาเปียกสลับแห้ง ที่ต้องใช้การวางแผนอย่างละเอียด รวมถึงปัญหาขาดแคลนน้ำอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะเกษตรกรที่อยู่ปลายน้ำ ทำให้เกิดความขัดแย้งเรื่องการจัดสรรน้ำ และยังขาดระบบโครงสร้างพื้นฐานที่เพียงพอ เช่น แหล่งน้ำและระบบชลประทาน ทำให้ไม่สามารถบริหารจัดการน้ำให้เหมาะสมกับความต้องการของพืชได้ ชาวนาต้องการทำนาแต่ระบบชลประทานไม่เปิดน้ำมาให้ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุพัตตา โอทาศรี (2556) พบว่า ปัญหาและอุปสรรค คือ ปัญหาเรื่องแหล่งน้ำ และภัยทางธรรมชาติ

ภัยธรรมชาติ จากการประกอบอาชีพทำนาของเกษตรกรบ้านตลาดประดู่ มีความเสี่ยงสูงเป็นธรรมดาจากภัยธรรมชาติ ได้แก่ อุทกภัย วาตภัย อากาศอุณหภูมิร้อนสูงหรืออากาศหนาวมาก ล้วนส่งผลกระทบต่อข้าวที่กำลังเพาะปลูก ดังนั้นภัยธรรมชาติ ชาวนาไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ และไม่ทราบว่าจะเกิดเหตุการณ์ตอนไหน ภัยน้ำท่วม เช่น ปี พ.ศ. 2564 ชุมชนตลาดประดู่ อำเภอพิมาย เกษตรกรที่ทำนาได้รับความเสียหายทั้งหมด น้ำเอ่อล้นเข้าท่วมแปลงนานหลายสัปดาห์ ทำให้ต้นข้าวตายทั้งหมด ในปีนั้นเกษตรกรเดือดร้อนหนัก เพราะขาดทุน ไม่มีผลผลิตข้าวไปขาย และต้นทุนการผลิตที่สูง หนี้สินที่รอการชำระ หน่วยงานภาครัฐสามารถเยียวยาได้ในระดับหนึ่ง แต่ยังไม่เพียงพอต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นทั้งหมด

ศัตรูพืชรบกวน เกษตรกรชาวนาบ้านตลาดประดู่ยังต้องประสบปัญหาเรื่องศัตรูพืช ได้แก่ หนอนที่คล้ายต้นข้าวและมักพบในนาข้าวคือ หนอนข้าววนก หรือที่เรียกว่า หนอนพุ่มพวง หรือหนอนลิเก จัดเป็นวัชพืชที่สำคัญในนาข้าว เพราะมีลักษณะคล้ายต้นข้าวมาก ทำให้เกษตรกรแยกแยะได้ยากกว่าเป็นต้นข้าวหรือต้นหญ้า ไร่นาข้าว คือ โรคที่เกิดจากสาเหตุต่าง ๆ เช่น เชื้อรา แบคทีเรีย ไวรัส หรือสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสม ทำให้ต้นข้าวแสดงอาการผิดปกติ เช่น ต้นเตี้ย ใบเหลือง ใบแห้ง ตายเป็นจุด ๆ หรือลำต้นเน่า โดยโรคที่สำคัญ ได้แก่ โรคใบไหม้ โรคขอบใบแห้ง โรคใบจุดสีน้ำตาล โรคกาบใบแห้ง โรคกาบใบเน่า และโรคยอดฝักดาบ ซึ่งมีวิธีการป้องกันและการกำจัดแตกต่างกันไปตามชนิดของโรค เช่น การใช้พันธุ์ต้านทาน การจัดการสภาพแวดล้อม หรือการใช้สารเคมี นอกจากนี้ยังมี นก กา หนู หอยเชอร์รี่ ปูนาที่คอยกัดกินต้นอ่อนของข้าว ส่วนการกำจัดสัตว์กินข้าวขึ้นอยู่กับประเภทของสัตว์ที่ก่อปัญหา โดยหอยเชอร์รี่สามารถใช้สารเคมีกำจัด หรือใช้วิธีธรรมชาติอย่าง

การปักไม้ล่อเก็บไข่ หรือระบายน้ำออกจากนา สำหรับหนู ควรใช้เหยื่อพิษสำเร็จรูปตามแหล่งที่พบร่องรอยหนู ในขณะที่นก สามารถใช้สารไล่กนกพันที่รวงข้าวหรือใช้วิธีชีววิธี เช่น การฝึกหัดนกล่าเหยื่อ และหนอน สามารถกำจัดโดยการไถตอซัง ทำลายดักแด่ปลุกพืชหมุนเวียนใช้แสงไฟล่อตัวเต็มวัย หรือใช้สารสกัดจากพืชบางชนิด เช่น สะเดา เป็นต้น

สารเคมีจากไร่อ้อยไหลลงสู่แปลงนา การป้องกันสารเคมีจากไร่อ้อยไหลลงสู่แปลงนา ทำได้โดยจัดการการไหลของน้ำ เช่น การขุดคูหรือร่องระบายน้ำที่เหมาะสม การใช้ถุงปุ๋ยรองใต้คันดิน และจัดการการใช้สารเคมี เช่น ฉีดพ่นสารในทิศทางตามลมและหลีกเลี่ยงการฉีดพ่นขณะลมแรงหรือฝนตก เลือกใช้สารเคมีที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงชนิดของวัชพืชและความชื้นของดิน รวมถึงพิจารณาการใช้สารเคมีที่มีความเข้มข้นต่ำ หรือสารชีวภาพแทน

ผลผลิตข้าวต่อไร่ลดลง สายพันธุ์ข้าวที่มีหลายสายพันธุ์ พันธุ์พื้นเมืองพื้นบ้านเริ่มกลายพันธุ์เป็นสายพันธุ์แบบผสม เกษตรกรตลาดประจวบโดยเฉลี่ยได้ผลผลิตข้าว ประมาณ 600 - 700 กิโลกรัมต่อไร่ การที่จะเพิ่มผลผลิตข้าวต่อไร่ต้องมีเทคนิควิธีการจัดการที่เหมาะสมและมีคุณภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สัมพันธ์ คงมันกลาง (2566) พบว่า แนวทางการส่งเสริมการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตข้าวของสมาชิกรายใหญ่ พบกลยุทธ์ 5 ด้าน ได้แก่ การลดต้นทุนการผลิต การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต การพัฒนาคุณภาพ การจัดการตลาด และการบริหารจัดการการผลิต

ราคาข้าวตกต่ำ สาเหตุที่ราคาข้าวตกต่ำมาจากปัจจัยหลักคือ การเพิ่มขึ้นของปริมาณผลผลิตข้าวโลก โดยเฉพาะการกลับมาส่งออกข้าวของประเทศอินเดีย ทำให้เกิดภาวะอุปทานล้นตลาดโลก ประกอบกับการแข่งขันด้านราคาที่สูงขึ้นจากผู้ส่งออกข้าวรายอื่น ๆ เช่น ประเทศเวียดนามทำให้ประเทศต่าง ๆ ซึ่งเป็นผู้ซื้อข้าวหันไปซื้อข้าวจากประเทศที่มีราคาถูกกว่า ส่งผลกระทบต่อราคาข้าวของไทยที่สูงกว่าคู่แข่ง นอกจากนี้คุณภาพข้าวที่ลดลงจากความชื้นสูง ความเร่งรีบในการเก็บเกี่ยวข้าวที่ยังไม่สุกดี ทำให้คุณภาพข้าวไม่ถึงเกณฑ์มาตรฐาน ส่งผลให้ราคาถูกกดจากพ่อค้าคนกลาง คือ ผู้ประกอบการโรงสี และปัจจัยอื่น ๆ ตลอดจนถึงการเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐบาลก็ล้วนส่งผลให้ราคาข้าวไทยตกต่ำ ปัจจัยด้านนโยบายและการบริหารจัดการของรัฐบาล การขาดระบบที่ชัดเจนในการบริหารจัดการอุปสงค์อุปทานข้าว ในช่วงหลายปีที่ผ่านมาทำให้ผลผลิตล้นตลาด การส่งออกข้าวไทยลดลงอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามรัฐบาลพยายามส่งเสริมสนับสนุนและแก้ไขปัญหาโดยตลอด แต่ยังไม่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนและยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จันทิรา เหล็กดี (2564) พบว่า นโยบายข้าวของรัฐบาลตั้งแต่รัฐบาล พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร ถึงรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ที่ส่งผลต่อวิถีชาวนา ตำบลลุงเหล็ก อำเภอโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี พบว่า นโยบายข้าวของแต่ละรัฐบาลมีผลต่อวิถีชีวิตชาวนา หากแต่ละรัฐบาลให้ความสำคัญต่อชาวนาจะส่งผลต่อเรื่องคะแนนเสียงของรัฐบาล อาทิเช่น นโยบายรับจำนำข้าวเปลือกในปี นโยบายพักหนี้ของเกษตรกรรายย่อยและยากจนของรัฐบาลไทย นโยบายการรับจำนำข้าวเปลือก เป็นต้น นอกจากนี้ นโยบายราคาข้าวของแต่ละรัฐบาลยังส่งผลต่อวิถีชีวิตของชาวนา หากรัฐบาลใดให้ความสำคัญกับราคาข้าวที่สูง ชาวนาจะมีรายได้และวิถีชีวิตที่ดีขึ้น แต่หากรัฐบาลใดไม่ได้เน้นเรื่องราคาข้าว ทำให้ชาวนามีวิถีชีวิตค่อนข้างลำบาก เนื่องจากพื้นที่แห่งนี้ปลูกข้าวปีละหนึ่งครั้งไม่สามารถทำนาปรังได้ อีกทั้งยังมีต้นทุนการผลิตข้าวที่สูง

ภาระหนี้สิน แนวทางแก้ไขปัญหาทางโครงสร้างของรัฐบาล สัญญาที่ยืดหยุ่น โดยออกแบบสัญญาสินเชื่อให้มีความยืดหยุ่น ชำระตามโครงสร้างรายได้เกษตรกร และออกนโยบายที่เหมาะสมกับภาคเกษตรกรรม เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรในการจัดการหนี้สิน ส่วนเกษตรกรชาวนาพยายามลดต้นทุนการผลิตให้ได้มากที่สุด และพยายามหาเงินชำระหนี้เก่าโดยไม่ก่อหนี้ใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิจิตรา โกติรัมย์ (2562) พบว่า เกษตรกรมีภาระหนี้สินเฉลี่ย 58,626.87 บาท และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุพัตชา โอทาศรี (2556) พบว่า ภาครัฐต้องให้การสนับสนุนภาคเกษตรกรรมให้มากขึ้นและจริงจัง อีกทั้งยังต้องมีการปลูกฝังอาชีพทำนา สนับสนุนแหล่งเงินทุนแก่ชาวนา แต่ต้องตัดการให้การสนับสนุนเชิงประชานิยม

เกษตรกรขาดองค์ความรู้ เกษตรกรชาวนาบ้านตลาดประดู่ โดยส่วนมากขาดองค์ความรู้วิธีการทำนาเพื่อลดต้นทุนการผลิตให้ได้มากที่สุด ต้องทำอย่างไรบ้าง ใช้ข้าวพันธุ์อะไร ปุ๋ยสูตรใด ควรนำปุ๋ยอินทรีย์มาร่วมด้วยหรือไม่ การขาดการบริหารจัดการ คือ การขาดการวางแผนและการบริหารจัดการการผลิตที่ดี ทำให้เกิดต้นทุนที่ไม่จำเป็นและเพิ่มความเสี่ยง เช่น การจัดการน้ำที่ดีควรทำอย่างไร การใส่ปุ๋ยและฉีดฮอร์โมน ควรใส่ช่วงเวลาใดของข้าว การทำนาเปียกสลับนาแห้ง เพื่อประหยัดน้ำ ดังนั้น เกษตรกรบ้านตลาดประดู่มีความสนใจต้องการเข้าร่วมฝึกอบรมให้มีองค์ความรู้ เรื่องการลดต้นทุนการผลิตในการปลูกข้าวและการบริหารจัดการ โดยมีความยินดีเข้าร่วมกระบวนการวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สัมพันธ์ คงมันกลาง (2566) พบว่า สมาชิกนาแปลงใหญ่มีความต้องการการส่งเสริมความรู้ในระดับมาก ได้แก่ การจัดเตรียมดินและพื้นที่ปลูก นวัตกรรมเกี่ยวกับการจัดการน้ำในนาข้าว การควบคุมวัชพืช การป้องกันการระบาดของโรคและแมลงศัตรูข้าว และการผลิตข้าวแบบครบวงจร และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุพัตชา โอทาศรี (2556) พบว่า ข้อเสนอแนะ ควรมีการใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยการดำเนินตามแนวทางของเกษตรทฤษฎีใหม่ และควรส่งเสริมความรู้ให้กับชาวนาให้มีความรู้มากขึ้น

6.2 ศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาระบบการเพิ่มผลผลิตทำนา 1 ไร่ ได้ข้าว 1 ตัน ของเกษตรกรชุมชนตลาดประดู่ ตำบลกระซอน อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดนครราชสีมา

กระบวนการเพิ่มผลผลิตทำนา 1 ไร่ ได้ข้าว 1 ตัน (ภาคปฏิบัติ) 12 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การจัดการตอซังข้าว การทำวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ตกลงกันเอาไว้ว่า การกำจัดตอซังข้าวด้วยการไม่เผาทำลาย เปลี่ยนมาเป็นการเพิ่มรายได้จากการติดต่อผู้ประกอบการรับจ้างอัดฟางข้าว โดยขายได้ประมาณกิโลละ 5 - 10 บาท เพื่อให้ครอบครัวมีรายได้เสริม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กฤตวิทย์ ศิริจานุสรณ์ (2566) ได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการจัดการตอซังและฟางข้าวจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร เกษตรกรไม่มีการนำฟางข้าวไปใช้เป็นพลังงานทดแทน บางครั้งเกษตรกรมีการอัดฟางก้อน แต่ทุกครั้งเกษตรกรจะมีการไถกลบตอซังและฟางข้าว ทำให้มีรายได้เพิ่มเติมจากการขายฟางข้าว 59.54 บาทต่อไร่จากการอัดฟางก้อน 824.40 บาทต่อไร่ เกษตรกรมีปัญหาเกี่ยวกับการจัดการตอซังและฟางข้าว ในประเด็นขาดแคลนเครื่องจักรกล ขาดการสนับสนุนจากภาครัฐ และขาดแคลนน้ำในการจัดการตอซังและฟางข้าว นอกจากนี้ แนวทางส่งเสริมการจัดการตอซังและฟางข้าว คือ เจ้าหน้าที่ผู้ส่งเสริมจะต้องโน้มน้าวเกษตรกรให้เห็นประโยชน์ของตอซังและฟางข้าว การจัดการที่ถูกต้อง และการเพิ่มมูลค่าของฟางข้าว ผ่านช่องทางและ

วิธีการต่าง ๆ โดยยึดหลักกระบวนการยอมรับนวัตกรรมของ ทั้ง 5 ขั้น คือ ขั้นต้นตัวหรือรับทราบ ขั้นสนใจ
ขั้นประเมินผล ขั้นทดลองทำ และขั้นยอมรับนวัตกรรม

ขั้นตอนที่ 2 การใส่ปุ๋ยคอกในแปลงนา ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ผลิตปุ๋ยคอกโดยการหมักแบบกอง
ซึ่งจะใช้อินทรีวัตถุที่มีในชุมชนบ้านตลาดประดู่ ได้แก่ มูลโค แกลบ และรำ ผสมกับน้ำหมักชีวภาพและ
กากน้ำตาล นำวัสดุทั้งหมดมาคลุกเคล้าให้เข้ากัน พร้อมรดน้ำพลิกกลับกองปุ๋ยใช้เวลาหมักประมาณ 30 วัน
จากนั้นค่อยนำไปใส่ในแปลงนาข้าว ดังนั้น ปุ๋ยคอกมีประโยชน์ต่อการเกษตรและการปรับปรุงดินหลายประการ
ได้แก่ การเพิ่มธาตุอาหารในดิน การปรับปรุงโครงสร้างดิน การรักษาความชื้น และการลดการใช้ปุ๋ยเคมีได้เป็น
จำนวนมาก เป็นการลดต้นทุนการผลิตลงได้จำนวนมาก

ขั้นตอนที่ 3 การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ เป็นสิ่งจำเป็นแก่เกษตรกรต้องผลิตเองใช้เอง เพื่อช่วยลดต้นทุนการ
ผลิตจากการซื้อปุ๋ยเคมีและปุ๋ยอินทรีย์ ได้แก่ ปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพจากเศษอาหารพืชผักผลไม้ และน้ำหมัก
สมุนไพรไล่แมลงศัตรูข้าว ดังนั้น การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ควรนำวัตถุดิบซึ่งเป็นทุนที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ให้เกิด
ประโยชน์มากที่สุด เพื่อลดค่าใช้จ่ายจากการนำมาจากนอกชุมชน จากการวิจัยครั้งนี้ ได้เรียนเชิญวิทยากร
ซึ่งเป็นหมอดินอาสา หรือปราชญ์ชาวบ้านที่มีความชำนาญในการผลิตปุ๋ยสูตรต่าง ๆ มาสาธิตและให้เกษตรกร
ได้ปฏิบัติจริง เพื่อให้เกษตรกรได้เข้าใจง่ายขึ้น

ขั้นตอนที่ 4 การหมักฟางข้าวในแปลงนา ก่อนการทํานาควรกำจัดเศษฟางที่เหลือด้วยการไม่เผาเศษ
ฟาง เพราะจะทำให้โครงสร้างของดินและระบบนิเวศถูกทำลาย การหมักเศษฟางให้เป็นปุ๋ยในแปลงนา
เป็นการย่อยสลายฟางให้เป็นปุ๋ย ประโยชน์คือ ทำให้ดินร่วนซุย เพิ่มธาตุอาหารและโครงสร้างของดิน โดย
วิธีการย่ำฟางให้แบนราบกับพื้นดิน แล้วเติมน้ำพร้อมจุลินทรีย์ย่อยสลายฟาง เช่น พด.2 และปุ๋ยยูเรียแล้ว
ปล่อยให้ย่อยสลายประมาณ 15 วัน ก่อนไถกลบเพื่อเตรียมปลูกข้าวต่อไป

ขั้นตอนที่ 5 การเตรียมดินปลูกข้าว โดยมีวิธีการไถนา คือ ครั้งแรกไถตะเป็นการไถพลิกหน้าดิน
เพื่อพลิกดินชั้นล่างขึ้นมารับอากาศ ตากดินให้แห้ง และกำจัดวัชพืช หลังจากไถเสร็จให้ทิ้งช่วงประมาณ 1 - 2
สัปดาห์ ก่อนการไถครั้งที่สอง ไถแปร คือ การไถพลิกหน้าดินครั้งที่สองต่อจากการไถตะ โดยไถขวาง
แนวไถตะ เพื่อย่อยดินให้ละเอียดขึ้น กำจัดวัชพืชที่งอกขึ้นใหม่ และคลุกเคล้าเศษฟางและวัชพืชลงในดิน ทำให้
ดินมีสภาพที่เหมาะสมต่อการเพาะปลูก นอกจากนี้จะไถครั้งที่สามหรือไม่ก็ได้ เป็นการไถคราดหรือพรวนดิน
เป็นการทำเทือกนาหว่านน้ำตม เพื่อให้ดินละเอียดเป็นโคลนเหมาะสำหรับปลูกข้าวต่อไป สอดคล้องกับ
งานวิจัยของ พระมหาสำราญ สุขเมธ (มะโนรัตน์) (2564) พบว่า หากการทํานาแปลงใหญ่ขาดปุ๋ยบำรุงดิน หรือ
ขาดน้ำขังเลี้ยงต้นข้าว ผลผลิตก็ออกมาได้ไม่ดี ดินเป็นทรัพยากรธรรมชาติควรได้รับการบำรุงให้ดี และร่วนซุย
อยู่เสมอ

ขั้นตอนที่ 6 การเตรียมเมล็ดพันธุ์ข้าว การเตรียมเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ดีเริ่มจากการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ให้
ได้เมล็ดที่สมบูรณ์แข็งแรง ปราศจากโรคและสิ่งเจือปน จากนั้นทดสอบความงอกของเมล็ดเพื่อให้ทราบ
เปอร์เซ็นต์ของการงอกก่อนนำไปเพาะกล้า ต่อด้วยการคัดแยกเมล็ดลีบ โดยการแช่ในน้ำเกลือและเลือกเฉพาะ
เมล็ดที่จมน้ำแล้วจึงแช่เมล็ดและบ่ม เพื่อกระตุ้นการงอกก่อนนำไปเพาะปลูกต่อไป

ขั้นตอนที่ 7 การหว่านข้าว ในการวิจัยในครั้งนี้ เป็นการหว่านข้าวน้ำตม คือ วิธีปลูกข้าวด้วยการหว่านเมล็ดข้าวที่ผ่านการเพาะให้งอกแล้วลงในแปลงนาที่มีน้ำขังอยู่ วิธีนี้มีข้อดีคือ ช่วยควบคุมวัชพืชได้ดีกว่าการหว่านข้าวแห้ง แต่ต้องอาศัยการเตรียมดินให้สม่ำเสมอและสามารถควบคุมระดับน้ำได้ดี ดังนั้น คำแนะนำการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวสำหรับ 1 ไร่ ขึ้นอยู่กับวิธีการปลูก โดยนาหว่านข้าวแห้งจะใช้ประมาณ 10 - 15 กิโลกรัมต่อไร่ ส่วนการปลูกแบบหว่านข้าวน้ำตมจะใช้ประมาณ 20 กิโลกรัมต่อไร่ แต่ถ้าเป็นการทำนาหยอดหรือปักดำจะใช้เมล็ดพันธุ์น้อยกว่านั้น คือ ประมาณ 5 - 8 กิโลกรัมต่อไร่ อย่างไรก็ตามไม่มีสูตรสำเร็จรูปตายตัวให้เกษตรกรพิจารณาปรับใช้ตามความเหมาะสม

ขั้นตอนที่ 8 การดูแลรักษา เป็นการจัดการดูแลน้ำให้เพียงพอ ไม่มากและไม่น้อย การป้องกันและกำจัดศัตรูพืช ได้แก่ โรค แมลง และสัตว์ ทั้งใช้สารเคมีและสารชีวภัณฑ์ควบคู่กันไป ส่วนการใส่ปุ๋ยอินทรีย์และปุ๋ยอินทรีย์เคมี ตลอดถึงฮอร์โมนข้าวเป็นสิ่งจำเป็นที่ข้าวจะต้องได้รับธาตุอาหารที่เพียงพอ ซึ่งธาตุอาหารหลัก ได้แก่ ไนโตรเจน (N) ฟอสฟอรัส (P) โพแทสเซียม (K) ซึ่งพืชต้องการในปริมาณมาก ไนโตรเจนส่งเสริมการเจริญเติบโตของใบและลำต้น ฟอสฟอรัสช่วยพัฒนาระบบรากให้แข็งแรง และโพแทสเซียมช่วยให้พืชทนทานต่อสภาพแวดล้อมและโรคต่าง ๆ ดังนั้น การใส่ปุ๋ยควรใส่ช่วงข้าวเร่งต้น ช่วงแตกกอและข้าวตั้งท้องหรือรับรวงจากการวิจัยในครั้งนี้ โดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์เคมี สูตร 12-4-4 และปุ๋ยเคมี สูตร 16-16-16 อย่างไรก็ตามการใส่ปุ๋ยควรใส่ให้ถูกต้องตามช่วงเวลาของข้าวและไม่ใส่มากเกินไปและใส่น้อยจนขาดความพอดี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เมธี เจริญสุข และอนุพล อุ่นอ้าย (2562) พบว่า การใส่ปุ๋ยเคมีไม่ถูกเวลา การใส่ปุ๋ยเคมีเกินความจำเป็น เป็นการทำลายแร่ธาตุดิน เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 9 การเก็บเกี่ยวผลผลิต สำหรับข้าว กข49 เป็นพันธุ์ข้าวที่ทดลองวิจัยในครั้งนี้ มีอายุประมาณ 100 วัน จึงเก็บเกี่ยวได้ผลดี ความสำคัญของการเก็บเกี่ยวข้าวที่ถูกเวลา ทำให้ได้เมล็ดคุณภาพดี คือ ได้เมล็ดข้าวเต่งเต็มรวง มีน้ำหนักดี และความชื้นลดลง ช่วยให้เมล็ดมีความชื้นไม่สูงเกินไปสำหรับการนำไปสี และอำนวยความสะดวกแก่รถเกี่ยวข้าวในการเก็บเกี่ยว ตลอดถึงการระบายน้ำทำให้แปลงนาแห้ง สะดวกในการเก็บเกี่ยวด้วยเครื่องมือต่าง ๆ จากการทำวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ติดต่อกับเจ้าของผู้ประกอบการเครื่องจักรกลการเกษตร คือ รถเกี่ยวข้าว เพื่อความสะดวกรวดเร็วกว่าการใช้แรงงานคน ค่ารถเกี่ยวข้าวนาปรังไร่ละ 500 บาท ส่วนนาปี ไร่ละ 600 บาท

ขั้นตอนที่ 10 การจำหน่ายข้าว หลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิตเสร็จแล้ว ชาวนาต้องนำข้าวไปขาย เป็นการขายข้าวให้กับโรงสีหรือพ่อค้าโดยตรง ก่อนที่จะนำไปสีและแปรรูป ทำให้ได้ราคาขายข้าวที่สูงขึ้น แต่เกษตรกรต้องคำนึงถึงความชื้นของข้าว ต้องไม่เกิน 15% จึงจะขายข้าวได้ราคาดี ความสมบูรณ์ของเมล็ดและต้นทุนการลดความชื้นที่จะทำให้สูญเสียน้ำหนักข้าว ทั้งนี้ ราคาขายข้าว จะแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับชนิดข้าว คุณภาพข้าว และกลไกราคาตลาดในขณะนั้น

ขั้นตอนที่ 11 การเก็บข้าวไว้บริโภค ควรเก็บข้าวไว้ในยุ้งฉางที่มีตาข่ายกันหนูและระบายอากาศได้ดี หรือในภาชนะที่ปิดสนิท เช่น ปิ๊บสังกะสีหรือถุงพลาสติก เพื่อป้องกันแมลงและความชื้นสะสมซึ่งเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้ข้าวเสียหาย ดังนั้น การเก็บรักษาข้าวเปลือกอย่างถูกวิธีจะช่วยรักษาสภาพข้าวให้ดี และสามารถเก็บไว้ได้นาน

ขั้นตอนที่ 12 การเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าว หลังจากการเก็บเกี่ยวผลผลิตข้าวเรียบร้อยแล้วหลักการเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าว ได้แก่ การลดความชื้น โดยตากเมล็ดพันธุ์ข้าวบนวัสดุที่แห้งสะอาด ควรเก็บในภาชนะที่สะอาด มิดชิด ปลอดภัยจากแมลงและสัตว์ศัตรู โรงเก็บต้องสะอาด มีตาข่ายป้องกันนก หนู และสัตว์ที่เป็นศัตรูอื่น ๆ โดยเลือกสถานที่เก็บที่ไม่มีความชื้น และมีการระบายอากาศที่ดี เพื่อยืดอายุการเก็บรักษาและคงคุณภาพของเมล็ดพันธุ์ให้มีอัตราการงอกสูง

ภาพที่ 3 ผลผลิตแปลงทดลองใหญ่ 5 ไร่ ข้าวพันธุ์ กข.49

6.3 ศึกษาผลการพัฒนากระบวนการเพิ่มผลผลิตทำนา 1 ไร่ ได้ข้าว 1 ตัน เพื่อการพึ่งตนเองของเกษตรกรชุมชนตลาดประตู่ ตำบลกระซอน อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

การพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ จากผลการดำเนินงานวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย 5 ราย สามารถพึ่งตนเองได้ทางด้านเศรษฐกิจ คือ การลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ การลดรายจ่าย คือ การลดต้นทุนการผลิตให้ได้มากที่สุด ได้แก่ การใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวที่ดีและเหมาะสม การปรับปรุงบำรุงดิน การกำจัดต่อรังข้าวที่ตี การผลิตปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพและน้ำหมักสมุนไพรไล่แมลง การผลิตปุ๋ยคอก การหมักฟางข้าวในแปลงนา และการจัดการน้ำที่เพียงพอ นอกจากนี้การใช้พลังงานโซลาร์เซลล์มาช่วยประหยัดค่าน้ำมันในการสูบน้ำเข้านาและค่าไฟฟ้า ส่วนการเพิ่มรายได้ ได้แก่ ผลผลิตข้าวเพิ่มขึ้น จากแปลงทดลอง จำนวน 5 ไร่ ข้าว กข.49 ได้ผลผลิตสูงสุดโดยเฉลี่ยต่อไร่ ได้ข้าว 1.01 ตัน หรือได้ผลผลิตข้าว 1,010 กิโลกรัม สรุปผลได้ว่า การทดลองปลูกข้าวในครั้งนี้ บรรลุตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และชื่อเรื่อง คือ กระบวนการเพิ่มผลผลิตทำนา 1 ไร่ 1 ตัน สู่การพึ่งตนเอง ดังนั้น การทำนาให้ได้ผลผลิต 1 ไร่ ได้ข้าว 1 ตัน ก่อนทำวิจัยเกษตรกรลงทุนประมาณ 4,000 บาทต่อไร่ หลังการทดลองทำวิจัย ลงทุนประมาณ 3,000 บาทต่อไร่ แสดงให้เห็นว่า ต้นทุนการผลิตลดลงต่อไร่ ทำให้เกษตรกรลดรายจ่าย 1,000 บาทต่อไร่ และมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการมีผลผลิตต่อไร่เพิ่มขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เมธี เจริญสุข และอนุพล อุ่นอ้าย (2562) พบว่า “ผลจากการปรับปรุงกระบวนการปลูกข้าวนาปรัง พันธุ์ข้าวสุพรรณบุรี 1 สามารถทำให้ต้นทุนการปลูกข้าวนาปรัง จากวิธีเดิมใช้เงินลงทุน 4,259.10 บาทต่อไร่ หลังปรับปรุงใช้เงินลงทุน 2,998.99 บาทต่อไร่ ลดลงได้ 1,260.11 บาทต่อไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 29.59

ที่ความเชื่อมั่น 95% อีกทั้งยังสามารถทำให้ชาวนามีผลผลิตข้าวเพิ่มขึ้น 75 กิโลกรัม” สำหรับบุคคลที่มีความพร้อมทั้งด้านทุน แรงงาน วัสดุอุปกรณ์ การจัดการ และความรู้ ตลอดจนความขยันขันแข็งและเอาใจใส่ เมื่อขาดองค์ความรู้การทำนาให้ได้ผลที่สูง ต้องศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเอง จากการอ่านหนังสือวิชาการ ตำรา งานวิจัย สื่อออนไลน์ และศึกษาดูงานพื้นที่จริงและสอบถามท่านผู้รู้ การลดต้นทุนการผลิตให้ได้มากที่สุด และมีคุณภาพ คือวัตถุประสงค์หลักของการประกอบการทุกประเภท เกษตรกรชาวนาก็เช่นเดียวกัน การทำนาดันทุนการผลิตนับวันยิ่งสูงขึ้น การพึ่งตนเองคือเป้าหมายตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อเราพึ่งตนเองได้เราก็จะเข้มแข็งไปสู่ความยั่งยืนได้ จากที่กล่าวมาเป็นการลดต้นทุนการผลิต คือ การลดรายจ่าย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สัมพันธ์ คงมันกลาง (2566) พบว่า แนวทางการส่งเสริมการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตข้าวของสมาชิกนาแปลงใหญ่ โดยพบกลยุทธ์ 5 ด้าน ได้แก่ การลดต้นทุนการผลิต การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต การพัฒนาคุณภาพ การจัดการตลาด และการบริหารจัดการการผลิต

การพึ่งตนเองด้านสิ่งแวดล้อม การทำนาพึ่งตนเองด้านสิ่งแวดล้อม คือ การทำเกษตรที่เน้นความยั่งยืนและสมดุลทางธรรมชาติ โดยใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างคุ้มค่า ไม่พึ่งพาสารเคมีและเทคโนโลยีภายนอกมากเกินไป แต่หันมาพึ่งพาวิถีธรรมชาติ เช่น การปลูกพืชหมุนเวียนเพื่อบำรุงดิน การใช้ปุ๋ยอินทรีย์แทนปุ๋ยเคมี การจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ และการส่งเสริมความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อรักษาสมดุลของระบบนิเวศในระยะยาว จากผลการวิจัยในครั้งนี้ เกษตรกรให้ความสนใจสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น ได้แก่ การไม่เผาตอซังข้าวด้วยการอัดฟางก้อนจำหน่ายหรือเก็บไว้ใช้สอย การหมักฟางข้าวในแปลงนาเพื่อย่อยสลายเป็นปุ๋ยผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพและน้ำหมักสมุนไพรไล่แมลง และการผลิตปุ๋ยคอกโดยเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตามในการทำวิจัยในครั้งนี้ เป็นการทดลองเกษตรอินทรีย์เคมี คือ ใช้ทั้งปุ๋ยอินทรีย์และเคมีแบบผสมผสานกันเพื่อลดต้นทุนค่าใช้จ่าย และเป็นการเพิ่มผลผลิตข้าวให้มากขึ้น

7. สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

7.1 สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องกระบวนการเพิ่มผลผลิตทำนา 1 ไร่ 1 ตัน สู่การพึ่งตนเองของเกษตรกรบ้านตลาดประตูตำบลกระซอน อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา เป็นการวิจัยปฏิบัติการเชิงคุณภาพ (Qualitative (Action Research) มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อศึกษาสภาพบริบทชุมชน ปัญหาและอุปสรรค ศึกษาแนวทางการแก้ไข ปัญหา และศึกษาผลการพัฒนากระบวนการเพิ่มผลผลิตทำนาเพื่อการพึ่งตนเองของเกษตรกรชุมชนตลาดประตู ด้วยการศึกษากลุ่มประชากรที่เป็นผู้มีส่วนสำคัญ จำนวน 24 คน ประกอบด้วย เกษตรกรชาวนา ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่เกษตรตำบล เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ เจ้าหน้าที่พัฒนาที่ดิน วิทยากรผลิตปุ๋ย นักวิชาการศูนย์วิจัยข้าวนครราชสีมา นักวิชาการด้านวิทยาศาสตร์ หมอдинอาสาชุมชน นายกองค์การบริหารส่วนตำบลกระซอน ผู้ประกอบการโรงสีข้าว และผู้ประกอบการเครื่องจักรกลการเกษตร ใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยในครั้งนี้ สภาพบริบทชุมชนบ้านตลาดประตู เป็นชุมชนที่ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา รองลงมา คือ ทำไร่ทำสวน เลี้ยงสัตว์ รับจ้างค้าขาย และรับราชการ เกษตรกรมีน้ำทำนาตลอดปี

ทั้งนาปีและนาปรัง สภาพปัญหาของกระบวนการในการทำนา ได้แก่ พันธุ์ข้าวยังไม่เหมาะสม ต้นทุนการผลิตสูง การจัดการน้ำยังไม่ดีเท่าที่ควร ภัยธรรมชาติ ศัตรูพืชรบกวน สารเคมีจากไร่อ้อยไหลลงสู่แปลงนา ผลผลิตข้าวต่อไร่ลดลง ราคาข้าวตกต่ำ ภาระหนี้สินเพิ่มขึ้น และเกษตรกรขาดองค์ความรู้การทำนา 1 ไร่ 1 ตัน โดยมีแนวทางการแก้ไขปัญหากระบวนการเพิ่มผลผลิตทำนา 1 ไร่ 1 ตัน ซึ่งเป็นภาคทฤษฎี คือ การเข้าใจในเมล็ดพันธุ์เพาะปลูก การเข้าใจในสภาพอากาศและพื้นที่ปลูกข้าว การเข้าใจความต้องการของพืชและการบำรุงพืช การเข้าใจโรคพืช และการลดต้นทุนในการผลิตด้วยวิธีการต่าง ๆ สำหรับกระบวนการเพิ่มผลผลิตทำนา 1 ไร่ ได้ข้าว 1 ตัน ในภาคปฏิบัติประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญคือ ขั้นตอนการวางแผนเตรียมการผลิตข้าว 7 ด้าน ได้แก่ ที่ดิน เงินทุน แรงงาน ตัวผู้ประกอบการ วัสดุอุปกรณ์ เครื่องจักร และเมล็ดพันธุ์ข้าว และขั้นตอนการเพิ่มผลผลิตทำนา 1 ไร่ ได้ข้าว 1 ตัน ประกอบด้วยขั้นตอนย่อย 12 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การจัดการตอซังข้าว 2) การใส่ปุ๋ยคอกในแปลงนา 3) การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ 4) การหมักฟางข้าวในนา 5) การเตรียมดินปลูกข้าว 6) การเตรียมเมล็ดพันธุ์ข้าว 7) การหว่านข้าว 8) การดูแลรักษา 9) การเก็บเกี่ยวผลผลิต 10) การจำหน่ายข้าว 11) การเก็บข้าวไว้บริโภค และ 12) การเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าว และสุดท้าย ผลของการพัฒนากระบวนการเพิ่มผลผลิตทำนา 1 ไร่ ได้ข้าว 1 ตัน ทำให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ในด้านเศรษฐกิจและด้านสิ่งแวดล้อม

7.2 ข้อเสนอแนะ

7.2.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมและสนับสนุนเกษตรกรผู้ทำนา ได้แก่ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เจ้าหน้าที่เกษตรตำบล/อำเภอ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์กรมการค้าข้าว ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน และศูนย์วิจัยข้าวจังหวัด ฯลฯ ควรเน้นการบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อพัฒนาระบบการผลิตข้าวในระดับชุมชน การส่งเสริมเกษตรกรอินทรีย์ เกษตรผสมผสาน และวนเกษตร พร้อมให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนา การเข้าถึงแหล่งทุนที่ง่ายขึ้น การพัฒนากองทุนช่วยเหลือเกษตรกร การสร้างความมั่นคงด้านอาหาร เมล็ดพันธุ์ข้าว การพัฒนาตลาดและการแปรรูปข้าว จากผลการวิจัย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดังกล่าว ควรกำหนดเป็นนโยบายหรือแนวทางเพื่อให้เกษตรกรที่ทำนาได้มีแนวทางในการลดต้นทุนการผลิตให้ได้มากที่สุด ส่งเสริมการทำนาแบบผสมผสานอินทรีย์เคมี หรือเกษตรกรอินทรีย์ต่อไป ตลอดจนนโยบายรัฐบาล ควรมีแนวทางส่งเสริมและผลักดันให้ราคาข้าวได้ปรับตัวเพิ่มสูงขึ้น

7.2.2 ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

หน่วยงานที่สนใจและองค์กรในชุมชนต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นวิสาหกิจชุมชน กลุ่มอาชีพ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มออมทรัพย์การผลิต หรือเกษตรกรทั่วไปที่สนใจนำผลการวิจัยไปเป็นแนวทางและปรับใช้ในการพัฒนาการปลูกข้าวของกลุ่มและส่วนบุคคล ควรพิจารณาถึงสภาพบริบทชุมชน ภูมิสังคม สภาพดิน น้ำ พืชอากาศ แสงแดด และแร่ธาตุที่มีความแตกต่างกันในแต่ละชุมชนและแต่ละภูมิภาค โดยพิจารณาและวิเคราะห์นำผลการวิจัยไปปรับใช้ตามความเหมาะสม

7.2.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาวิจัยในประเด็นหัวข้อ บทเรียนความสำเร็จของกระบวนการเพิ่มผลผลิตทำนา 1 ไร่ 1 ตันสู่การพึ่งตนเอง การรวมกลุ่มอาชีพเกษตรกรทำนาแปลงใหญ่ในชุมชน กระบวนการเพิ่มผลผลิตการ

ทำนาอินทรีย์สู่การพึ่งตนเอง การจัดการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรกรทำนาบ้านตลาดประดู่หรือชุมชนอื่นและ
แนวทางการลดต้นทุนการผลิตการปลูกข้าวของเกษตรกร

เอกสารอ้างอิง

- กฤตวิทย์ ศิริจานุสรณ์. (2566). *แนวทางส่งเสริมการจัดการต่อรังและฟางข้าวของเกษตรกรอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช]. STOU IR at Sukhothai Thammathirat Open University. <https://ir.stou.ac.th/handle/123456789/13658>
- จันทร์จำว โพธิ์สุทธิ, ประดับ คงประมูล, สมทรง เพศพราหม, ทองใบ ฤกษ์สง่า, พยุง ศรีไพบูลย์, อ้อมใจ พึ่งสุข, บรรจง บัวเงิน, ชูชาติ ฤกษ์ประกอบ, ธเนศ สนธิ, สมพร ฤกษ์สง่า, มงคล คุ่มครอง, รัตนา ช่างต่อ, ลัดดา กิจสาสน, และนาท สมานหมู่. (2564). *รายงานวิจัยโครงการกระบวนการผลิตข้าวครบวงจรที่เหมาะสมกับเกษตรกรนาแปลงใหญ่ ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.). ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น.
- จันทร์รา เหล็กดี. (2564). *วิถีชีวิตชาวนาในยุค Thailand 4.0 ของชาวนา ตำบลลุงเหล็ก อำเภอโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี* [การค้นคว้าอิสระปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี]. ระบบคลังข้อมูลสารสนเทศดิจิทัลมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี. https://library.tru.ac.th/thesis/thesis_report_all_user_thesis.php
- พระมหาสำราญ สุเมธ (มะโนรัตน์). (2564). *การทำนาข้าวเกษตรอินทรีย์แปลงใหญ่เชิงพุทธในอำเภอเมืองจันทร์ อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ อำเภอรามคำแหง จังหวัดศรีสะเกษ* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย]. Thesis Central Library Mahachulalongkornrajavidyalaya University. <https://e-thesis.mcu.ac.th/thesis/4002>
- พิจิตรา โกติรัมย์. (2562). *การส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ของเกษตรกรในตำบลกันทรารมย์ อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช].
- เมธี เจริญสุข, และอนุพล อุ่นเอ๋ย. (2562). *การลดต้นทุนกระบวนการปลูกข้าวนาปรัง กรณีศึกษา : ชุมชนบ้านหนองบัวหึง จังหวัดราชบุรี* [โครงการวิศวกรรม หลักสูตรวิศวกรรมศาสตรบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- สาคร ปานเงิน, วรณช เสาร์ศรีน้อย, และชูรีนา เป็นญูไซะ. (2557). *คู่มือการทำนา*. วิทยาลัยชุมชนนราธิวาส.
- สุพัตรา โอทาศรี. (2556). *การดำรงอยู่ของอาชีพชาวนาไทย : กรณีศึกษาชาวนาไทย จังหวัดลพบุรี*. *วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย*, 8(25), 33-43.
- สัมพันธ์ คงมันกลาง. (2566). *แนวทางการส่งเสริมการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตข้าวของสมาชิกนาแปลงใหญ่ในอำเภอประทาย จังหวัดนครราชสีมา* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช].

นวัตกรรมการพัฒนาการประกอบการชุมชน Innovation in Community Entrepreneurship Development

ณัฐนันท์ จันทมณี*

Nattanan Chantamanee*

สถาบันพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ บริษัท เอช อาร์ ดี ไอ จำกัด

Human Resource Development Institute, HRDI Co., Ltd.

E-Mail: minddy2335@gmail.com

Received 20 August 2025

Revised 13 September 2025

Accepted 29 September 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและนำเสนอแนวทางการพัฒนาการประกอบการชุมชน โดยใช้นวัตกรรมเป็นเครื่องมือหลักในการขับเคลื่อนการประกอบการชุมชนให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้รวบรวมและสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับความหมายและความสำคัญของนวัตกรรม ควบคู่ไปกับการวิเคราะห์ความหมาย คุณลักษณะ และความสำคัญของการประกอบการชุมชน เพื่อสร้างกรอบแนวคิดในการพัฒนาที่ยั่งยืนด้วยนวัตกรรมการพัฒนาที่เหมาะสมสำหรับการประกอบการชุมชน ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า การจะยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันของการประกอบการชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นต้องอาศัยแนวทางการพัฒนาที่บูรณาการในสองมิติสำคัญ ได้แก่ 1) การพัฒนาศักยภาพของผู้ประกอบการและบุคลากร และ 2) การพัฒนาระบบการบริหารจัดการ โดยมีนวัตกรรมเป็นกลยุทธิ์ในการขับเคลื่อนการพัฒนา บทความนี้ได้นำเสนอแนวทางและนวัตกรรมที่เฉพาะเจาะจงสำหรับทั้งสองมิติ ประกอบด้วย นวัตกรรมการพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการชุมชน และนวัตกรรมการพัฒนาศักยภาพระบบบริหารจัดการ ซึ่งต้องดำเนินการควบคู่กันไปพร้อมกันอย่างมีความสมดุล ทำให้เกิดความเชื่อมโยงการพัฒนาในประเด็นต่าง ๆ อาทิเช่น การพัฒนาทักษะที่เป็นทักษะเชิงวิชาชีพและทักษะด้านพฤติกรรม การส่งเสริมทักษะความคิดสร้างสรรค์ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการบริหารจัดการ และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ เป็นต้น ข้อค้นพบสำคัญคือ นวัตกรรมที่นำมาปรับใช้จะต้องสอดคล้องกับบริบทขององค์กรและวิถีชุมชน โดยมีเป้าหมายสูงสุดเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน สร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์และบริการ และสร้างเศรษฐกิจฐานรากที่เข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน นำไปสู่การพัฒนาที่สร้างความสมดุลระหว่าง คน องค์กร และชุมชน เทียบเคียงได้กับการพัฒนาตามหลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

คำสำคัญ: นวัตกรรม การประกอบการชุมชน การพัฒนาศักยภาพ การบริหารจัดการชุมชน เศรษฐกิจชุมชน

Abstract

This academic article aims to study and propose guidelines for the development of community entrepreneurship by utilizing innovation as the key driver to enable community enterprises to keep pace with change. Based on a review of relevant literature, the study compiled and synthesized knowledge regarding the definition and significance of innovation, coupled with an analysis of the meaning, characteristics, and importance of community entrepreneurship. This process established a conceptual framework for sustainable development through appropriate innovation for community enterprises. The findings indicate that to effectively enhance the competitiveness of community entrepreneurship, it is essential to adopt an integrated development approach across two critical dimensions: 1) the development of the potential of entrepreneurs and personnel, and 2) the development of the management system. Innovation serves as the strategy to drive this development. The article presents specific guidelines and innovations for both dimensions, comprising innovations for enhancing the potential of community entrepreneurs and innovations for developing the management system's potential. These must be implemented simultaneously and in a balanced manner, fostering interconnected development across various issues such as the development of hard skills (professional skills) and soft skills (behavioral skills), the promotion of creative thinking skills, the application of digital technology in management, and the creation of collaborative networks, among others. A key finding is that the innovation adopted must align with the organizational context and the community's way of life. The goal is to increase competitiveness, create added value for products and services, and establish a strong, self-reliant, and sustainable grassroots economy. This leads to a form of development that achieves balance among people, organization, and community, which is comparable to development based on the principles of the Sufficiency Economy Philosophy.

Keywords: Innovation, Community Entrepreneurship, Capacity Development, Community Management, Community Economy

1. บทนำ

ในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วที่ต้องขับเคลื่อนธุรกิจด้วยเทคโนโลยีและความคิดสร้างสรรค์ นวัตกรรม (Innovation) ได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับองค์กรไปจนถึงระดับประเทศ การสร้างสรรค์สิ่งใหม่หรือการปรับปรุงพัฒนาสิ่งเดิมให้ดีขึ้นไม่เพียงแต่จะช่วยยกระดับคุณภาพชีวิต แต่ยังเป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมให้ก้าวไปข้างหน้าอย่างมั่นคงและยั่งยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่น ที่สามารถพึ่งตนเองได้ภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่มีการช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน มีคุณธรรม จริยธรรม และเป็นการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับการผลิต จนถึงระดับการบริโภค การมีส่วนร่วมของชุมชนในการคิด การลงมือปฏิบัติ การรับผลประโยชน์ และร่วมกันเป็นเจ้าของ (กรมประชาสัมพันธ์, 2566)

แนวทางการส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ประการหนึ่งที่สำคัญ คือ การกำหนดเป้าหมายผลผลิตจากการดำเนินการ ได้แก่ การสร้างอาชีพ สร้างรายได้ส่งเสริมความสัมพันธ์ในชุมชน เศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็ง และคนในชุมชนมีความสุข (กาญจนา รอดแก้ว และคณะ, 2564) ซึ่งมีการประกอบการชุมชน (Community Entrepreneurship) ที่ถือเป็นกลไกหลักในการสร้างงาน สร้างรายได้ และกระจายความมั่งคั่งสู่ชุมชนท้องถิ่นที่กำลังเผชิญกับความท้าทายที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการแข่งขันในตลาดที่รุนแรงขึ้น การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้บริโภค หรือข้อจำกัดด้านทรัพยากรและการจัดการ การประกอบการชุมชนมีลักษณะเฉพาะตัวที่แตกต่างจากธุรกิจทั่วไป โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อสร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมให้กับสมาชิกและชุมชนโดยรวม การดำเนินงานมักตั้งอยู่บนฐานของทรัพยากรภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม เพื่อให้การประกอบการชุมชนสามารถเติบโตและปรับตัวเท่าทันต่อพลวัตของโลกสมัยใหม่ได้นั้น การนำแนวคิดเชิงนวัตกรรมเข้ามาประยุกต์ใช้จึงเป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ การพัฒนานี้จำเป็นต้องอาศัยแนวทางที่ครอบคลุมทั้งในมิติตัวบุคคลและมิติของระบบการบริหารจัดการ

บทความวิชาการฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาการประกอบการชุมชนอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจถึงความหมายและความสำคัญของนวัตกรรม ในฐานะปัจจัยขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง จากนั้นจะเจาะลึกถึงความหมาย คุณลักษณะสำคัญ และความสำคัญของการประกอบการชุมชน เพื่อให้เห็นภาพรวมและศักยภาพของกลไกนี้ ก่อนจะนำเสนอแนวทางการพัฒนาผู้ประกอบการชุมชน และแนวทางการส่งเสริมให้บุคลากรได้พัฒนาศักยภาพของตนเอง นอกจากนี้บทความยังได้รวบรวม แนวทางการพัฒนาระบบบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ และท้ายที่สุดจะนำเสนอนวัตกรรมการพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการชุมชน และนวัตกรรมการพัฒนาศักยภาพระบบบริหารจัดการประกอบการ

ชุมชน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญที่จะช่วยยกระดับการประกอบการชุมชนให้สามารถสร้างคุณค่าที่ยั่งยืนและแข่งขันได้ในระยะยาวต่อไป

2. เนื้อหาเกี่ยวกับนวัตกรรมการพัฒนาการประกอบการชุมชน

2.1 นวัตกรรม

2.1.1 ความหมายของนวัตกรรม

สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (2562) ได้ให้ความหมายของนวัตกรรมไว้ดังนี้ “การนำความรู้มาผนวกกับความคิดสร้างสรรค์เพื่อนำไปสู่การสร้างคุณค่าคุณประโยชน์บางอย่าง” นวัตกรรมจึงเป็นกระบวนการที่เกิดจากการนำความรู้และความคิดสร้างสรรค์มาผนวกกับความสามารถในการจัดการ เพื่อสร้างให้เกิดเป็นธุรกิจนวัตกรรมหรือธุรกิจใหม่ อันจะนำไปสู่การลงทุนใหม่ที่ส่งผลต่อการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ

เทพรัตน์ พิมลเสถียร (2560) กล่าวว่า นวัตกรรม คือ ผลิตภัณฑ์ สินค้า กระบวนการ หรือบริการที่เป็นสิ่งที่ไม่เคยมีมาก่อน สร้างขึ้นมาใหม่ หรือสิ่งที่มีอยู่แล้วนำมาพัฒนาปรับปรุง คุณภาพให้ดีขึ้น นวัตกรรมต้องถูกนำมาประยุกต์ใช้ประโยชน์ทางใดทางหนึ่งไม่ว่าจะเป็นการตลาด พาณิชยกรรม หรือสังคม

Marina (2007) ได้ให้ความหมายของนวัตกรรมว่า “เป็นการสร้างความรู้และความคิดใหม่ เพื่อให้ผลลัพธ์ใหม่ทางธุรกิจ ซึ่งให้ความสำคัญกับการปรับปรุงกระบวนการดำเนินธุรกิจภายในองค์กร (Internal Business Process) และโครงสร้างธุรกิจ เพื่อสร้างสินค้าและบริการที่สร้างขึ้นตามความต้องการของตลาด”

Toffler (1980) ได้ให้ความหมายของนวัตกรรมไว้ว่า นวัตกรรม เป็นการผสมผสานระหว่างเครื่องมือกล และเทคนิคต่าง ๆ ที่มี 3 ลักษณะประกอบกัน ได้แก่ 1) จะต้องเป็นการสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ (creative) และเป็นความคิดที่สามารถปฏิบัติได้ (feasible idea) 2) จะต้องสามารถนำไปใช้ได้ผลจริง (practical application) 3) มีการเผยแพร่ออกสู่ชุมชน (Distribution)

โดยสรุป นวัตกรรม คือ "การสร้างสรรค์หรือพัฒนาสิ่งใหม่ ๆ ที่สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้จริง" โดยอาจเป็นได้ทั้งความคิด ผลิตภัณฑ์ กระบวนการ หรือรูปแบบการดำเนินงานใหม่ ๆ ที่ไม่เคยมีมาก่อน หรือเป็นการต่อยอดพัฒนาจากสิ่งเดิมให้ดีขึ้น และที่สำคัญที่สุดคือต้อง "สร้างคุณค่า" ในเชิงเศรษฐกิจ สังคม หรือคุณภาพชีวิตได้ ดังนั้นหัวใจหลักของนวัตกรรม ไม่ใช่แค่ "ความใหม่" แต่คือ "คุณค่าที่เกิดขึ้นจากความใหม่" นั่นเอง

2.1.2 ความสำคัญของนวัตกรรม

การเปลี่ยนแปลงในสังคมโลกที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว นวัตกรรมจึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อการอยู่รอด และความเติบโตของการประกอบธุรกิจ ไม่ว่าจะเป็นธุรกิจขนาดเล็ก ธุรกิจขนาดกลาง หรือธุรกิจขนาดใหญ่ นวัตกรรมจึงมีความสำคัญต่อการประกอบธุรกิจ เกี่ยวกับความสำคัญของนวัตกรรม วัฒนชัย ศิริญาณ (2560, น. 38) ได้กล่าวไว้ว่า นวัตกรรมเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดมูลค่าและการเติบโตให้กับองค์กร และหลายองค์การเริ่มให้ความสนใจในการสร้างนวัตกรรมให้เกิดขึ้นในองค์กร ทั้งนี้นวัตกรรมยังสามารถสร้างภาพลักษณ์ด้านบวกให้กับองค์กร

อย่างไรก็ตามนวัตกรรมมีความสำคัญต่อการประกอบการชุมชน ดังนี้

1) **สร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน** องค์การธุรกิจที่มีนวัตกรรม สามารถสร้างผลิตภัณฑ์และบริการที่แตกต่าง โดดเด่น และตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้ดีกว่าคู่แข่ง

2) **เพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผล** นวัตกรรมด้านกระบวนการผลิตขององค์การธุรกิจ จะช่วยลดต้นทุน ลดระยะเวลาการทำงาน และเพิ่มคุณภาพของการผลิตสินค้าหรือบริการ

3) **ช่วยแก้ปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อม** นวัตกรรมเป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อน เช่น การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ, ปัญหาสุขภาพ, หรือความเหลื่อมล้ำ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นปัญหาทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ทำให้สถานประกอบการอยู่เคียงคู่กับชุมชนได้เป็นอย่างดี และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

4) **ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิต** นวัตกรรมทำให้บุคลากรของสถานประกอบการมีการดำเนินชีวิตที่สะดวกสบาย ปลอดภัย มีสุขภาพที่ดีขึ้น และมีความสุขต่อการทำงานในสถานประกอบการ โดยอาศัยเทคโนโลยีและวิธีการใหม่ ๆ จากนวัตกรรม

2.2 การประกอบการชุมชน

2.2.1 ความหมายของการประกอบการชุมชน

การประกอบการชุมชน เป็นแนวคิดที่ได้รับการพัฒนาขึ้นบนพื้นฐานของแนวคิดทางเศรษฐกิจ คือ การประกอบการ และแนวคิดทางสังคมวัฒนธรรมในประเทศไทยซึ่งเชื่อว่า ชุมชนมีศักยภาพและพึ่งตนเองได้หากได้รับโอกาส ประกอบกับสถานการณ์โลกและประเทศที่เปลี่ยนไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีที่นำไปสู่ปรากฏการณ์ “เทคโนโลยีเปลี่ยนโลก” (Disruptive Technology) (จำนง แรกพินิจ, 2563)

ผู้ประกอบการชุมชน หมายถึง ผู้ขายสินค้า ผู้ให้บริการ เจ้าของกิจการของตนเอง ผู้จัดตั้งองค์กร และยังหมายถึงบุคคลที่มีคุณลักษณะที่ทุ่มเทในการทำงาน มีเป้าหมายที่มุ่งหวังในผลกำไรหรือผลตอบแทน และต้องเป็นบุคคลที่เข้าใจถึงสภาพแวดล้อมและบริบทของชุมชน พร้อมทั้งต้องเป็นผู้ที่ขอสร้างโอกาสให้กับตนเอง เป็นผู้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และยอมรับความเสี่ยงจากการลงทุน (พระธานี โกสโล (ศิรินอก) และคณะ, 2560)

สรุปว่า การประกอบการชุมชน คือ "การดำเนินธุรกิจโดยคนในชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการของชุมชน โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นหลัก และมุ่งเน้นให้ผลประโยชน์กลับคืนสู่ชุมชน" หัวใจสำคัญของการประกอบการชุมชนไม่ใช่การมุ่งสร้างกำไรสูงสุดเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการสร้าง "คุณค่าร่วม" (Shared Value) ทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งเป็นไปตามหลักการของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

2.2.2 คุณลักษณะสำคัญของการประกอบการชุมชน

การประกอบการชุมชน มีคุณลักษณะสำคัญหลายประการ ดังต่อไปนี้

1) **ความเป็นเจ้าของร่วมกัน** การประกอบการชุมชนมักจะมีรูปแบบเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคม สหกรณ์ หรือกิจการที่สมาชิกในชุมชนเป็นเจ้าของและมีส่วนร่วมในกระบวนการดำเนินธุรกิจตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมแก้ไขปัญหา และร่วมรับผลประโยชน์

2) **ใช้ทุนและทรัพยากรในท้องถิ่น** เน้นการใช้ภูมิปัญญา วัตถุดิบ แรงงาน ทุนทรัพย์ และทรัพยากรในพื้นที่ชุมชน เพื่อสร้างเศรษฐกิจให้เกิดการหมุนเวียนในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง

3) **เป้าหมายเพื่อพัฒนาชุมชน** กำไรที่ได้จากการดำเนินธุรกิจจะถูกนำไปต่อยอดเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต แก้ไขปัญหาสังคม หรืออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง

4) **สร้างงานและสร้างรายได้ในพื้นที่** เป็นการสร้างงานสร้างรายได้ให้กับคนในพื้นที่ ช่วยลดปัญหาการย้ายถิ่นฐานเข้าสู่เมือง ส่งเสริมสังคมแห่งความสุขของสถาบันครอบครัว สร้างอาชีพที่มั่นคงให้แก่คนในชุมชน

5) **ส่งเสริมความสามัคคีในชุมชน** ทำให้เกิดกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม ช่วยสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดี พี่พาค้ายช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน พร้อมทั้งสร้างความรู้สึกร่วมเป็นส่วนหนึ่งของคนในชุมชน

2.2.3 ความสำคัญของการประกอบการชุมชน

การประกอบการชุมชน เป็นการประกอบอาชีพในรูปแบบของธุรกิจขนาดเล็ก มีมูลค่าต่อหนึ่งธุรกิจไม่มากนัก แต่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน ตามรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) **สร้างเศรษฐกิจฐานรากที่เข้มแข็ง** ทำให้เงินหมุนเวียนอยู่ภายในชุมชน ลดการพึ่งพาจากภายนอก และกระจายรายได้สู่คนในท้องถิ่นอย่างทั่วถึง

2) **ยกระดับคุณภาพชีวิต** ชุมชนสามารถนำผลกำไรไปพัฒนาบริการสาธารณะที่จำเป็น เช่น การศึกษา การสาธารณสุข หรือโครงสร้างพื้นฐาน

3) **อนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม** ธุรกิจชุมชนมักจะเชื่อมโยงกับอัตลักษณ์และวิถีชีวิตดั้งเดิม ช่วยอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่

4) **เสริมสร้างศักยภาพของคนในชุมชน** เป็นเวทีให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ทักษะการบริหารจัดการ การตลาด และการเป็นผู้ประกอบการ

2.3 การพัฒนาการประกอบการชุมชน

การพัฒนาการประกอบการชุมชน ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน มุ่งเน้นการดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพ นำไปสู่การสร้างรายได้ที่มั่นคงและความเป็นอยู่ที่ดีอย่างยั่งยืนของกลุ่มเกษตรกรและผู้ผลิตสินค้าพื้นเมือง โดยดำเนินการสอดคล้องกับความต้องการของแต่ละชุมชนในหลากหลายรูปแบบ (บริษัท เซ็นทรัล รีเทล คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน), ม.ป.ป) เป็นการพัฒนาแบบบูรณาการระหว่างการพัฒนาบุคลากร ซึ่งหมายถึงตัวผู้ประกอบการเองและบุคลากรทั้งหมดในสถานประกอบการชุมชนนั้น กับการพัฒนาระบบบริหารจัดการ โดยให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชนหรือบริบทของสถานประกอบการชุมชน

2.3.1 แนวทางพัฒนาผู้ประกอบการชุมชน

ผู้ประกอบการชุมชนมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยการพัฒนาทักษะที่หลากหลายที่เกี่ยวข้องกับการประกอบการ ทั้งทักษะที่เป็น Hard skills และ Soft skills ซึ่งต่างก็มีความสำคัญต่อการทำงานและประสบความสำเร็จในอาชีพการงาน กล่าวคือ การพัฒนาทักษะ Hard skills ได้แก่ ทักษะเชิงเทคนิคหรือทักษะเฉพาะทางที่สามารถวัดผลและประเมินได้อย่างชัดเจน ทักษะเหล่านี้มักเกี่ยวข้องกับความรู้ ความเชี่ยวชาญในงานเฉพาะด้าน ซึ่งในการเป็นผู้ประกอบการชุมชน ต้องพัฒนาทักษะหลากหลายด้าน เช่น ทักษะการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ ทักษะการวิเคราะห์ข้อมูล ทักษะด้านกฎหมาย ทักษะด้านบัญชีและการเงิน ทักษะด้านการตลาดและการขาย ทักษะด้านการผลิตผลิตภัณฑ์และบริการ และทักษะด้านการบริหารสถานประกอบการ เป็นต้น

สำหรับการพัฒนาทักษะ Soft skills ได้แก่ ทักษะทางอารมณ์และสังคมที่จำเป็นต่อการทำงานและการดำเนินชีวิต ทักษะเหล่านี้ไม่สามารถวัดหรือประเมินได้อย่างชัดเจน แต่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำงานร่วมกับผู้อื่นและประสบความสำเร็จในอาชีพการงาน เช่น ทักษะด้านการสื่อสาร ทักษะด้านการสร้างปฏิสัมพันธ์ ทักษะด้านการทำงานเป็นทีม ทักษะด้านการแก้ปัญหา ทักษะด้านการตัดสินใจ ทักษะด้านความคิดสร้างสรรค์ ทักษะด้านการปรับตัว ทักษะด้านการบริหารความขัดแย้ง ทักษะด้านการโน้มน้าวใจ ทักษะด้านการจัดการเวลา ทักษะด้านภาวะผู้นำ และทักษะด้านการควบคุมกำกับงาน

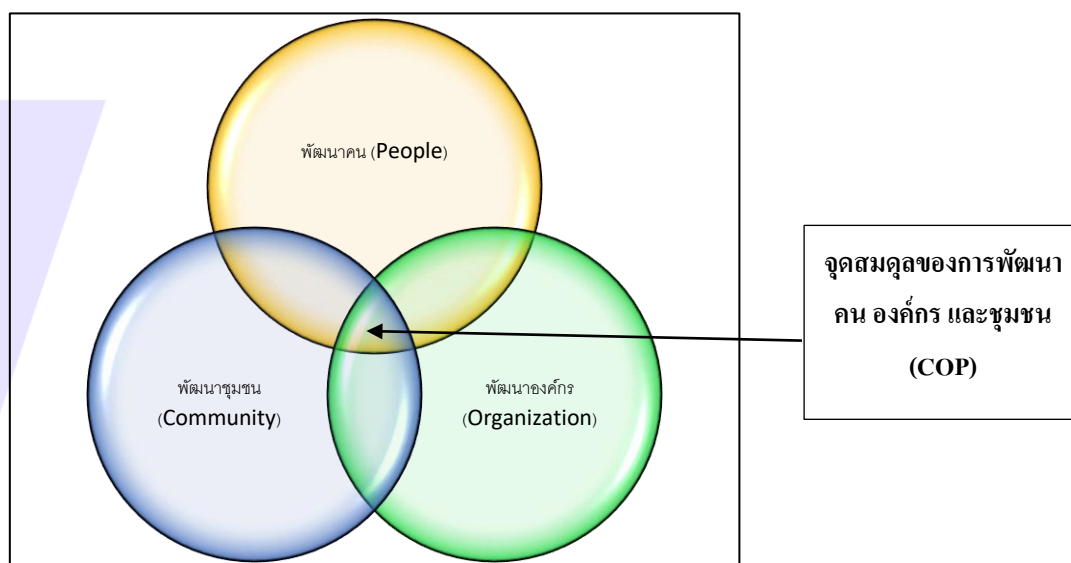
2.3.2 แนวทางการส่งเสริมให้บุคลากรพัฒนาศักยภาพ

การส่งเสริมให้บุคลากรพัฒนาศักยภาพเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จขององค์กร การพัฒนาศักยภาพของบุคลากรไม่เพียงแต่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน แต่ยังสร้างแรงจูงใจและสร้างความผูกพันของพนักงานภายในองค์กรอีกด้วย แนวทางในการส่งเสริมบุคลากร มีรายละเอียดดังนี้

- 1) การจัดฝึกอบรมและพัฒนาทักษะให้บุคลากร เช่น การจัดหลักสูตรอบรม ส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านออนไลน์ สนับสนุนการเข้าร่วมสัมมนา การวิจัย การเขียนบทความวิชาการ และการศึกษาดูงาน เป็นต้น
- 2) การมอบหมายงานที่ท้าทาย เพื่อส่งเสริมให้บุคลากรได้ใช้ความรู้ความสามารถและได้พัฒนาทักษะใหม่ ๆ
- 3) การส่งเสริมวัฒนธรรมองค์กรที่สนับสนุนการเรียนรู้และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จัดให้มีการจัดการเรียนรู้ในองค์กร และพัฒนาให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้
- 4) การให้คำปรึกษาและสนับสนุน ให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนเมื่อบุคลากรต้องการพัฒนาทักษะเฉพาะด้าน
- 5) การประเมินและให้ข้อเสนอแนะ ประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างเป็นธรรม และให้ข้อเสนอแนะที่สร้างสรรค์ เปิดโอกาสให้บุคลากรได้ประเมินตนเองและรับข้อเสนอแนะจากผู้อื่น และนำผลการประเมินมาปรับปรุงและพัฒนากระบวนการพัฒนาบุคลากร

2.3.3 แนวทางการพัฒนาระบบบริหารจัดการประกอบการชุมชน

โดยทั่วไปแนวทางการพัฒนาระบบบริหารจัดการประกอบการชุมชน เป็นการพัฒนาองค์กร ควบคู่กับการพัฒนาคนในองค์กรให้เชื่อมโยงกับบริบทของการพัฒนาชุมชน โดยการบูรณาการไปพร้อม ๆ กัน ทำให้คนมีศักยภาพสูงขึ้น มีทั้งความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่ดีในการประกอบการ ทำให้องค์กรมีระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ และทำให้ชุมชนได้รับผลกระทบจากการพัฒนาคนและองค์กรในเชิงบวก เป็นแนวทางการพัฒนาการประกอบการชุมชนที่อยู่บนพื้นฐานของความสมดุลระหว่าง คน องค์กร และชุมชน เทียบเคียงกับการพัฒนาตามหลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่เน้นความพอดีของการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ตามภาพด้านล่างนี้

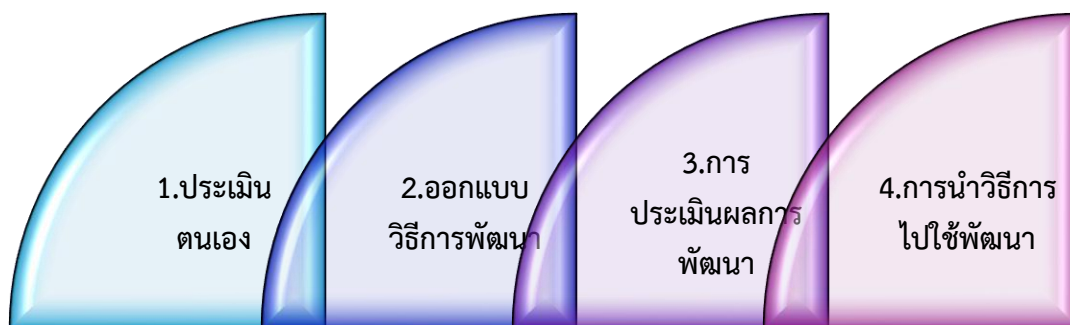
ภาพที่ 1 ความสมดุลของการพัฒนาคน องค์กร และชุมชน

2.4 นวัตกรรมพัฒนาการประกอบการชุมชน

การพัฒนาการประกอบการชุมชนให้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก นอกเหนือจากการต้องใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยแล้ว จำเป็นต้องสร้างสรรค์นวัตกรรมหรือวิธีการพัฒนาใหม่ ๆ ที่มีความเหมาะสมกับบริบทของสถานประกอบการนั้น ๆ ผู้เขียนขอแบ่งนวัตกรรมพัฒนาการประกอบการชุมชนออกเป็น 2 ประเด็น ที่มีวิธีการพัฒนาที่ความแตกต่างกัน แต่ต้องมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน กล่าวคือ นวัตกรรมพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการชุมชน และนวัตกรรมพัฒนาศักยภาพระบบบริหารจัดการประกอบการชุมชน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

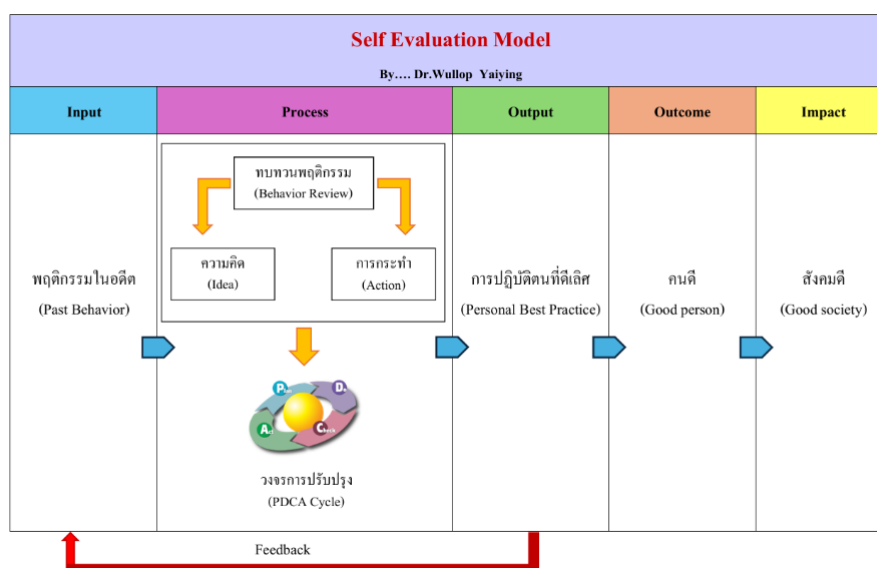
2.4.1 นวัตกรรมพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการชุมชน

กรอบการพัฒนาผู้ประกอบการเป็นกระบวนการที่ออกแบบมาเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการเติบโตของผู้ประกอบการ ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ 1) ประเมินตนเอง 2) ออกแบบวิธีการพัฒนา 3) การนำวิธีการไปใช้พัฒนา 4) การประเมินผลการพัฒนา ปรากฏดังภาพด้านล่างนี้

ภาพที่ 2 กรอบการพัฒนาผู้ประกอบการ

ขั้นตอนประเมินตนเอง เป็นการใช้เวลาทบทวนความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมของตนเองในช่วงเวลาที่ผ่านมา พร้อมทั้งขอความคิดเห็นจากบุคคลรอบข้างที่มีความปรารถนาดี เป็นกัลยาณมิตร เพื่อให้ได้มุมมองที่แตกต่าง ตั้งคำถามกับตนเองว่า ตนเองทำอะไรบกพร่องบ้างหรือไม่ ต้องปรับปรุงและพัฒนาตนเองด้านใดบ้าง เป้าหมายการดำเนินชีวิตของตนเองคืออะไร ในบทความนี้ผู้เขียนขอเสนอ รูปแบบการประเมินตนเอง (Self-Evaluation Model) เป็นรูปแบบที่เกิดมาจากการประยุกต์ใช้ทฤษฎีเชิงระบบ ทฤษฎีการประเมินผล และแนวคิด PDCA Cycle ซึ่งผ่านกระบวนการวิจัยปฏิบัติการ เป็นรูปแบบที่พัฒนาขึ้นด้วยการประยุกต์ใช้เครื่องมือและทฤษฎีด้านการพัฒนาโดย ดร.วัลลภ ใหญ่ยิ่ง ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และองค์กร กล่าวคือ เมื่อต้องการพัฒนาตนเอง จำเป็นต้องมีการประเมินตนเองก่อน เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดวิธีการพัฒนาตนเอง ช่วยให้เราระหนักถึงจุดแข็ง จุดอ่อนของตนเอง และนำไปสู่การปรับปรุงพฤติกรรมการปฏิบัติตนที่ดีเลิศ (Personal Best Practice) ให้ดียิ่งขึ้น (บริษัท เอช อาร์ ดี ไอ จำกัด, 2557)

ภาพที่ 3 Self-Evaluation Model

ที่มา: บริษัท เอช อาร์ ดี ไอ จำกัด (2557)

ขั้นตอนนอกแบบวิธีการพัฒนา ประกอบด้วยขั้นตอนการดำเนินงานดังต่อไปนี้

- 1) กำหนดเป้าหมายที่ตนเองต้องการพัฒนา ต้องการเปลี่ยนแปลง ต้องการบรรลุเป้าหมายอะไร และต้องเป็นการพัฒนาที่สามารถวัดผลและติดตามความก้าวหน้าได้
- 2) วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อนของตนเอง ทำความเข้าใจตนเองว่า ตนเองมีทักษะมีความสามารถอะไร มีจุดไหนที่ต้องปรับปรุง และรับฟังความคิดเห็นจากคนรอบข้าง เพื่อให้ได้มุมมองที่แตกต่าง
- 3) วางแผนการพัฒนา เลือกวิธีการพัฒนาที่เหมาะสมกับตนเอง เช่น การเรียนรู้ด้วยตนเอง, การเข้าร่วมอบรม, การขอคำปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ และกำหนดตารางเวลาที่ชัดเจน
- 4) ลงมือปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ติดตามความก้าวหน้า ประเมินผลลัพธ์เป็นระยะ ๆ หากพบว่าวิธีการที่ใช้อยู่ไม่ได้ผล ให้ปรับเปลี่ยนแผนใหม่
- 5) สร้างแรงจูงใจ โดยการให้รางวัลตนเองเมื่อบรรลุเป้าหมาย เพื่อเป็นกำลังใจ และรักษาวินัยในการพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ แม้ในช่วงเวลาที่ยากลำบาก

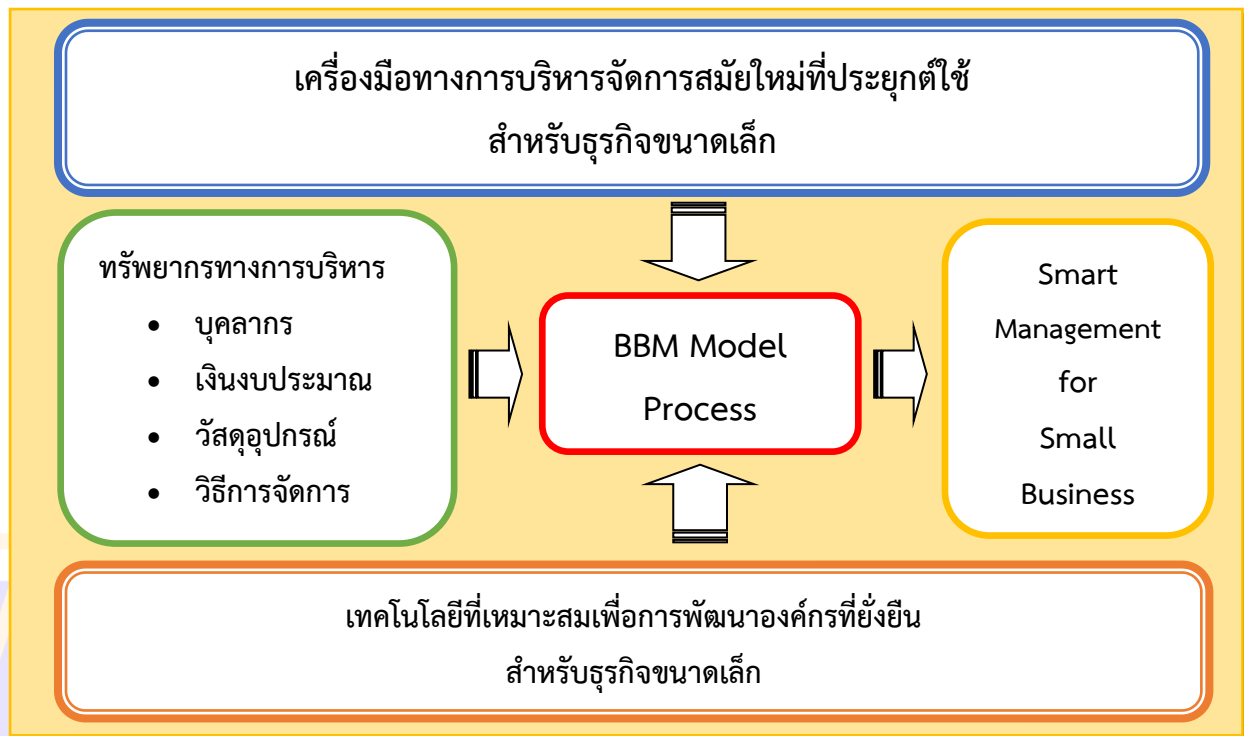
ขั้นตอนการนำวิธีการไปใช้พัฒนา เริ่มต้นจากการทบทวนเป้าหมายในการดำเนินชีวิต จากนั้นจึงวางแผนการพัฒนาและมีการติดตามผลอย่างต่อเนื่อง ด้วยการปรับเปลี่ยนทัศนคติและวิธีการพัฒนา จะช่วยให้เห็นผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น การพัฒนาตนเองเริ่มจากเรื่องเล็ก ๆ ใกล้ตัว ที่สามารถทำได้ทุกวัน และค่อย ๆ ขยับขึ้นไปสู่เป้าหมายที่ใหญ่ขึ้น ที่สำคัญต้องพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ขั้นตอนการประเมินผลการพัฒนา มีรายละเอียดที่ต้องดำเนินการดังต่อไปนี้

- 1) ทบทวนเป้าหมายที่ตั้งไว้ ตรวจสอบว่าเป้าหมายนั้นว่ายังคงมีความเป็นไปได้หรือไม่ และกำหนดเกณฑ์การประเมิน เพื่อให้ทราบผลลัพธ์ว่าขณะนี้อยู่ในระดับใด
- 2) รวบรวมข้อมูลที่ตนเองได้พัฒนาจากบันทึกความก้าวหน้าในแต่ละครั้ง
- 3) เปรียบเทียบผลลัพธ์ที่ได้กับเป้าหมายที่ตั้งไว้ เพื่อดูว่ามีความก้าวหน้ามากน้อยเพียงใด จากนั้นวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จและล้มเหลว เพื่อนำไปปรับปรุงพัฒนา และต้องประเมินตนเองอย่างตรงไปตรงมา
- 4) ปรับปรุงแผนการพัฒนา หากพบว่าเป้าหมายที่ตั้งไว้ไม่เหมาะสม ให้ปรับปรุงเป้าหมายให้มีความเป็นไปได้มากขึ้น และปรับเปลี่ยนวิธีการให้เหมาะสมกับตนเองและสถานการณ์
- 5) ทำซ้ำและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทำซ้ำขั้นตอนการประเมินและปรับปรุงแผนพัฒนาอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งเรียนรู้จากประสบการณ์และปรับตัวให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลง

2.4.2 นวัตกรรมพัฒนาศักยภาพระบบบริหารจัดการการประกอบการชุมชน

นวัตกรรมพัฒนาศักยภาพระบบบริหารจัดการการประกอบการชุมชน ด้วยการบูรณาการการพัฒนาคน การพัฒนาองค์กร และการพัฒนาชุมชน เข้าด้วยกัน โดยใช้แนวคิด “รูปแบบการพัฒนาการบริหารธุรกิจเบื้องต้นสำหรับธุรกิจขนาดเล็ก” (Basic Business Management Model for Small Business) ใช้ชื่อย่อเรียกว่า “BBM Model” ซึ่งออกแบบการพัฒนาและผ่านกระบวนการวิจัยโดย ดร.วัลลภ ใหญ่ยิ่ง ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ องค์กร และชุมชน ตามภาพด้านล่างและรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 4 Basic Business Management Model for Small Business: BBM Model
ที่มา: บริษัท เอช อาร์ ดี ไอ จำกัด (2568)

BBM Model เป็นนวัตกรรมการพัฒนาที่เป็นกระบวนการพัฒนาการบริหารธุรกิจเบื้องต้นสำหรับธุรกิจขนาดเล็ก ให้มีรูปแบบการบริหารงานที่เป็นระบบ มีระเบียบแบบแผนที่ชัดเจน มีรายละเอียด (บริษัท เอช อาร์ ดี ไอ จำกัด, 2568)

1) การพัฒนาการบริหารทรัพยากรทางการบริหารให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เป็นการพัฒนาวิธีการบริหารทรัพยากรทางการบริหาร 4 M ได้แก่ Man (บุคลากร) Money (เงิน) Material (วัสดุอุปกรณ์) Management (การจัดการ) ให้สามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด คือ ใช้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

2) การประยุกต์ใช้เครื่องมือทางการบริหารจัดการสมัยใหม่สำหรับธุรกิจขนาดเล็ก เป็นการประยุกต์ใช้เครื่องมือทางการบริหารจัดการสมัยใหม่ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารธุรกิจ มีที่มาจากศาสตร์จากต่างประเทศ เช่น การวางแผนกลยุทธ์ การจัดการความเปลี่ยนแปลง การจัดการลูกค้าสัมพันธ์ การจัดการห่วงโซ่อุปทาน เป็นต้น และศาสตร์ของประเทศไทย เช่น หลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น โดยนำมาปรับใช้อย่างเหมาะสม ใช้อย่างถูกต้อง ตรงกับสถานการณ์ของธุรกิจที่ต้องใช้เครื่องมือ

3) การพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมเพื่อการพัฒนาองค์กรที่ยั่งยืนสำหรับธุรกิจขนาดเล็ก เป็นการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่ทั้งที่เป็นเครื่องมืออุปกรณ์และวิธีการ มาช่วยในการพัฒนาธุรกิจให้สามารถก้าวทันต่อการแข่งขันทางธุรกิจ

2.5 แนวทางการประยุกต์ใช้นวัตกรรมในการประกอบการชุมชน

การประยุกต์ใช้นวัตกรรมเพื่อยกระดับการประกอบการชุมชนให้ประสบความสำเร็จและเติบโตอย่างยั่งยืนนั้น ไม่ใช่เพียงการนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาใช้ แต่เป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยการบูรณาการความคิดสร้างสรรค์ การจัดการ และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนอย่างเป็นระบบ โดยสามารถแบ่งแนวทางการประยุกต์ใช้ออกเป็น 3 ระยะสำคัญ ดังนี้

2.5.1 ระยะการสร้างรากฐานและเตรียมความพร้อม (Foundation and Preparation Phase) ก่อนที่จะนำนวัตกรรมใด ๆ มาใช้ สถานประกอบการชุมชนจำเป็นต้องสร้างพื้นฐานที่แข็งแกร่งเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงและส่งเสริมให้เกิดวัฒนธรรมนวัตกรรม

1) **การวิเคราะห์ศักยภาพและบริบทชุมชน** เป็นการสำรวจทุนและทำความเข้าใจสินทรัพย์ที่สถานประกอบการชุมชนมีอยู่ ทั้งในมิติของทรัพยากรธรรมชาติ (วัตถุดิบ), ทุนทางวัฒนธรรม (ภูมิปัญญา, เรื่องราว) และทุนทางสังคม (ความสัมพันธ์, เครือข่าย) การประเมินปัญหาและความต้องการวิเคราะห์ปัญหาที่แท้จริงของการประกอบการในปัจจุบัน เช่น ปัญหาด้านการผลิต, การตลาด, หรือการจัดการ เพื่อให้ำนวัตกรรมมาใช้ได้ตรงจุด และศึกษาปัจจัยภายนอก เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มตลาด, ความต้องการของผู้บริโภค และเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้อง เพื่อมองหาโอกาสใหม่ ๆ

2) **การสร้างวัฒนธรรมและทัศนคติเชิงนวัตกรรม** เป็นการเปิดรับแนวคิดใหม่ จัดกิจกรรมที่กระตุ้นให้บุคลากรกล้าคิด กล้าแสดงออก และเปิดใจรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง เพื่อลดแรงต้านต่อการเปลี่ยนแปลงสร้างพื้นที่ปลอดภัยสำหรับการทดลอง ผู้บริหารสถานประกอบการชุมชนต้องสื่อสารว่าความผิดพลาดคือ ส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ เพื่อให้พนักงานไม่กลัวที่จะริเริ่มหรือทดลองทำสิ่งใหม่ ๆ

3) **การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ** สร้างความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน กล่าวคือ หน่วยงานภาครัฐเพื่อเข้าถึงนโยบายสนับสนุนและเงินทุน สถาบันการศึกษาเพื่อเข้าถึงองค์ความรู้งานวิจัยและเทคโนโลยี และภาคเอกชนเพื่อเรียนรู้ด้านการตลาด การจัดการ และช่องทางจำหน่ายสมัยใหม่

2.5.2 ระยะการดำเนินการประยุกต์ใช้นวัตกรรม (Implementation Phase) ในระยะนี้คือการนำ "นวัตกรรม" ที่ผ่านการคัดเลือกและปรับให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชนมาใช้จริง โดยมุ่งเน้น 2 มิติหลักตามโครงสร้างของบทความ คือ การพัฒนาคน และการพัฒนาระบบ

1) การประยุกต์ใช้นวัตกรรมเพื่อพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการและบุคลากร

นวัตกรรมการเรียนรู้และฝึกอบรม (Learning and Training Innovation) โดยการเปลี่ยนจากการบรรยายในห้องเรียน เป็นการจัด Workshop เชิงปฏิบัติการที่ให้ผู้ประกอบการชุมชนและบุคลากรได้ลงมือทำจริง ใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ (E-learning) ในการให้ความรู้ด้านการตลาดดิจิทัล การจัดการการเงิน หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ ซึ่งสามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา สร้างระบบพี่เลี้ยง (Mentorship Program) โดยจับคู่ผู้ประกอบการรุ่นใหม่กับผู้ประกอบการที่ประสบความสำเร็จ หรือผู้เชี่ยวชาญจากภายนอก

2) การประยุกต์ใช้นวัตกรรมเพื่อพัฒนาระบบบริหารจัดการ

นวัตกรรมเพื่อพัฒนาระบบบริหารจัดการ มีหลายประเด็น ประกอบด้วย

(1) **นวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์และบริการ** การออกแบบและพัฒนาบรรจุภัณฑ์ให้มีความสวยงาม ทันสมัย สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน สังคม และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้า การสร้างผลิตภัณฑ์หรือบริการใหม่ นำวัตถุดิบในท้องถิ่นมาต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ที่ตอบสนองต่อความต้องการของตลาดเฉพาะกลุ่ม (Niche Market) เช่น ผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพ

(2) **นวัตกรรมด้านกระบวนการ** โดยการนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ ประยุกต์ใช้เครื่องมือหรือเครื่องจักรขนาดเล็กที่ช่วยลดขั้นตอน ลดระยะเวลา และรักษามาตรฐานการผลิตหรือบริการให้สม่ำเสมอ การพัฒนาระบบตรวจสอบย้อนกลับด้วยการใช้ QR Code บนผลิตภัณฑ์เพื่อให้ผู้บริโภคสามารถสแกนดูข้อมูลแหล่งที่มาของวัตถุดิบและกระบวนการผลิตได้ สร้างความเชื่อมั่นในคุณภาพและความปลอดภัย

(3) **นวัตกรรมด้านการตลาด** ทำการตลาดดิจิทัล สร้างตัวตนบนโลกออนไลน์ผ่าน Social Media เพื่อสื่อสารกับลูกค้าโดยตรง และใช้ช่องทาง E-commerce ในการจำหน่ายสินค้าหรือบริการ และการตลาดเชิงประสบการณ์ โดยจัดกิจกรรมท่องเที่ยวชุมชนที่เชื่อมโยงกับการประกอบการ เช่น การทำ Workshop ผลิตสินค้าเพื่อสร้างความผูกพันระหว่างแบรนด์กับลูกค้า

(4) **นวัตกรรมด้านการจัดการ** การใช้โปรแกรมบัญชีอย่างง่าย นำแอปพลิเคชันหรือโปรแกรมสำเร็จรูปมาช่วยในการทำบัญชีรายรับ - รายจ่าย เพื่อให้เห็นภาพรวมทางการเงินที่ชัดเจนและนำไปสู่การตัดสินใจที่ดีขึ้น และการจัดการข้อมูล โดยเริ่มเก็บข้อมูลการขายเพื่อวิเคราะห์ว่าสินค้าใดขายดี ช่วงเวลาใดที่ขายดีที่สุด เพื่อนำไปวางแผนการผลิตและการตลาดต่อไป

2.5.3 ระยะการวัดผลและการสร้างความยั่งยืน (Evaluation and Sustainability Phase)

เพื่อให้การพัฒนาดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและไม่หยุดชะงัก ชุมชนจำเป็นต้องมีกระบวนการวัดผล และปรับปรุงอยู่เสมอ

1) **การติดตามและประเมินผล** กำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จ (KPIs) ที่ชัดเจนและวัดผลได้ เช่น รายได้ที่เพิ่มขึ้น ต้นทุนที่ลดลง จำนวนลูกค้าใหม่ และระดับความพึงพอใจของบุคลากรในสถานประกอบการชุมชน จัดประชุมเพื่อทบทวนผลการดำเนินงานเป็นประจำ เพื่อให้ทุกคนรับทราบความคืบหน้าและร่วมกันแก้ปัญหา

2) **การเรียนรู้และปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง** นำข้อมูลที่ได้จากการวัดผลมาวิเคราะห์หาจุดแข็งและจุดที่ต้องปรับปรุง นำไปสู่การพัฒนาวัตกรรมการดำเนินงานในรอบถัดไป ตามวงจรการเรียนรู้ (Learning Cycle) เช่น PDCA และส่งเสริมให้มีการแบ่งปันความรู้และประสบการณ์ระหว่างสมาชิก เพื่อให้เกิดการต่อยอดและพัฒนาองค์ความรู้ภายในชุมชน

3) **การขยายผลและสร้างต้นแบบ (Scaling and Model Creation)** เมื่อการประยุกต์ใช้นวัตกรรมประสบความสำเร็จ ควรมีการถอดบทเรียนและสร้างเป็น "โมเดลต้นแบบ" หรือคู่มือ ซึ่งสามารถนำไปเผยแพร่และเป็นแนวทางให้กับสถานประกอบการชุมชนอื่น ๆ ที่สนใจต่อไปได้

โดยสรุป การประยุกต์ใช้นวัตกรรมในการพัฒนาการประกอบการชุมชนเป็นกระบวนการแบบองค์รวมและต่อเนื่อง ที่เริ่มต้นจากการสร้างรากฐานความเข้าใจและทัศนคติที่ถูกต้อง ดำเนินการอย่างมียุทธศาสตร์ทั้งในมิติของคนและระบบ และปิดท้ายด้วยการวัดผลเพื่อนำไปสู่การเรียนรู้อย่างยั่งยืน ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างผู้ประกอบการชุมชนที่เข้มแข็งและสามารถแข่งขันได้ในเศรษฐกิจยุคใหม่ได้อย่างแท้จริง

3. บทสรุป

การพัฒนาการประกอบการชุมชนในยุคปัจจุบันจำเป็นต้องอาศัย "นวัตกรรม" เป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อน เพื่อสร้างความเข้มแข็งและความสามารถในการแข่งขันทางธุรกิจที่ยั่งยืนของสถานประกอบการชุมชน นวัตกรรมไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่เทคโนโลยีที่ซับซ้อน แต่ยังรวมถึงการสร้างสรรคกระบวนการใหม่ ๆ การปรับปรุงผลิตภัณฑ์และบริการ หรือการพัฒนารูปแบบการจัดการที่ตอบสนองต่อความต้องการขององค์กรธุรกิจและบริบทของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป

บทความนี้มีเนื้อหาประกอบด้วย ความหมายและความสำคัญของนวัตกรรม ความหมาย ความสำคัญ และคุณลักษณะสำคัญของการประกอบการชุมชน แนวทางพัฒนาผู้ประกอบการชุมชน แนวทางการส่งเสริมให้บุคลากรพัฒนาศักยภาพ แนวทางการพัฒนาระบบบริหารจัดการการประกอบการชุมชน นวัตกรรมการพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการชุมชนและระบบบริหารจัดการการประกอบการชุมชน และแนวทางการประยุกต์ใช้นวัตกรรมในการพัฒนาการประกอบการชุมชน

ผู้เขียนเห็นว่า ผู้ประกอบการชุมชนมีจุดเด่นคือ การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นและมุ่งเน้นประโยชน์ส่วนรวม แต่ต้องเผชิญกับความท้าทายในการเติบโตอย่างเต็มศักยภาพ สาเหตุหลักมาจากการขาด "การพัฒนาอย่างเป็นระบบ" ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยนวัตกรรมเข้ามาช่วยแก้ไข การจะยกระดับผู้ประกอบการชุมชนให้ประสบความสำเร็จได้นั้น ต้องอาศัยการผสมผสานนวัตกรรมใน 2 มิติควบคู่กันไปอย่างเป็นระบบ ได้แก่ นวัตกรรมการพัฒนาศักยภาพคน (Human-centric Innovation) และนวัตกรรมการพัฒนาระบบ (Systemic Innovation) การประยุกต์ใช้นวัตกรรมทั้งสองมิตินี้ จะนำไปสู่ผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม คือ สร้างผลิตภัณฑ์และบริการที่มีมูลค่าสูงขึ้น การขยายโอกาสทางการตลาด และการสร้างผลกระทบเชิงบวกต่อการประกอบการชุมชน

ดังนั้น ข้อเสนอสำคัญของบทความนี้คือ การจะยกระดับการประกอบการชุมชนให้ประสบความสำเร็จได้นั้น ต้องอาศัยการบูรณาการแนวคิดเชิงนวัตกรรมในสองมิติหลักพร้อมกัน ได้แก่ นวัตกรรมการพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการ (Human-centric Innovation) และนวัตกรรมการพัฒนาระบบบริหารจัดการ (Systemic Innovation) การส่งเสริมให้เกิดนวัตกรรมในทั้งสองส่วนนี้จะนำไปสู่การสร้างผลิตภัณฑ์และบริการที่มีมูลค่าสูงขึ้น การเข้าถึงตลาดที่กว้างขึ้น และการสร้างผลกระทบเชิงบวกทางเศรษฐกิจและสังคมให้กับสถานประกอบการชุมชนได้อย่างแท้จริง การลงทุนในการสร้างวัฒนธรรมแห่งนวัตกรรมจึงไม่ใช่ทางเลือกอีกต่อไป แต่เป็นยุทธศาสตร์ที่จำเป็นสำหรับการอยู่รอดและเติบโตของการประกอบการชุมชนในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

- กรมประชาสัมพันธ์. (2566, 19 ตุลาคม). *เศรษฐกิจฐานราก คืออะไร*. <https://www.prd.go.th/th/content/category/detail/id/31/iid/225239>
- กาญจนา รอดแก้ว, ฤชงค์ เสนานุช, และณรงค์ จันใด. (2564). *การศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน*. สถาบันพระปกเกล้า.
- จำนงค์ แรกพินิจ. (2563). *คู่มือพัฒนาผู้ประกอบการชุมชน*. คณะศิลปศาสตร์ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน.
- บริษัท เซ็นทรัล รีเทล คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน). (ม.ป.ป.). *การสร้างคุณค่าร่วมกับชุมชน*. <https://www.centralretail.com/th/sustainability/social-dimension/community-contribution>
- พระขำนิ โกสโล (ศิรินอก), สนิท สมัคการ และสุพรรณิ ไชยอำพร. (2560). การเสริมสร้างลักษณะผู้ประกอบการในชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนบ้านหนองนาาคาตำบลหนองระเวียง อำเภอฟินมาย จังหวัดนครราชสีมา. *วารสารวิจัยและพัฒนา วไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์*, 12(2), 69-78.
- วัฒนชัย ศิริญาณ. (2560). *รูปแบบที่ส่งเสริมให้เกิดองค์การแห่งนวัตกรรมของมหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ* [ปริญญารัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- บริษัท เอช อาร์ ดี ไอ จำกัด. (2557). *การพัฒนาตนเองของทีมงานเอชอาร์ดีไอ*. การประชุมจัดทำแผนกลยุทธ์ธุรกิจ ปี 2558. โรงแรมบ้านพึงภูแพรว. อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี.
- บริษัท เอช อาร์ ดี ไอ จำกัด. (2568). *รูปแบบการจัดการธุรกิจขนาดเล็ก*. การประชุมเครือข่ายและพันธมิตรธุรกิจ ปี 2568. โรงแรมพาลาสโซ่. กรุงเทพมหานคร.
- สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ. (2562). *นวัตกรรมเพื่ออนาคต*. <https://shorturl.asia/WsvGC>
- เทพรัตน์ พิมลเสถียร. (2560). *นวัตกรรมและทรัพย์สินทางปัญญา*. ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- Du Plessis, M. (2007). The Role of Knowledge Management in Innovation. *Journal of Knowledge Management*, 11(4), 20-29.
- Toffler, A. (1980). *The Third Wave*. William Marrow.

การพัฒนาธุรกิจเกษตรของประเทศไทยและโอกาสในการแข่งขันในตลาดโลก: แนวทางและกลยุทธ์เพื่อความยั่งยืน

Development of Thailand's Agricultural Business and Opportunities for Global Market Competitiveness: Strategies and Approaches for Sustainability

ณรงค์ ดุษฎี*

Narong dutsadi*

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกริก

Faculty of Liberal Arts, Krirk University

Email: narongdutsadi@gmail.com

Received 9 August 2025

Revised 7 November 2025

Accepted 10 December 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ กล่าวถึงธุรกิจเกษตรของไทยมีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจและความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทย อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงของตลาดโลก เทคโนโลยี และนโยบายทางการค้า ได้สร้างทั้งโอกาสและความท้าทายต่อภาคเกษตรไทย บทความนี้มุ่งศึกษาการพัฒนาธุรกิจเกษตรของประเทศไทย โดยเน้นการวิเคราะห์โอกาสในการแข่งขันในตลาดโลกประเด็นของแนวทางและกลยุทธ์เพื่อความยั่งยืน ใช้กรอบแนวคิดด้านการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) และแนวทางการเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขัน (Competitive Advantage) โดยวิเคราะห์ปัจจัยสำคัญ ได้แก่ 1) นโยบายภาครัฐและการสนับสนุนด้านเทคโนโลยี 2) บทบาทของเกษตรอัจฉริยะ (Smart Farming) และเทคโนโลยีดิจิทัล 3) การพัฒนาเกษตรอินทรีย์และมาตรฐานสากล 4) ห่วงโซ่อุปทานและระบบโลจิสติกส์เกษตร และ 5) การปรับตัวต่อการค้าเสรีและมาตรการกีดกันทางการค้า

ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาเกษตรอัจฉริยะและการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและลดต้นทุนได้อย่างมีนัยสำคัญ ในขณะที่มาตรฐานสากลและนโยบายสนับสนุนจากภาครัฐมีบทบาทสำคัญในการสร้างมูลค่าเพิ่มและขยายโอกาสการค้าในตลาดโลก นอกจากนี้ การพัฒนาห่วงโซ่อุปทานและการเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และเกษตรกร มีความสำคัญต่อการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของภาคเกษตรไทย บทความนี้เสนอแนวทางเชิงกลยุทธ์สำหรับการพัฒนาธุรกิจเกษตรไทยให้สามารถแข่งขันได้ในระยะยาว โดยเน้นการพัฒนานวัตกรรม เพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และสร้างเครือข่ายความร่วมมือระดับนานาชาติ ผลการศึกษานี้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางเชิงนโยบายและกลยุทธ์ในการพัฒนาเกษตรกรรมของประเทศไทยให้เติบโตอย่างยั่งยืนและสามารถแข่งขันในตลาดโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: ธุรกิจเกษตรไทย ความสามารถในการแข่งขัน ความยั่งยืน เกษตรอัจฉริยะตลาดโลก

Abstract

The agricultural business of Thailand plays a crucial role in the country's economy and food security. However, changes in the global market, technology, and trade policies have created both opportunities and challenges for the Thai agricultural sector. This article aims to study the development of Thailand's agricultural business, focusing on analyzing its competitive opportunities in the global market through sustainable approaches and strategies. It employs the conceptual framework of Sustainable Development and the approach of enhancing Competitive Advantage. The analysis covers the following key factors including 1) Government policies and technological support 2) The role of Smart Farming and digital technology 3) The development of organic agriculture and international standards 4) The agricultural supply chain and logistics system 5) Adaptation to free trade and trade barriers

The study's findings indicate that the development of smart agriculture and the utilization of digital technology significantly enhance production efficiency and reduce costs. Meanwhile, international standards and supportive government policies play a crucial role in creating added value and expanding trade opportunities in the global market. Furthermore, the development of the supply chain and the strengthening of cooperation among the government, private sector, and farmers are essential for boosting the competitiveness of the Thai agricultural sector. This article proposes strategic guidelines for developing the Thai agribusiness to be competitive in the long term, focusing on innovation development, increasing production efficiency, reducing environmental impact, and establishing international cooperation networks. These study results can be used as a policy and strategic guideline for developing Thailand's agriculture to grow sustainably and compete effectively in the global market.

Keywords: Thai Agricultural Business, Competitiveness, Sustainability, Smart Farming Global Market

1. บทนำ

ภาคเกษตรกรรมเป็นรากฐานสำคัญของเศรษฐกิจไทยมาอย่างยาวนาน โดยมีบทบาทสำคัญทั้งในด้านการจ้างงาน การสร้างรายได้ และการรักษาความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทย ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจโลกและพฤติกรรมผู้บริโภคที่เปลี่ยนไป ภาคเกษตรกรรมไทยต้องเผชิญกับความ

ท้าทายหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นการแข่งขันที่สูงขึ้นในตลาดโลก ต้นทุนการผลิตที่เพิ่มขึ้น การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ และมาตรฐานทางการค้าที่เข้มงวดมากขึ้น ในขณะเดียวกัน ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายกลับเปิดโอกาสให้ภาคเกษตรกรรมสามารถพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันได้ ความสำคัญของภาคเกษตรกรรมในประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศผู้ส่งออกสินค้า เกษตรของไทยที่สำคัญของโลก โดยเฉพาะสินค้าเชิงยุทธศาสตร์ เช่น ข้าว ยางพารา มันสำปะหลัง น้ำตาล และผลิตภัณฑ์อาหารแปรรูป สามารถสร้างรายได้เข้าประเทศเป็นจำนวนมาก ภาคเกษตรกรรมยังมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนชนบท โดยเป็นแหล่งจ้างงานหลักของประชากรในพื้นที่ชนบทและเป็นกลไกสำคัญในการกระจายรายได้ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าภาคเกษตรกรรมจะเป็นภาคส่วนที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ แต่กลับมีอัตราการเติบโตที่ต่ำกว่าภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ อีกทั้งยังเผชิญกับปัญหาด้านประสิทธิภาพการผลิต เนื่องจากการพึ่งพาแรงงานมากกว่าการใช้เทคโนโลยีขั้นสูง

โอกาสและความท้าทายในตลาดโลกภาคเกษตรกรรมไทยเผชิญกับแรงกดดันจากการแข่งขันในตลาดโลกที่รุนแรงขึ้น ทั้งจากประเทศที่มีต้นทุนการผลิตต่ำกว่า เช่น เวียดนาม อินเดีย และบราซิล รวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางกฎระเบียบของประเทศคู่ค้า โดยเฉพาะมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืน เช่น มาตรฐานปริมาณคาร์บอนฟุตพริ้นท์ (Carbon Footprint) และข้อกำหนดด้านแรงงานและสิทธิมนุษยชน อีกทั้งความผันผวนของสภาพภูมิอากาศยังเป็นอีกปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อผลผลิตและความสามารถในการส่งออกของไทย แม้จะมีความท้าทาย แต่ภาคเกษตรกรรมไทยยังมีโอกาสในการเติบโต โดยเฉพาะจากแนวโน้มของตลาดสินค้าเกษตรพรีเมียม เช่น อาหารเพื่อสุขภาพ อาหารออร์แกนิก และสินค้าเกษตรที่ผ่านการรับรองมาตรฐานระดับสากล การพัฒนาด้านเทคโนโลยีการเกษตร เช่น เกษตรอัจฉริยะ (Smart Farming) และแพลตฟอร์มดิจิทัล ยังช่วยให้เกษตรกรสามารถเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ลดต้นทุน และเข้าถึงตลาดใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวทางและกลยุทธ์เพื่อความยั่งยืนของภาคเกษตรกรรมไทยให้รักษาความสามารถในการแข่งขันและเติบโตได้ จำเป็นต้องมีการกำหนดแนวทางและกลยุทธ์ที่เหมาะสม ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 4 มิติหลัก ได้แก่ 1) การพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีเกษตรอัจฉริยะ เช่น ระบบ Internet of Things (IoT) โดรนเพื่อการเกษตรและใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) วิเคราะห์ข้อมูลการเพาะปลูก ผลักดันการวิจัยและพัฒนาเมล็ดพันธุ์ที่ทนทานต่อสภาพอากาศแปรปรวน และการปรับปรุงเทคนิคการเพาะปลูกให้เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศในอนาคต 2) การปรับปรุงคุณภาพและมาตรฐานสินค้าเกษตร ส่งเสริมมาตรฐานสินค้าเกษตรอินทรีย์และระบบรับรองคุณภาพระดับสากล เช่น GAP (Good Agricultural Practices) และ GMP (Good Manufacturing Practices) สนับสนุนการพัฒนาสินค้าเกษตรแปรรูปที่มีมูลค่าเพิ่มและสอดคล้องกับความต้องการของตลาดพรีเมียม 3) การปรับปรุงระบบโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทานพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านโลจิสติกส์เกษตรให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น ศูนย์กระจายสินค้าเกษตรและระบบขนส่งเย็น (Cold Chain Logistics) สร้างความร่วมมือระหว่างเกษตรกร ผู้ผลิต และผู้ส่งออก เพื่อให้เกิดการรวมกลุ่มในการผลิตและส่งออกที่มีประสิทธิภาพ 4) การสนับสนุนนโยบายภาครัฐและความร่วมมือระหว่างประเทศปรับปรุงนโยบายภาษีและมาตรการสนับสนุนทางการเงิน เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรและผู้ประกอบการด้านเกษตรกรรม

ขยายความร่วมมือทางการค้ากับประเทศคู่ค้า และเข้าร่วมข้อตกลงทางการค้าที่เป็นประโยชน์ต่อภาคเกษตรของไทย

การพัฒนาธุรกิจเกษตรของประเทศไทยให้สามารถแข่งขันในตลาดโลกได้อย่างยั่งยืน จำเป็นต้องมีการปรับตัวทั้งในระดับนโยบาย เทคโนโลยี และการบริหารจัดการ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและนวัตกรรมช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต การลดต้นทุน และสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน ในขณะที่มาตรฐานคุณภาพและระบบโลจิสติกส์ที่ดีจะช่วยให้สินค้าเกษตรไทยสามารถขยายตลาดได้กว้างขึ้น พร้อมทั้งความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และเกษตรกรเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยขับเคลื่อนภาคเกษตรกรรมไทยไปสู่ความยั่งยืนในระยะยาว การศึกษานี้จึงมุ่งเน้นการวิเคราะห์แนวทางและกลยุทธ์ที่สามารถนำไปปรับใช้ได้จริง เพื่อให้ธุรกิจเกษตรของประเทศไทยสามารถรักษาความสามารถในการแข่งขันในตลาดโลก และมีการเติบโตอย่างต่อเนื่องท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจโลก

2. ภาพรวมของธุรกิจเกษตร

ธุรกิจเกษตรของไทยมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อเศรษฐกิจของประเทศไทย เนื่องจากภาคการเกษตรเป็นรากฐานของระบบเศรษฐกิจไทยมาอย่างยาวนาน ทั้งในด้านการสร้างรายได้ การจ้างงาน และการผลิตอาหารเพื่อความมั่นคงของประเทศ โดยภาคเกษตรมีสัดส่วนแรงงานมากกว่า 30% ของกำลังแรงงานทั้งหมด และยังเป็นแหล่งรายได้หลักของประชากรในชนบทจำนวนมาก (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2566) ประเทศไทยมีศักยภาพทางการเกษตรสูง เนื่องจากมีภูมิประเทศและภูมิอากาศที่เหมาะสมต่อการเพาะปลูกพืชหลากหลายชนิด รวมถึงมีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ส่งผลให้ประเทศสามารถผลิตและส่งออกสินค้าเกษตรสำคัญหลายประเภท เช่น ข้าว ยางพารา มันสำปะหลัง น้ำตาล ผลไม้เมืองร้อน และสัตว์น้ำ โดยเฉพาะ “ข้าว” ซึ่งถือเป็นสินค้าส่งออกเชิงยุทธศาสตร์ที่ทำให้ประเทศไทยมีชื่อเสียงในตลาดโลกมายาวนาน นอกจากนี้ การแปรรูปสินค้าเกษตร เช่น อาหารแปรรูป ผลิตภัณฑ์ยาง และผลิตภัณฑ์จากมันสำปะหลัง ยังช่วยเพิ่มมูลค่าและสร้างรายได้เข้าสู่ประเทศอย่างต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาธุรกิจเกษตรของประเทศไทยยังเผชิญกับความท้าทายหลายประการ ทั้งในด้านประสิทธิภาพการผลิต ด้านเทคโนโลยี ด้านนวัตกรรม และด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาหลักคือ เกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงพึ่งพาวิธีการผลิตแบบดั้งเดิม มีการใช้เครื่องจักรกลและเทคโนโลยีที่จำกัด ทำให้ต้นทุนการผลิตสูง ขณะที่ผลผลิตต่อหน่วยยังอยู่ในระดับต่ำเมื่อเทียบกับประเทศคู่แข่ง อีกทั้งยังมีความผันผวนของราคาผลผลิต และผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่ส่งผลต่อผลผลิตทางการเกษตร ในด้านตลาดโลก ธุรกิจเกษตรของไทยต้องเผชิญกับการแข่งขันที่รุนแรงจากประเทศผู้ผลิตรายใหญ่ เช่น เวียดนาม อินโดนีเซีย และบราซิล ที่มีการปรับตัวด้านเทคโนโลยีและนโยบายเกษตรสมัยใหม่มากขึ้น ผู้บริโภคทั่วโลกให้ความสำคัญกับมาตรฐานความปลอดภัยของอาหาร ความยั่งยืน และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นแรงกดดันให้ภาคเกษตรไทยต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการผลิตให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากล เช่น การทำเกษตรอินทรีย์ การใช้ระบบตรวจสอบย้อนกลับ (Traceability) และการนำเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาช่วยบริหารจัดการข้อมูลทางการเกษตร

ดังนั้น แนวทางการพัฒนาธุรกิจเกษตรของประเทศไทยในอนาคตจึงควรมุ่งเน้นไปที่การยกระดับห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain Upgrade) ผ่านการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม เช่น เกษตรแม่นยำ (Precision Agriculture) การใช้ประโยชน์จากข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) การใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) เพื่อวิเคราะห์ผลผลิต และการใช้ระบบ Blockchain เพื่อสร้างความโปร่งใสในห่วงโซ่อุปทาน อีกทั้งการสนับสนุนจากภาครัฐด้านโครงสร้างพื้นฐาน การเข้าถึงแหล่งเงินทุน การพัฒนาทักษะเกษตรกร และการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาคเอกชนกับชุมชนเกษตรกร ก็มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็งให้กับภาคเกษตรไทย ภาพรวมธุรกิจเกษตรของประเทศไทยกำลังอยู่ในช่วงของการเปลี่ยนผ่านจาก “เกษตรแบบดั้งเดิม” สู่ “เกษตรสมัยใหม่” ที่เน้นการใช้เทคโนโลยี ความยั่งยืน และการเพิ่มมูลค่า การพัฒนานี้ไม่เพียงช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันในตลาดโลกเท่านั้น แต่ยังเป็นกุญแจสำคัญในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร และยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรไทยในระยะยาวอย่างต่อเนื่อง

3. การพัฒนาธุรกิจเกษตรของประเทศไทย

ในปัจจุบันธุรกิจเกษตรของประเทศไทยยังคงพึ่งพาเทคโนโลยีและวิธีการผลิตแบบดั้งเดิม ซึ่งอาจไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในตลาดโลกได้ การพัฒนาในด้านนี้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง และสามารถแบ่งออกเป็นประเด็นสำคัญดังนี้

3.1 การใช้เทคโนโลยีในภาคการเกษตร เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยยกระดับประสิทธิภาพการผลิต ลดความสูญเสีย และเพิ่มมูลค่าผลผลิตทางการเกษตรให้กับเกษตรกรไทย การนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาในทุกขั้นตอนของกระบวนการผลิต ตั้งแต่การเตรียมดิน การเพาะปลูก การดูแลรักษา ไปจนถึงการเก็บเกี่ยวและการขนส่งสินค้า สามารถช่วยให้เกษตรกรตัดสินใจได้แม่นยำขึ้น ลดการใช้ทรัพยากรเกินความจำเป็น และเพิ่มคุณภาพของผลผลิตให้ได้มาตรฐานสากล (ศูนย์วิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีเกษตร, 2565) ตัวอย่างในการใช้เทคโนโลยีในภาคการเกษตรมีดังต่อไปนี้

3.1.1 ระบบอัตโนมัติ (Automation Systems) การใช้ระบบอัตโนมัติ เช่น เครื่องหยอดเมล็ด เครื่องให้น้ำอัตโนมัติ และเครื่องเก็บเกี่ยวแบบอัตโนมัติ ช่วยลดการใช้แรงงานคนและเวลาในการทำงาน ตัวอย่างเช่น ในภาคการปลูกอ้อยและข้าวโพด มีการใช้เครื่องเก็บเกี่ยวอ้อยอัตโนมัติที่สามารถทำงานได้รวดเร็ว และลดความเสียหายของผลผลิต ระบบควบคุมอัตโนมัติในโรงเรือนปลูกผัก เช่น การควบคุมอุณหภูมิ ความชื้น และแสง ยังช่วยให้พืชเจริญเติบโตได้อย่างมีประสิทธิภาพและลดการใช้พลังงาน

3.1.2 การเกษตรอัจฉริยะ (Smart Agriculture) การเกษตรอัจฉริยะเป็นแนวทางที่ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและข้อมูลมาช่วยในการบริหารจัดการฟาร์มอย่างเป็นระบบ เช่น การใช้ Internet of Things (IoT) ในการเชื่อมโยงอุปกรณ์เกษตรต่าง ๆ เพื่อเก็บข้อมูลแบบเรียลไทม์ ตัวอย่างเช่น ฟาร์มเลี้ยงสุกรและไก่ในจังหวัดนครราชสีมาใช้ระบบเซ็นเซอร์ตรวจวัดอุณหภูมิและความชื้นภายในโรงเรือน เพื่อควบคุมสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับการเจริญเติบโตของสัตว์ ช่วยลดอัตราการตายและเพิ่มผลผลิตได้อย่างมีนัยสำคัญ

3.1.3 การใช้โดรน (Drone Technology) โดรนถูกนำมาใช้ในหลากหลายขั้นตอนของการเกษตร เช่น การสำรวจพื้นที่ การพ่นปุ๋ยและสารกำจัดศัตรูพืช รวมถึงการตรวจสอบสุขภาพของพืชผ่านภาพถ่าย

ทางอากาศ โดรนสามารถถ่ายภาพด้วยกล้อง Multispectral เพื่อวิเคราะห์ความเขียวของพืช (NDVI) ซึ่งบ่งบอกถึงสภาพการเจริญเติบโตของต้นพืช ตัวอย่างเช่น ในพื้นที่ปลูกข้าวภาคกลาง เกษตรกรเริ่มใช้โดรนในการพ่นปุ๋ยเคมีซึ่งช่วยลดการใช้แรงงานได้มากกว่า 60% และลดปริมาณสารเคมีตกค้างในสิ่งแวดล้อม

3.1.4 การวิเคราะห์ข้อมูลจากเซ็นเซอร์และข้อมูลขนาดใหญ่ เทคโนโลยีการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลจากเซ็นเซอร์ เช่น เซ็นเซอร์วัดความชื้นในดิน ปริมาณแสง และอุณหภูมิ ถูกใช้เพื่อช่วยเกษตรกรวางแผนการให้น้ำและใส่ปุ๋ยอย่างเหมาะสม โดยไม่สิ้นเปลือง ตัวอย่างเช่น ฟาร์มผักสลัดระบบไฮโดรโปนิคส์ในจังหวัดเชียงใหม่ ใช้เซ็นเซอร์ตรวจวัดค่าความเป็นกรด - ด่าง (pH) และค่าความเข้มข้นของสารละลายธาตุอาหาร เพื่อปรับสภาพน้ำอัตโนมัติ ทำให้ผักมีคุณภาพสม่ำเสมอและปลอดภัยต่อผู้บริโภค

3.1.5 การใช้เทคโนโลยีภาพถ่ายดาวเทียมและปัญญาประดิษฐ์เพื่อการตัดสินใจ ภาพถ่ายดาวเทียมและระบบปัญญาประดิษฐ์ (AI System) ถูกนำมาใช้ในการคาดการณ์ผลผลิต การวางแผนการเพาะปลูก และการติดตามสภาพภูมิอากาศแบบแม่นยำ เช่น โครงการ “เกษตรแม่นยำแห่งชาติ” ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ที่นำข้อมูลภาพถ่ายดาวเทียมมาวิเคราะห์พื้นที่ปลูกข้าวทั่วประเทศ เพื่อวางแผนการผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด

3.2 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสนับสนุนและขับเคลื่อนภาคเกษตรกรรมของประเทศไทยให้มีประสิทธิภาพและแข่งขันได้ในตลาดโลก การปรับปรุงระบบการขนส่ง การกระจายสินค้า และโลจิสติกส์ในภาคเกษตรกรรม ไม่เพียงช่วยลดต้นทุนการผลิตและขนส่งเท่านั้น แต่ยังช่วยรักษาคุณภาพของผลผลิต เพิ่มความรวดเร็วในการส่งมอบสินค้า และลดความสูญเสียหลังการเก็บเกี่ยว (กระทรวงพาณิชย์, 2564) ตัวอย่างการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ประกอบด้วย

3.2.1 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการขนส่ง ระบบการขนส่งมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อห่วงโซ่อุปทานสินค้าการเกษตร เนื่องจากสินค้าทางการเกษตรส่วนใหญ่มีลักษณะเน่าเสียง่ายและต้องการการขนส่งที่รวดเร็วและเหมาะสม การปรับปรุงถนนในพื้นที่เกษตรกรรม การพัฒนาทางรถไฟขนส่งสินค้า และการขยายท่าเรือสินค้าเกษตรเป็นแนวทางสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพด้านการขนส่ง ตัวอย่างเช่น โครงการรถไฟทางคู่เส้นทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ของการรถไฟแห่งประเทศไทย ช่วยให้การขนส่งสินค้าทางการเกษตร เช่น มันสำปะหลัง ยางพารา และผลไม้ จากแหล่งผลิตไปยังท่าเรือแหลมฉบังและท่าเรือสงขลาทำได้รวดเร็วขึ้นและมีต้นทุนต่ำกว่าการขนส่งทางถนน

3.2.2 การพัฒนาโลจิสติกส์ในภาคเกษตร (Agricultural Logistics) โลจิสติกส์ทางการเกษตรเป็นระบบที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการไหลของสินค้าเกษตรตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ เช่น การเก็บเกี่ยว การบรรจุ การขนส่ง การจัดเก็บ และการกระจายสินค้าไปยังผู้บริโภค การพัฒนาโลจิสติกส์อย่างมีประสิทธิภาพช่วยลดการสูญเสียของผลผลิต ลดต้นทุนการดำเนินงาน และเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าเกษตรไทย ตัวอย่างเช่น การพัฒนาระบบห่วงโซ่เย็น (Cold Chain Logistics) สำหรับสินค้าประเภทผัก ผลไม้ เนื้อสัตว์ และอาหารทะเล โดยเฉพาะในเส้นทางการส่งออกไปยังจีนและญี่ปุ่น เพื่อคงความสดใหม่และคุณภาพของสินค้า การใช้เทคโนโลยีติดตามสินค้า (GPS Tracking และ IoT Sensor) ในรถขนส่งสินค้าเกษตร เพื่อควบคุมอุณหภูมิและความชื้นในระหว่างการเดินทาง เช่น การขนส่งทุเรียนหรือมังคุดไปต่างประเทศ ซึ่งต้องควบคุม

อุณหภูมิอย่างแม่นยำเพื่อป้องกันการสุกก่อนเวลา การสร้างศูนย์กระจายสินค้าเกษตร (Agricultural Distribution Center) ในจังหวัดเชียงใหม่และนครราชสีมา ช่วยให้การรวบรวมและจัดส่งผลไม้ ผักสด และดอกไม้ไปยังตลาดกลางและตลาดต่างประเทศมีความเป็นระบบมากขึ้น

3.2.3 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านดิจิทัลและข้อมูล ในยุคเกษตรดิจิทัล การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านข้อมูลก็มีความสำคัญไม่แพ้กัน การสร้างฐานข้อมูลสินค้าเกษตรระดับประเทศ (National Agricultural Data Platform) การใช้เทคโนโลยีระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (Geographic Information System: GIS) และระบบติดตามย้อนกลับ (Blockchain for Traceability) ช่วยให้ผู้ตรวจสอบที่มาของสินค้า เพิ่มความโปร่งใสในห่วงโซ่อุปทาน และสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภคทั้งในและต่างประเทศ ตัวอย่างเช่น โครงการ “Digital Agriculture Platform” ของกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม ที่พัฒนาแพลตฟอร์มสำหรับเก็บข้อมูลการเพาะปลูก การตลาด และราคาสินค้า เพื่อให้เกษตรกรสามารถวางแผนการผลิตได้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด การใช้ระบบ Blockchain ในการส่งออกผลไม้ไทย เช่นทุเรียนและมะม่วงไปยังประเทศจีน เพื่อให้สามารถตรวจสอบย้อนกลับถึงแหล่งผลิตและมาตรฐานการรับรอง GAP ได้แบบเรียลไทม์

3.2.4 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสนับสนุนการส่งออก การส่งออกสินค้าเกษตรของไทยจำเป็นต้องใช้โครงสร้างพื้นฐานที่มีประสิทธิภาพ เช่น ท่าเรือ ศูนย์ตรวจสอบคุณภาพ และด่านศุลกากรที่ทันสมัย เพื่อให้สามารถผ่านกระบวนการตรวจรับรองสินค้าได้อย่างรวดเร็ว ตัวอย่างเช่น การปรับปรุง ท่าเรือแหลมฉบังและสนามบินสุวรรณภูมิให้รองรับการขนส่งสินค้าเกษตรที่ต้องการอุณหภูมิควบคุม (Cold Storage Cargo) การจัดตั้งศูนย์ทดสอบมาตรฐานสินค้าส่งออกทางการเกษตร (Agricultural Export Quality Center) เพื่อให้สินค้าไทยสามารถแข่งขันได้ในตลาดสากลโดยไม่ต้องพึ่งการตรวจสอบจากต่างประเทศ

3.3 การฝึกอบรมและพัฒนาทักษะเกษตรกร การเสริมสร้างความรู้และทักษะให้กับเกษตรกรในการใช้เทคโนโลยีใหม่ การปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลงของตลาดโลก และการจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมให้ธุรกิจเกษตรเติบโตและยั่งยืน (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2563) ประกอบไปด้วย

3.3.1 การส่งเสริมความรู้ด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม ในยุคเกษตร 4.0 เกษตรกรจำเป็นต้องมีความรู้ในการใช้เทคโนโลยี เช่น ระบบเกษตรอัจฉริยะ (Smart Farming), การใช้โดรน, ระบบ Internet of Things (IoT), และการวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analytics) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและลดความสูญเสีย การจัดฝึกอบรมให้เกษตรกรเข้าใจและสามารถใช้เทคโนโลยีเหล่านี้ได้จริง จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ยกตัวอย่างโครงการ “Smart Farmer” ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ที่จัดอบรมให้เกษตรกรเรียนรู้การใช้เทคโนโลยีในการวางแผนเพาะปลูก การตรวจสอบสภาพดินและน้ำ รวมถึงการใช้แอปพลิเคชันด้านเกษตรดิจิทัล สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนจังหวัดเชียงใหม่ จัดอบรมเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟเรื่อง “การใช้โดรนพ่นสารและการวิเคราะห์ข้อมูลจากภาพถ่ายทางอากาศ” เพื่อเพิ่มผลผลิตและลดต้นทุนแรงงาน

3.3.2 การพัฒนาทักษะด้านการจัดการและการตลาด เกษตรกรยุคใหม่ไม่เพียงต้องเป็น “ผู้ผลิต” เท่านั้น แต่ยังต้องมีบทบาทเป็น “ผู้ประกอบการ” (Agri-Entrepreneur) ที่สามารถบริหารจัดการต้นทุน

วางแผนการผลิต และทำการตลาดได้ด้วยตนเอง การอบรมด้านการบริหารจัดการฟาร์ม การคำนวณต้นทุน กำไร การสร้างแบรนด์สินค้า และการขายผ่านช่องทางออนไลน์ (E-Commerce) เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในยุคที่พฤติกรรมผู้บริโภคเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ยกตัวอย่าง โครงการ “เกษตรกรรุ่นใหม่ (Young Smart Farmer)” ที่ส่งเสริมเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เรียนรู้ด้านการตลาดออนไลน์ การออกแบบบรรจุภัณฑ์ และการสร้างแบรนด์สินค้าเกษตร เช่น การจำหน่ายผลไม้แปรรูปและสินค้าอินทรีย์ผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอำนาจเจริญ ได้รับการอบรมด้าน “การตลาดเชิงสร้างสรรค์ (Creative Marketing)” ทำให้สามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าวบรรจุถุงภายใต้แบรนด์ชุมชน และจำหน่ายได้ในซูเปอร์มาร์เก็ตระดับประเทศ

3.3.3 การพัฒนาทักษะด้านการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ดิน น้ำ และพลังงาน เป็นสิ่งจำเป็นต่อการทำเกษตรอย่างยั่งยืน เกษตรกรควรได้รับการอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ดินและน้ำ การใช้ปุ๋ยชีวภาพ การหมุนเวียนทรัพยากรในฟาร์ม และการลดของเสียจากกระบวนการผลิต เพื่อให้สามารถผลิตสินค้าเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ยกตัวอย่าง โครงการ “เกษตรอินทรีย์วิถีไทย” ของกรมวิชาการเกษตร ที่จัดอบรมให้เกษตรกรเรียนรู้การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ การควบคุมศัตรูพืชด้วยชีวภัณฑ์ และการจัดการฟาร์มตามหลักเศรษฐกิจหมุนเวียน กลุ่มเกษตรกรเลี้ยงปลานิลในจังหวัดสุพรรณบุรีได้รับการอบรมจากกรมประมงเรื่อง “การจัดการน้ำและการให้อาหารอย่างยั่งยืน” ช่วยลดต้นทุนอาหารสัตว์ได้กว่า 20% และลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในแหล่งน้ำ

3.3.4 การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้และนวัตกรรมในชุมชน การพัฒนาเกษตรกรไม่สามารถทำได้โดยลำพัง การสร้างเครือข่ายเกษตรกรต้นแบบ (Smart Farmer Network) การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้การเกษตรในระดับตำบล และการเชื่อมโยงองค์ความรู้จากมหาวิทยาลัยกับชุมชน (University Outreach) เป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยให้ความรู้และนวัตกรรมแพร่กระจายสู่เกษตรกรในวงกว้าง ยกตัวอย่าง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จัดตั้งศูนย์วิจัยและพัฒนาเกษตรอัจฉริยะ (Kasetsart Smart Farm Center) เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ให้เกษตรกรภาคกลางและภาคตะวันออก โครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งศูนย์เรียนรู้เกษตรทฤษฎีใหม่” ส่งเสริมให้เกษตรกรต้นแบบถ่ายทอดประสบการณ์ให้กับเกษตรกรรายอื่นในพื้นที่เดียวกัน

3.3.5 การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของเกษตรกร ในยุคที่เทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การเรียนรู้ของเกษตรกรไม่ควรจำกัดอยู่ในห้องอบรมเท่านั้น แต่ควรส่งเสริมให้มีระบบการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) ผ่านสื่อออนไลน์ คอร์สระยะสั้น หรือการเรียนรู้ด้วยตนเอง เช่น การใช้แพลตฟอร์มการศึกษาเกษตรออนไลน์ ยกตัวอย่าง แพลตฟอร์ม “Thai Digital Farmers” ของกรมส่งเสริมการเกษตร ให้บริการคอร์สออนไลน์ฟรีเกี่ยวกับเทคโนโลยีการปลูกพืช การตลาดดิจิทัล และการบริหารจัดการฟาร์ม มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชเปิดหลักสูตรระยะสั้น “เกษตรอัจฉริยะและเกษตรยั่งยืน” สำหรับเกษตรกรที่ต้องการเรียนรู้เพิ่มเติมโดยไม่ต้องเข้าเรียนเต็มเวลา

3.4 การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีการเกษตรเป็นหลักและเสี่ยงต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เช่น ภัยแล้ง และน้ำท่วม ดังนั้น การพัฒนาเทคโนโลยี

ที่ช่วยในการปรับตัว เช่น การใช้พันธุ์พืชทนทานต่อสภาพอากาศ หรือการจัดการน้ำที่มีประสิทธิภาพจะช่วยให้เกษตรกรมีความยั่งยืนในระยะยาว (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2566) ประกอบไปด้วย

3.4.1 การพัฒนาและใช้พันธุ์พืชที่ทนทานต่อสภาพอากาศ หนึ่งในแนวทางหลักในการปรับตัวคือการพัฒนาพันธุ์พืชที่มีความสามารถทนต่อสภาพอากาศที่รุนแรง เช่น พันธุ์พืชทนแล้ง ทนน้ำท่วม หรือทนต่ออุณหภูมิสูง ซึ่งจะช่วยลดความเสียหายของผลผลิตในช่วงที่เกิดภัยธรรมชาติ ยกตัวอย่าง กรมวิชาการเกษตรได้พัฒนาพันธุ์ข้าว กข79 ซึ่งทนแล้งได้ดีและให้ผลผลิตสูง เหมาะกับพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ประสบปัญหาฝนทิ้งช่วง การพัฒนาพันธุ์ข้าวโพดลูกผสมซีพี888 โดยภาคเอกชน ที่สามารถเจริญเติบโตได้ดีในสภาพอุณหภูมิสูงและความชื้นต่ำมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์วิจัย พันธุ์ผักกาดหอมทนน้ำท่วมชั่วคราว เพื่อลดความสูญเสียในฤดูฝน

3.4.2 การจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ น้ำเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในภาคเกษตร การบริหารจัดการน้ำที่ดีสามารถช่วยลดความเสียหายจากภัยแล้งและน้ำท่วม การใช้เทคโนโลยีในการจัดการน้ำ เช่น ระบบชลประทานอัจฉริยะ (Smart Irrigation) หรือการเก็บกักน้ำในระดับชุมชนเป็นแนวทางสำคัญในการปรับตัวต่อสภาพภูมิอากาศ ยกตัวอย่าง โครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งแหล่งน้ำ” ของกรมชลประทานที่เน้นการสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กและระบบกระจายน้ำเพื่อเกษตรกรในพื้นที่แห้งแล้ง การนำระบบ “น้ำหยดอัจฉริยะ (Smart Drip Irrigation)” มาใช้ในฟาร์มผักอินทรีย์จังหวัดราชบุรี โดยใช้เซ็นเซอร์วัดความชื้นในดิน เพื่อให้น้ำเฉพาะจุดที่พืชต้องการ ลดการใช้น้ำได้กว่า 40% การสร้าง “ธนาคารน้ำใต้ดิน” ในจังหวัดสุโขทัย เพื่อกักเก็บน้ำฝนในฤดูฝนและนำกลับมาใช้ในฤดูแล้ง

3.4.3 การใช้เทคโนโลยีการพยากรณ์อากาศและระบบเตือนภัยล่วงหน้า การเข้าถึงข้อมูลภูมิอากาศและการพยากรณ์ที่แม่นยำเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้เกษตรกรสามารถวางแผนการเพาะปลูกได้เหมาะสมกับฤดูกาลและลดความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติ ยกตัวอย่าง โครงการ “ระบบเตือนภัยภัยแล้งและน้ำท่วมเกษตรกร (Agri-Warning System)” ของกรมอุตุนิยมวิทยา ที่แจ้งเตือนผ่านแอปพลิเคชันมือถือ เพื่อให้เกษตรกรสามารถวางแผนปลูกพืชตามสภาพอากาศจริง ฟาร์มในจังหวัดเชียงใหม่ใช้ระบบ “Weather Station IoT” ที่เชื่อมโยงข้อมูลอุณหภูมิ ความชื้น และฝนตก เพื่อปรับแผนให้น้ำและป้องกันโรคพืชที่เกิดจากความชื้นสูง

3.4.4 การทำเกษตรแบบยืดหยุ่นและยั่งยืน เป็นการทำเกษตรตามแนวคิดเกษตรอัจฉริยะเพื่อสภาพภูมิอากาศ (Climate-Smart Agriculture: CSA) เป็นแนวทางที่เน้นการเพิ่มผลผลิตโดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม และช่วยให้เกษตรกรสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศได้ เช่น การปลูกพืชหมุนเวียน การปลูกพืชคลุมดิน การใช้พลังงานทดแทนในฟาร์ม และการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ยกตัวอย่าง กลุ่มเกษตรกรในจังหวัดนครสวรรค์นำแนวคิด “เกษตรผสมผสานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาประยุกต์ใช้ โดยปลูกข้าวร่วมกับพืชตระกูลถั่วเพื่อบำรุงดิน และเลี้ยงปลาในร่องน้ำเพื่อลดการใช้น้ำรวม โครงการ “เกษตรคาร์บอนต่ำ (Low Carbon Agriculture)” ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ที่ส่งเสริมให้เกษตรกรลดการใช้ปุ๋ยเคมีและหันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์

3.4.5 การสร้างความร่วมมือในระดับชุมชนและนโยบายภาครัฐ การปรับตัวต่อสภาพภูมิอากาศไม่สามารถทำได้เพียงรายบุคคล แต่ต้องอาศัยความร่วมมือจากชุมชน หน่วยงานรัฐ และภาคเอกชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ป่าไม้ และที่ดินอย่างบูรณาการ รวมทั้งการสนับสนุนนโยบายและงบประมาณเพื่อพัฒนาเครื่องมือทางเทคโนโลยี ยกตัวอย่าง โครงการ “ชุมชนต้นแบบเกษตรทฤษฎีใหม่” ในจังหวัดบุรีรัมย์ ที่รวมกลุ่มเกษตรกรสร้างระบบกักเก็บน้ำและปลูกพืชเศรษฐกิจทนแล้ง เช่น ถั่วเขียวและงา และการดำเนินงานของคณะกรรมการนโยบายการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศแห่งชาติ ที่กำหนดแนวทางการปรับตัวของภาคเกษตรและจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการวิจัยเทคโนโลยีเกษตรทฤษฎีใหม่

3.5 โอกาสในการแข่งขันในตลาดโลก ประเทศไทยถือเป็นหนึ่งในประเทศผู้ผลิตสินค้าเกษตรรายสำคัญของโลก ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ และทำเลที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งเป็นศูนย์กลางการค้าโลก ทำให้ไทยมีศักยภาพสูงในการส่งออกสินค้าเกษตรและอาหารไปยังตลาดต่างประเทศ ทั้งในเอเชีย ตะวันออกกลาง ยุโรป และอเมริกา (สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า, 2567) สินค้าเกษตรหลักของไทย เช่น ข้าว ยางพารา มันสำปะหลัง น้ำตาลผลไม้ และอาหารแปรรูป ยังคงได้รับความนิยมในตลาดโลก เนื่องจากมีคุณภาพสูง มีชื่อเสียงด้านรสชาติและความปลอดภัย อีกทั้งประเทศไทยยังมียุทธศาสตร์ในการขยายตลาดสินค้าเกษตรที่มีมูลค่าเพิ่มสูง (Value-added Products) เช่น อาหารสุขภาพ ผลิตภัณฑ์ออร์แกนิก และอาหารพร้อมรับประทาน (Ready-to-eat) ซึ่งสอดคล้องกับแนวโน้มความต้องการของผู้บริโภคยุคใหม่ทั่วโลก ที่ให้ความสำคัญกับสุขภาพและความยั่งยืน อย่างไรก็ตาม การแข่งขันในตลาดโลกปัจจุบันมีความรุนแรงมากขึ้นจากการเข้ามาของประเทศคู่แข่ง เช่น เวียดนาม อินโดนีเซีย จีน และอินเดีย ซึ่งมีการพัฒนาเทคโนโลยีและระบบการผลิตอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นประเทศไทยจำเป็นต้องมีกลยุทธ์ที่ชัดเจนและยืดหยุ่น เพื่อสร้างความแตกต่างและรักษาความสามารถในการแข่งขันในระยะยาว จะต้องประกอบไปด้วย

3.5.1 การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าเกษตร (Value-added Agriculture) การเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าเกษตรโดยการแปรรูปหรือพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ถือเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยให้ประเทศไทยสามารถแข่งขันได้ในตลาดโลก เพราะช่วยยกระดับจากการขาย “วัตถุดิบ” ไปสู่ “สินค้าที่มีแบรนด์และคุณค่า” ยกตัวอย่าง การแปรรูปข้าวไทยเป็นผลิตภัณฑ์มูลค่าสูง เช่น ข้าวกล้องงอก ข้าวอินทรีย์ ข้าวเสริมวิตามิน หรือข้าวพร้อมทาน (Instant Rice) เพื่อตอบสนองตลาดสุขภาพในญี่ปุ่นและยุโรป และการแปรรูปผลไม้ไทย เช่น ทุเรียน มะม่วง และกล้วย เป็นสินค้าอบแห้ง แช่แข็ง หรือผลิตภัณฑ์ขนมขบเคี้ยวเพื่อส่งออกไปจีนและเกาหลีใต้ การใช้เทคโนโลยีชีวภาพในการผลิตผลิตภัณฑ์จากมันสำปะหลัง เช่น พลาสติกชีวภาพ (Bioplastic) ซึ่งกำลังเป็นที่ต้องการในตลาดสากล

3.5.2 การยกระดับมาตรฐานสินค้าเกษตรให้เป็นสากล มาตรฐานสินค้าเกษตรเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่สำคัญในการเข้าถึงตลาดโลก โดยเฉพาะตลาดพรีเมียมในยุโรปและอเมริกา ซึ่งให้ความสำคัญกับมาตรฐาน GAP (Good Agricultural Practices), Organic Certification, และ Carbon Footprint ยกตัวอย่าง การรับรองมาตรฐาน GAP และ Organic Thailand สำหรับผักและผลไม้ส่งออกไปยังตลาดยุโรป โครงการ Thailand Food Quality Label (Q Mark) ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ที่ช่วยสร้างความเชื่อมั่นให้

ผู้บริโภคต่างประเทศ ฟาร์มเลี้ยงกุ้งในภาคใต้ที่ได้รับการรับรองมาตรฐาน BAP (Best Aquaculture Practices) ทำให้สามารถส่งออกไปสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่นได้อย่างต่อเนื่อง

3.5.3 การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อขยายตลาด (Agri-Digital Marketing) การนำเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาช่วยในการทำตลาด เช่น การขายผ่านแพลตฟอร์มอีคอมเมิร์ซ (E-commerce) และการใช้โซเชียลมีเดียในการประชาสัมพันธ์สินค้า สามารถช่วยให้เกษตรกรและผู้ประกอบการไทยเข้าถึงตลาดต่างประเทศได้โดยตรง ลดการพึ่งพาคนกลาง และเพิ่มโอกาสทางการค้า ยกตัวอย่าง การใช้แพลตฟอร์ม Alibaba, Amazon, Lazada, Shopee ในการส่งออกผลไม้และสินค้าเกษตรไทยไปยังตลาดจีนและยุโรป การทำโครงการ Digital Farmer by DIT ของกระทรวงพาณิชย์ ที่ฝึกอบรมเกษตรกรในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและสื่อออนไลน์เพื่อขยายตลาดส่งออกฟาร์มทุเรียนในจังหวัดจันทบุรีใช้ QR Code Traceability System ให้ผู้บริโภคต่างประเทศตรวจสอบย้อนกลับได้ถึงแหล่งผลิต สร้างความเชื่อมั่นในคุณภาพสินค้า

3.5.4 การสร้างภาพลักษณ์ “แบรนด์เกษตรไทย” ในตลาดโลก นอกจากคุณภาพของสินค้าแล้ว “ภาพลักษณ์ของประเทศผู้ผลิต” ก็มีบทบาทสำคัญในการสร้างความเชื่อมั่นในตลาดโลก การพัฒนาแบรนด์สินค้าเกษตรไทยให้มีเอกลักษณ์และเป็นที่ยอมรับสามารถช่วยเพิ่มมูลค่าทางการตลาดได้อย่างมาก ยกตัวอย่างการสร้างแบรนด์ “Thai Hom Mali Rice” ที่เป็นเอกลักษณ์ของข้าวหอมมะลิไทยจนได้รับการยอมรับในระดับโลก การจัดงาน THAIFEX – Anuga Asia เพื่อแสดงศักยภาพสินค้าเกษตรและอาหารของไทยในตลาดสากล การปลุกต้นผลไม้ไทยพรีเมียม เช่น มะม่วงน้ำดอกไม้และทุเรียนหมอนทองให้เป็นผลไม้ประจำชาติ ที่สะท้อนภาพลักษณ์คุณภาพระดับโลก

3.5.5 การสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศและการเจรจาการค้า การเข้าร่วมความตกลงการค้าเสรี (Free Trade Agreements: FTA) ช่วยลดอุปสรรคทางภาษีและเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงตลาดใหม่ ๆ ความร่วมมือระหว่างประเทศในด้านวิจัย เทคโนโลยี และโลจิสติกส์ก็ช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของสินค้าเกษตรไทย ยกตัวอย่าง การเข้าร่วม RCEP (Regional Comprehensive Economic Partnership) ซึ่งเปิดโอกาสให้ไทยส่งออกสินค้าเกษตรไปยังจีน ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ และอาเซียนโดยลดภาษีลง และความร่วมมือด้านโลจิสติกส์กับประเทศกลุ่มแม่น้ำโขง เช่น ลาวและเวียดนาม เพื่อขยายเส้นทางขนส่งสินค้าผ่านทางบกไปยังตลาดจีนตอนใต้ และการจับมือกับภาคเอกชนต่างประเทศในการถ่ายทอดเทคโนโลยี เช่น การพัฒนา “ฟาร์มอัจฉริยะ” (Smart Farm) ร่วมกับบริษัทญี่ปุ่น

3.6 การกระจายความเสี่ยงในการพึ่งพาผลผลิตเพียงประเภทเดียว ประเทศไทยควรมุ่งพัฒนาเกษตรกรรมที่หลากหลายและไม่พึ่งพาผลผลิตประเภทเดียวมากเกินไป เพื่อลดความเสี่ยงจากการผันผวนของราคาสินค้าเกษตรในตลาดโลก (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2566) การพึ่งพาผลผลิตทางการเกษตรเพียงชนิดเดียวถือเป็นความเสี่ยงสำคัญของภาคเกษตรกรรมไทย เนื่องจากสินค้าทางการเกษตรมีความอ่อนไหวต่อการเปลี่ยนแปลงของตลาดโลก สภาพภูมิอากาศ และปัจจัยด้านต้นทุนการผลิต หากเกษตรกรพึ่งพาการผลิตพืชหรือผลผลิตชนิดใดชนิดหนึ่งมากเกินไป เช่น ข้าว ยางพารา หรือมันสำปะหลัง ย่อมมีความเสี่ยงสูงที่จะประสบปัญหาขาดทุนเมื่อราคาคงต่ำ หรือเมื่อเกิดภัยธรรมชาติที่ส่งผลกระทบต่อผลผลิตโดยตรง ตัวอย่างเช่น ในบางปีราคายางพาราตกต่ำอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกษตรกรในภาคใต้จำนวนมากประสบปัญหา

ทางเศรษฐกิจและหนี้สินสะสม ดังนั้น การกระจายความเสี่ยงในการผลิตจึงเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยสร้างเสถียรภาพทางรายได้และลดความเปราะบางของเกษตรกร ตัวอย่างหนึ่งที่ได้เห็นได้ชัดคือเกษตรกรในภาคเหนือที่มีการปลูกข้าวร่วมกับพืชหลังนา เช่น ถั่วเขียว ข้าวโพดหวาน หรือผักสวนครัว เพื่อให้มีรายได้ต่อเนื่องตลอดปี อีกทั้งยังช่วยรักษาสมดุลของดินและลดการใช้ปุ๋ยเคมี ในจังหวัดจันทบุรีมีเกษตรกรที่ปลูกผลไม้หลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน เช่น ทุเรียน เงาะ และมังคุด เพื่อให้สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน ซึ่งช่วยกระจายรายได้และลดผลกระทบจากความผันผวนของราคาผลไม้แต่ละชนิด

นอกจากการปลูกพืชที่หลากหลายแล้ว เกษตรกรจำนวนมากยังเริ่มหันมาพัฒนา สินค้าเกษตรแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่าและลดการพึ่งพาตลาดสินค้าเกษตรดิบ ตัวอย่างเช่น ชาวสวนมะม่วงในจังหวัดนครสวรรค์นำมะม่วงส่วนเกินจากฤดูผลผลิตมาผลิตเป็นมะม่วงอบแห้งหรือแยมมะม่วง ซึ่งสามารถเก็บรักษานานและขายได้ในราคาที่สูงกว่า หรือเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในจังหวัดสระบุรีที่พัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ไอศกรีมโฮมเมดเพื่อจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวในท้องถิ่น การกระจายความเสี่ยงยังครอบคลุมถึงการกระจายตลาดจำหน่ายสินค้า โดยเฉพาะในยุคที่เทคโนโลยีดิจิทัลมีบทบาทมากขึ้น เกษตรกรไทยสามารถใช้ช่องทางออนไลน์ เช่น การขายผ่านแพลตฟอร์ม Shopee, Lazada หรือ TikTok Shop เพื่อเข้าถึงผู้บริโภคได้โดยตรง ไม่ต้องพึ่งพาพ่อค้าคนกลาง อีกทั้งยังสามารถขยายตลาดไปยังต่างประเทศได้ง่ายขึ้นผ่านระบบอีคอมเมิร์ซข้ามพรมแดน เช่น การส่งออกทุเรียนและมะพร้าวอ่อนไปยังตลาดตะวันออกกลางและยุโรป ซึ่งเป็นตลาดที่มีความต้องการสูงและมีกำลังซื้อที่ดี

นอกจากนี้ การกระจายความเสี่ยงในภาคเกษตรยังรวมถึง การปรับรูปแบบธุรกิจให้หลากหลายมากขึ้น เช่น การทำเกษตรผสมผสาน (Integrated Farming) ที่รวมการปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ และการประมงไว้ในพื้นที่เดียวกัน เพื่อให้ระบบการผลิตเกื้อหนุนกันและกัน เช่น การเลี้ยงปลาร่วมในนาข้าวช่วยควบคุมศัตรูพืชและเพิ่มโปรตีนให้ครีวเรือน หรือการทำเกษตรท่องเที่ยว (Agro-tourism) ที่เปิดให้ผู้คนมาเยี่ยมชมและเรียนรู้การทำเกษตร เช่น ฟาร์มอินทรีย์ในจังหวัดเชียงใหม่และราชบุรี ซึ่งนอกจากจะสร้างรายได้จากผลผลิตแล้วยังสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวและกิจกรรมเชิงการเรียนรู้ ในด้านนโยบายภาครัฐควรมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการกระจายความเสี่ยงของเกษตรกร เช่น โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริที่ส่งเสริมให้เกษตรกรจัดสรรพื้นที่เพื่อปลูกพืชหลายชนิดและเลี้ยงสัตว์ควบคู่กัน รวมทั้งสนับสนุนเงินทุนและองค์ความรู้ผ่านหน่วยงานต่าง ๆ เช่น ธนากรเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) และสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร เพื่อให้เกษตรกรสามารถปรับตัวได้อย่างยั่งยืน

3.7 การสร้างความสัมพันธ์กับคู่ค้าระดับโลก การสร้างพันธมิตรและความสัมพันธ์ที่ดีกับประเทศที่เป็นตลาดสำคัญ เช่น จีน สหรัฐอเมริกา และประเทศในยุโรป จะช่วยให้ไทยสามารถเข้าถึงตลาดที่มีขนาดใหญ่และมีกำลังซื้อสูง (กระทรวงพาณิชย์, 2564) มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.7.1 การสร้างพันธมิตรทางการค้ากับประเทศตลาดหลัก ประเทศไทยมีตลาดส่งออกสินค้าเกษตรสำคัญ ได้แก่ จีน สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น สหภาพยุโรป และประเทศในอาเซียน ซึ่งแต่ละตลาดมีลักษณะความต้องการที่แตกต่าง การสร้างความสัมพันธ์ในระดับภาครัฐและภาคเอกชนกับประเทศเหล่านี้ จึงช่วยให้การค้าขายมีเสถียรภาพมากขึ้น ยกตัวอย่าง จีน เป็นตลาดนำเข้าสินค้าเกษตรอันดับหนึ่งของไทย โดยเฉพาะ

ผลไม้ เช่น ทุเรียน มังคุด และลำไย การลงนามบันทึกความเข้าใจ (MOU) ระหว่างกระทรวงพาณิชย์ไทยกับกระทรวงพาณิชย์จีนในการอำนวยความสะดวกด้านพิธีศุลกากรและมาตรฐานความปลอดภัย ทำให้ผลไม้ไทยสามารถส่งออกได้รวดเร็วขึ้น สหรัฐอเมริกา มีความร่วมมือกับไทยในด้านการเกษตรยั่งยืน ผ่านโครงการ US–Thailand Cooperation on Agricultural Innovation ที่ช่วยถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านเกษตรแม่นยำ (Precision Agriculture) และการตรวจสอบย้อนกลับสินค้า (Traceability) สหภาพยุโรป (EU) สนับสนุนไทยในด้านการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ โดยร่วมมือกับกรมวิชาการเกษตรในการยกระดับมาตรฐาน EU Organic เพื่อให้สินค้าผักและผลไม้ไทยสามารถส่งออกได้โดยไม่ต้องผ่านตัวแทนประเทศที่สาม

3.7.2 การเข้าร่วมข้อตกลงการค้าเสรี (FTA) และความร่วมมือพหุภาคี ข้อตกลงการค้าเสรี (Free Trade Agreements: FTA) เป็นกลไกสำคัญในการขยายตลาดและลดอุปสรรคทางการค้า เช่น ภาษีศุลกากรหรือกฏระเบียบทางเทคนิค (Non-tariff Barriers) การที่ประเทศไทยเข้าร่วมในข้อตกลงระดับภูมิภาคและระดับโลก ช่วยเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของสินค้าเกษตรไทยได้อย่างมาก ยกตัวอย่าง ความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) ซึ่งไทยเป็นภาคีร่วมกับจีน ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ ออสเตรเลีย และอาเซียน ช่วยให้การส่งออกสินค้าเกษตร เช่น ข้าว ยางพารา และอาหารแปรรูป ลดภาษีนำเข้าและขยายช่องทางการค้าระหว่างภูมิภาค ความตกลงการค้าเสรีไทย – ออสเตรเลีย (TAFTA) และ ไทย – นิวซีแลนด์ (TNZCEP) ทำให้สินค้าปศุสัตว์ ผลไม้เมืองร้อน และน้ำตาลของไทยเข้าถึงตลาดพรีเมียมได้มากขึ้น การเจรจาเพื่อเข้าร่วม CPTPP (Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership) ที่จะเปิดโอกาสให้สินค้าเกษตรไทยได้รับสิทธิพิเศษทางการค้าและมาตรฐานการผลิตระดับสูง

3.7.3 การสร้างเครือข่ายความร่วมมือด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม นอกจากการค้าขายแล้วการสร้างพันธมิตรในด้านเทคโนโลยีเกษตรและการวิจัยร่วมกันระหว่างประเทศยังเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรไทยให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก เช่น เทคโนโลยีชีวภาพ (Biotech), เกษตรแม่นยำ (Precision Farming), และระบบเกษตรคาร์บอนต่ำ (Low Carbon Agriculture) ยกตัวอย่างความร่วมมือระหว่าง ไทย – ญี่ปุ่น ในโครงการ “Smart Greenhouse Technology” เพื่อพัฒนาโรงเรือนอัจฉริยะสำหรับปลูกพืชคุณภาพสูง เช่น มะเขือเทศและสตรอว์เบอร์รีในภาคเหนือของไทย ความร่วมมือไทย – อิสราเอล ภายใต้โครงการ Thailand–Israel Cooperation on Smart Irrigation ที่นำเทคโนโลยีการให้น้ำแบบหยดและระบบเซ็นเซอร์ความชื้นมาใช้ในพื้นที่แห้งแล้งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ความร่วมมือไทย – เกาหลีใต้ ในด้านเทคโนโลยีฟาร์มอัตโนมัติ (Robot Agriculture) และระบบข้อมูลการเพาะปลูก (Farm Data Platform)

3.7.4 การส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาคเอกชน (B2B Partnerships) นอกจากความร่วมมือในระดับรัฐบาลแล้ว การสร้างพันธมิตรระหว่างภาคธุรกิจ (Business-to-Business: B2B) ยังช่วยให้ผู้ประกอบการไทยสามารถเข้าถึงตลาดต่างประเทศได้อย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในยุคดิจิทัลที่การจับคู่ทางธุรกิจ (Business Matching) สามารถทำได้ผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ ยกตัวอย่าง การจัดงาน THAIFEX – Anuga Asia ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้ประกอบการไทยเจรจาธุรกิจกับคู่ค้ากว่า 100 ประเทศทั่วโลก โครงการ “จับคู่ธุรกิจออนไลน์สินค้าเกษตร” (Online Business Matching) ของกรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศที่ช่วยเชื่อมโยง

ผู้ผลิตไทยกับผู้นำเข้าจากจีน ญี่ปุ่น และสหรัฐฯ ความร่วมมือของบริษัทเอกชนไทยกับเครือข่ายค้าปลีกต่างประเทศ เช่น CP Group กับ Walmart (สหรัฐฯ) และ Botargo กับ Aeon (ญี่ปุ่น) เพื่อขยายช่องทางจัดจำหน่ายสินค้าเกษตรและอาหารแปรรูปไทยในต่างประเทศ

3.7.5 การเสริมสร้างความเชื่อมั่นในความโปร่งใสและมาตรฐานสินค้า การสร้างความสัมพันธ์ที่ยั่งยืนกับคู่ค้าต่างประเทศไม่เพียงขึ้นอยู่กับคุณภาพสินค้า แต่ยังต้องอาศัยความโปร่งใสในการผลิตและระบบตรวจสอบย้อนกลับ (Traceability System) เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในระดับนานาชาติ ยกตัวอย่าง การนำระบบ Blockchain Traceability มาใช้ในห่วงโซ่อาหาร เช่น การส่งออกข้าวและผลไม้ เพื่อให้ผู้ซื้อสามารถตรวจสอบแหล่งที่มาของสินค้าได้อย่างโปร่งใส โครงการ Thai Select ที่รับรองมาตรฐานร้านอาหารไทยในต่างประเทศ เพื่อส่งเสริมภาพลักษณ์ของอาหารไทยในตลาดโลก การจัดทำ “ระบบข้อมูลกลางสินค้าเกษตรไทย (Agri Data Center)” โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เพื่อให้ข้อมูลการผลิตและการส่งออกมีความน่าเชื่อถือสำหรับคู่ค้าต่างประเทศ

3.8 กลยุทธ์เพื่อความยั่งยืนในการพัฒนาธุรกิจเกษตรของประเทศไทย การพัฒนาธุรกิจเกษตรของประเทศไทยต้องมุ่งเน้นไปที่แนวทางการดำเนินงานที่ยั่งยืนในทุกมิติ เพื่อให้เกิดการเติบโตอย่างต่อเนื่อง ลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และสามารถแข่งขันได้ในระยะยาว โดยมีองค์ประกอบสำคัญดังต่อไปนี้

3.8.1 การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีประสิทธิภาพเป็นหัวใจสำคัญของความยั่งยืนในภาคเกษตรกรรม ซึ่งรวมถึงแนวทางต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ 1) การใช้ปุ๋ยชีวภาพและสารอินทรีย์ ลดการใช้ปุ๋ยเคมีและสารกำจัดศัตรูพืชที่ส่งผลกระทบต่อดิน น้ำ และสุขภาพของผู้บริโภค โดยส่งเสริมการใช้ปุ๋ยชีวภาพที่ผลิตจากวัสดุธรรมชาติ เช่น ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก หรือสารสกัดจากพืช (ศูนย์วิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีเกษตร, 2565) 2) การจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ นำนวัตกรรมการใช้น้ำอย่างประหยัด เช่น ระบบน้ำหยด การเก็บกักน้ำฝน และการบำบัดน้ำเสียมาใช้ในภาคเกษตรกรรม (กรมวิชาการเกษตร, 2564) 3) การอนุรักษ์ดินและฟื้นฟูป่าพื้นที่เพาะปลูกการปลูกพืชหมุนเวียนเพื่อรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดิน ลดการใช้สารเคมีที่ทำลายหน้าดิน และป้องกันการพังทลายของหน้าดิน

3.8.2 การลงทุนในวิจัยและพัฒนา การพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการเกษตรเป็นปัจจัยสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพและลดต้นทุนการผลิต ซึ่งสามารถทำได้โดยการส่งเสริมในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การใช้เทคโนโลยีอัจฉริยะ เช่น ระบบเกษตรแม่นยำ (Precision Agriculture) ที่ใช้โดรนและเซ็นเซอร์ตรวจวัดสภาพแวดล้อมเพื่อบริหารจัดการการเพาะปลูกให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2563) การพัฒนาสายพันธุ์พืชและสัตว์ที่มีคุณภาพ ใช้เทคนิคทางพันธุวิศวกรรมเพื่อพัฒนาพืชและสัตว์ที่มีความต้านทานโรค เจริญเติบโตเร็ว และให้ผลผลิตสูง (สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ, 2565) การใช้พลังงานหมุนเวียนในภาคเกษตร เช่น การใช้พลังงานแสงอาทิตย์ในระบบชลประทาน การผลิตก๊าซชีวภาพจากของเสียทางการเกษตร (ธนาкарโลก, 2563)

3.8.3 การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์เกษตร การเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์เกษตรเป็นกลยุทธ์สำคัญที่ช่วยให้ธุรกิจเกษตรสามารถแข่งขันได้ในตลาดโลก โดยสามารถทำได้ผ่านแนวทางดังต่อไปนี้ การแปรรูปผลิตภัณฑ์เกษตร ส่งเสริมการนำผลผลิตเกษตรมาแปรรูปเป็นสินค้าใหม่ที่มีอายุการเก็บรักษา

นานขึ้น เช่น การทำผลไม้อบแห้ง น้ำผักผลไม้สกัดเย็น หรือผลิตภัณฑ์จากสมุนไพร (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2566ข) การสร้างตราสินค้า (Branding) และมาตรฐานสินค้า ส่งเสริมให้เกษตรกรและผู้ประกอบการสร้างแบรนด์ที่มีเอกลักษณ์ รวมถึงได้รับการรับรองมาตรฐาน เช่น GAP (Good Agricultural Practices) และ Organic Certification เพื่อเพิ่มความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภค การขยายตลาดและช่องทางการจัดจำหน่าย สนับสนุนให้เกษตรกรใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ในการจำหน่ายสินค้าโดยตรงถึงผู้บริโภค เช่น E-commerce และ Social Commerce (ธนาคารโลก, 2563)

3.8.4 การส่งเสริมเกษตรกรรายย่อย การพัฒนาธุรกิจเกษตรกรต้องคำนึงถึงเกษตรกรรายย่อยซึ่งเป็นกลุ่มสำคัญในห่วงโซ่อุปทาน โดยแนวทางในการพัฒนาประกอบด้วยการพัฒนาองค์ความรู้และทักษะ จัดอบรมให้เกษตรกรมีความรู้ด้านเทคโนโลยีเกษตร เทคนิคการตลาด และการบริหารจัดการฟาร์ม (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2566ข) การสนับสนุนเงินทุนและแหล่งเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ เพิ่มโอกาสในการเข้าถึงแหล่งเงินทุน เพื่อให้เกษตรกรสามารถลงทุนในการพัฒนาฟาร์มและอุปกรณ์การเกษตร (กรมวิชาการเกษตร, 2564) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ สนับสนุนการรวมกลุ่มเกษตรกรเป็นสหกรณ์หรือกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เพื่อเสริมสร้างอำนาจต่อรองในตลาด

3.8.5 การปรับตัวสู่เศรษฐกิจสีเขียวและเศรษฐกิจหมุนเวียน ธุรกิจเกษตรต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวและเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) โดยมีแนวทางสำคัญ ได้แก่ การลดของเสียจากการผลิต ใช้เทคโนโลยีในการบริหารจัดการของเสีย เช่น การนำเศษพืชผลมาใช้เป็นอาหารสัตว์ หรือผลิตปุ๋ยชีวภาพ (สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ, 2565) การนำวัสดุเหลือใช้กลับมาใช้ใหม่ เช่น การใช้บรรจุภัณฑ์ที่ย่อยสลายได้ทางชีวภาพแทนพลาสติก (ธนาคารโลก, 2563) การลดคาร์บอนฟุตพริ้นท์ของภาคเกษตร สนับสนุนการใช้พลังงานสะอาด ลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากกิจกรรมเกษตรกรรม

ตารางที่ 1 แสดงการพัฒนาธุรกิจเกษตรของประเทศไทยและโอกาสในการแข่งขันในตลาดโลก

หัวข้อ	รายละเอียด
สถานการณ์ปัจจุบันของภาคเกษตรไทย	- ประสิทธิภาพการผลิตต่ำ - ต้นทุนสูง - ความเสี่ยงจากสภาพภูมิอากาศ - ข้อจำกัดในการเข้าถึงตลาด
โอกาสในการแข่งขันในตลาดโลก	- การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์เกษตร (เช่น อาหารออร์แกนิก, อาหารเพื่อสุขภาพ) - การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น Smart Farming, AI, IoT - การเข้าร่วมข้อตกลงการค้าเสรี

หัวข้อ	รายละเอียด
แนวทางและกลยุทธ์เพื่อความยั่งยืน	1. การสนับสนุนเทคโนโลยีและนวัตกรรม - ใช้ระบบเกษตรแม่นยำ (Precision Farming) และ AI เพื่อเพิ่มผลผลิตและลดต้นทุน - ใช้โดรนและ IoT เพื่อตรวจสอบผลผลิต 2. การพัฒนาเกษตรกร - ฝึกอบรมเกษตรกรให้มีความรู้ด้านเทคโนโลยีและการตลาด - ส่งเสริมให้เกษตรกรเป็นผู้ประกอบการ 3. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและโลจิสติกส์ - ปรับปรุงระบบขนส่งสินค้าเกษตรและลดต้นทุนด้านโลจิสติกส์ - พัฒนาระบบชลประทานเพื่อเพิ่มผลผลิต 4. การสนับสนุนแนวคิด Inclusive Business - ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเกษตรกรและชุมชนท้องถิ่นในระบบเศรษฐกิจ 5. การสร้างเครือข่ายและความร่วมมือ - สร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และเกษตรกร - สนับสนุนการจัดตั้งสหกรณ์เกษตร
กรณีศึกษา: ทูเรียนไทย	ประเทศไทยเป็นผู้ส่งออกทุเรียนอันดับ 1 ของโลก - ตลาดหลักคือประเทศจีน แต่มีความเสี่ยงจากการพึ่งพาตลาดเดียว - กลยุทธ์ขยายตลาดไปยังประเทศอื่นและพัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูปจากทุเรียน
บทสรุป	- เกษตรไทยต้องปรับตัวโดยใช้เทคโนโลยี นวัตกรรม และการจัดการที่ดี - การพัฒนาเกษตรกรและโครงสร้างพื้นฐานเป็นกุญแจสำคัญ - การสร้างความร่วมมือและขยายตลาดส่งออกเป็นแนวทางเพื่อความยั่งยืน

4. ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาที่มุ่งวิเคราะห์แนวทางและกลยุทธ์ในการเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขันของภาคเกษตรไทย สามารถสรุปข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติได้ดังต่อไปนี้

4.1 การส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมในภาคเกษตรภาครัฐควรสนับสนุนให้เกษตรกรและผู้ประกอบการภาคเกษตรนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการผลิต เช่น ระบบเกษตรอัจฉริยะ (Smart Farming), การใช้โดรนในการเพาะปลูกและตรวจสอบพื้นที่การเกษตร, ระบบเซนเซอร์วัดสภาพแวดล้อม และเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลการผลิต การใช้เทคโนโลยีเหล่านี้จะช่วยเพิ่มผลผลิต ลดต้นทุน และสร้างความแม่นยำในการบริหารจัดการทรัพยากรเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพ

4.2 การพัฒนามาตรฐานสินค้าเกษตรและคุณภาพตามเกณฑ์สากลควรมีการยกระดับมาตรฐานสินค้าเกษตรของไทยให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดโลก เช่น มาตรฐาน GAP, Organic, Fair Trade และ

Carbon Footprint เพื่อสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้บริโภคและเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจของสินค้าเกษตรไทย นอกจากนี้ ควรส่งเสริมให้มีระบบตรวจสอบย้อนกลับ (Traceability System) เพื่อสร้างความโปร่งใสและความปลอดภัยของสินค้า

4.3 การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และเกษตรกรการพัฒนาเกษตรกรรมสมัยใหม่จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ภาครัฐควรทำหน้าที่เป็นผู้กำหนดนโยบายและจัดหาทรัพยากรสนับสนุน ภาคเอกชนควรมีบทบาทในการลงทุน พัฒนาเทคโนโลยี และตลาด ในขณะที่เกษตรกรควรได้รับการพัฒนาองค์ความรู้และทักษะเพื่อปรับตัวเข้าสู่ระบบการผลิตสมัยใหม่ ความร่วมมือในลักษณะนี้จะช่วยให้เกิดการพัฒนาร่วมกันและลดความเหลื่อมล้ำในภาคเกษตร

4.4 การพัฒนาห่วงโซ่อุปทานและระบบโลจิสติกส์เกษตรให้มีประสิทธิภาพควรมีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านโลจิสติกส์ เช่น ศูนย์กระจายสินค้า ระบบขนส่งเย็น (Cold Chain Logistics) และเทคโนโลยีติดตามสินค้า เพื่อช่วยลดการสูญเสียหลังการเก็บเกี่ยว เพิ่มคุณภาพของสินค้า และลดต้นทุนการขนส่ง ทั้งยังส่งผลให้สินค้าเกษตรไทยสามารถแข่งขันได้ในตลาดโลกอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

4.5 การปรับตัวสู่เศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy) และการเกษตรยั่งยืนภาคเกษตรควรปรับแนวทางการผลิตให้สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว โดยลดการใช้สารเคมีในกระบวนการผลิต สนับสนุนการใช้พลังงานหมุนเวียน เช่น พลังงานแสงอาทิตย์และชีวมวล และส่งเสริมการจัดการของเสียทางการเกษตรให้เกิดประโยชน์สูงสุด การเปลี่ยนผ่านไปสู่เศรษฐกิจสีเขียวจะช่วยลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและเพิ่มความยั่งยืนให้กับภาคเกษตรในระยะยาว

4.6 การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และองค์ความรู้ด้านเกษตรสมัยใหม่ ควรมีการจัดอบรมและพัฒนาทักษะให้กับเกษตรกรรุ่นใหม่ (Smart Farmer) เพื่อให้สามารถใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการสนับสนุนงานวิจัยและนวัตกรรมทางการเกษตร เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ ๆ ที่ตอบโจทย์ต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก

4.7 การสนับสนุนด้านนโยบายและการเงินเพื่อเสริมศักยภาพการแข่งขันภาครัฐควรออกมาตรการทางการเงิน เช่น เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ การค้ำประกันสินเชื่อ หรือกองทุนสนับสนุนการลงทุนด้านเทคโนโลยี เพื่อช่วยให้เกษตรกรและผู้ประกอบการสามารถลงทุนในนวัตกรรมได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้ ควรมีนโยบายส่งเสริมการส่งออกสินค้าเกษตรที่มีมูลค่าเพิ่มสูง เพื่อขยายตลาดในต่างประเทศ

ข้อเสนอแนะเหล่านี้มุ่งเน้นให้ภาคเกษตรของประเทศไทยพัฒนาไปสู่ระบบการผลิตที่มีประสิทธิภาพ ยั่งยืน และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ผ่านการใช้เทคโนโลยี การยกระดับมาตรฐานสินค้า การสร้างความร่วมมือเชิงบูรณาการ และการปรับตัวเข้าสู่เศรษฐกิจสีเขียว หากดำเนินการอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ จะช่วยให้ธุรกิจเกษตรของไทยสามารถแข่งขันได้อย่างมั่นคงในตลาดโลก และเป็นฐานสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยในระยะยาว.

5. สรุป

การพัฒนาธุรกิจเกษตรของประเทศไทยในปัจจุบันเผชิญกับความท้าทายทั้งจากปัจจัยภายในและภายนอก ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น ความผันผวนของราคาสินค้าเกษตรในตลาดโลก และการแข่งขันจากประเทศผู้ผลิตรายใหญ่อื่น ๆ ดังนั้น การพัฒนาเกษตรกรรมให้สามารถแข่งขันได้ในตลาดโลกจึงจำเป็นต้องมุ่งเน้นไปที่แนวทางและกลยุทธ์เพื่อความยั่งยืนในทุกมิติ

ประการแรก การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพถือเป็นรากฐานสำคัญของความยั่งยืนทางการเกษตร แนวทางสำคัญ ได้แก่ การลดการใช้สารเคมีโดยหันมาใช้ปุ๋ยชีวภาพและสารอินทรีย์ การจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ และการใช้แนวทางเกษตรกรรมแบบอนุรักษ์ เช่น การปลูกพืชหมุนเวียน และการใช้ระบบเกษตรอินทรีย์ ซึ่งแนวทางเหล่านี้ช่วยลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและเพิ่มผลผลิตในระยะยาว (กรมวิชาการเกษตร, 2564)

ประการที่สอง การลงทุนในงานวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีทางการเกษตรมีบทบาทสำคัญในการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจเกษตร เทคโนโลยีอัจฉริยะ เช่น เกษตรแม่นยำ (Precision Agriculture) การใช้โดรนเพื่อเฝ้าระวังศัตรูพืช และการพัฒนาสายพันธุ์ที่มีความต้านทานต่อโรคและสภาพอากาศแปรปรวน เป็นปัจจัยที่ช่วยลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มผลผลิตได้อย่างมีนัยสำคัญ (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2563; ธนาкарโลก, 2563)

ประการที่สาม การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์เกษตรเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยให้เกษตรกรสามารถแข่งขันในตลาดโลกได้ การแปรรูปสินค้าเกษตร เช่น ผลไม้อบแห้ง นมผง หรือสมุนไพรสกัด ช่วยยืดอายุผลิตภัณฑ์และเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าเกษตร นอกจากนี้ การพัฒนามาตรฐานสินค้า เช่น GAP (Good Agricultural Practices) และ Organic Certification ยังช่วยเพิ่มความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภคทั้งในและต่างประเทศ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2566ข)

ประการที่สี่ การสนับสนุนเกษตรกรรายย่อยให้สามารถแข่งขันในตลาดได้อย่างเท่าเทียมกับผู้ประกอบการขนาดใหญ่เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่สำคัญ การจัดฝึกอบรมเพื่อเพิ่มองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีและการตลาด การสนับสนุนเงินทุนในรูปแบบสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำ รวมถึงการส่งเสริมการรวมกลุ่มเป็นสหกรณ์การเกษตร ช่วยให้เกษตรกรรายย่อยมีศักยภาพในการผลิตและสามารถต่อรองราคากับตลาดได้มากขึ้น (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2566ข)

ประการสุดท้าย การปรับตัวเข้าสู่เศรษฐกิจสีเขียวและเศรษฐกิจหมุนเวียนเป็นแนวทางที่สำคัญต่อการพัฒนาธุรกิจเกษตรอย่างยั่งยืน โดยการลดของเสียจากกระบวนการผลิต เช่น การใช้เศษวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรเพื่อผลิตพลังงานหมุนเวียน หรือการพัฒนาเทคโนโลยีที่ช่วยลดปริมาณคาร์บอนฟุตพริ้นท์ของภาคเกษตรกรรม จะทำให้ธุรกิจเกษตรสามารถเติบโตได้โดยไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในระยะยาว (ธนาкарโลก, 2563; สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ, 2565)

โดยสรุป การพัฒนาธุรกิจเกษตรของประเทศไทยให้สามารถแข่งขันในตลาดโลกได้จำเป็นต้องดำเนินการในทุกมิติของความยั่งยืน ตั้งแต่การจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ การลงทุนในเทคโนโลยีและการวิจัย การเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าเกษตร การส่งเสริมเกษตรกรรายย่อย และการปรับตัวเข้าสู่เศรษฐกิจ

สี่เขียว หากสามารถบูรณาการกลยุทธ์เหล่านี้ได้อย่างเหมาะสม ธุรกิจเกษตรของไทยจะสามารถเติบโตได้อย่างมั่นคงและเป็นผู้นำในตลาดโลกอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กรมวิชาการเกษตร. (2564). นโยบายและแนวทางการพัฒนาเกษตรกรรมเชิงยั่งยืน. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- กระทรวงพาณิชย์. (2564). การส่งออกสินค้าเกษตรไทยในตลาดโลก. กระทรวงพาณิชย์.
- ธนาคารโลก. (2563). การปฏิรูปเกษตรกรรมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. กลุ่มธนาคารโลก.
- บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (2563). การพัฒนาธุรกิจเกษตรเพื่อความยั่งยืนในตลาดโลก. บัณฑิตวิทยาลัย.
- ศูนย์วิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีเกษตร. (2565). แนวทางการใช้เทคโนโลยีในภาคการเกษตร. สำนักพิมพ์เกษตรกร.
- สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า. (2567). รายงานการค้าระหว่างประเทศของไทย. กระทรวงพาณิชย์.
- สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ. (2565). เศรษฐกิจชีวภาพ และการพัฒนาเกษตรกรรมไทย. กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2566ก). รายงานภาวะเศรษฐกิจการเกษตร. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2566ข). แนวทางการส่งเสริมเกษตรกรรายย่อยในเศรษฐกิจยุคใหม่. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

We are Partners for Success

บริการของเรา

- * วิจัยเพื่อพัฒนาองค์กร ชุมชนและการตลาด
- * จัดอบรม/ประชุม/สัมมนา/ค่ายกิจกรรมเพื่อการพัฒนา
- * รับทำสื่อการสอนอีเลิร์นนิ่ง
- * รับบริหารโครงการของกองทุนต่างๆ
- * รับจัดศึกษาดูงานในและต่างประเทศ
- * รับประเมินผลการดำเนินงานโครงการและองค์กร
- * กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์แนวใหม่วอล์คแรลลี่
- * จัดทำ Big Data & Data Analytics
- * รับทำแบบสำรวจออนไลน์และออฟไลน์ (ทำโพล)
- * รับตีพิมพ์บทความงานวิจัย และบทความวิชาการ
- * รับแปลภาษาอังกฤษ จีน และญี่ปุ่น
- * ที่ปรึกษา
 - ด้านบริหารทรัพยากรมนุษย์
 - ด้านคุณภาพและเพิ่มผลผลิต
 - ด้านพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และองค์กร
 - ด้านการเงินและระบบบัญชี
 - ด้านการตลาดและการขาย
 - ด้านระบบดิจิทัล
 - ด้านสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม
 - ด้านเตรียมความพร้อมเข้าตลาดหลักทรัพย์
 - ด้านระบบมาตรฐานสากล
 - ด้านการสร้างแบรนด์และตลาดออนไลน์

สอบถามรายละเอียดเพิ่มเติม

วารสารบริหารการพัฒนานวัตกรรมเชิงบูรณาการ

สำนักงานหัวหิน: 23/360 ซ.หัวหิน 94 ต.หัวหิน อ.หัวหิน จ.ประจวบคีรีขันธ์ 77110

โทร : 032-908448, 082-2579676, 081-8497413

E-mail: hrdi.huahin@gmail.com Line ID: [hrdihuahin](#) FB: [Hrdi Huahin](#)